

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Prawo konstytucyjne i administracyjne.

Bukowiecki Stanisław: Przed rewizją konstytucji. Nakładem Związku Naprawy Rzeczypospolitej. Warszawa 1928. Str. 42.

Należy powitać z uznaniem dyskusję, która poczyna rozwijać się u nas dokoła zagadnienia reformy konstytucji. Jeżeli się nie mylę, to ust. 3 art. 125 konstytucji odegra w historii naszego konstytucjonalizmu wybitną i doniosłą rolę. A skoro tak jest, to życzyliby sobie należało, aby w szerokiej dyskusji publicznej przygotowany został grunt teoretyczny, na którym czynniki ustawodawcze mogłyby wesprzeć swe zamierzenia ustrojodawcze. Z dyskusji tej możnaby się też zorientować, jaki jest stosunek opinii publicznej do dotychczasowych urządzeń ustrojowych, jak społeczeństwo nasze reaguje na różne pomysły i plany reformy konstytucyjnej.

Taką poważną pracę, stanowiącą cenny wkład do naszej literatury politycznej a zarazem niezmiernie interesujący przyczynek do aktualnego zagadnienia zmiany konstytucji, jest świeżo wydana książka Prezesa Bukowieckiego. Na tle ciekawych i trafnych rozważań natury ogólnej jakoteż szczególnie dotyczących Polski, autor wysuwa zasadniczą tezę, „że koniecznym wymaganiem dla naszego państwa jest zrewidowanie konstytucji w kierunku stworzenia silnej, niezawisłej władzy Naczelnika Państwa” (str. 27). To też autor pozostawia niemal zupełnie poza nawiasem reformy tę grupę przepisów konstytucyjnych, które normują zagadnienia — źródło władzy państwowej, kompetencji i stosunku wzajemnego izb ustawodawczych oraz prawa wyborczego, ile że przepisy te idą po linii, prowadzącej do pożądanego dla państwa zespolenia obywatela z organizacją państwową, moralnego zjednoczenia narodu z Rzeczypospolitą. Zmiany gruntowne miałyby objąć

jedynie postać strukturalną Senatu, w którym zasiadaliby w przeważnej mierze delegaci samorządu terytorjalnego, a ponadto — przedstawiciele publiczno-prawnych korporacji samorządu zawodowego, jako znawcy i rzecznicy interesów różnych grup gospodarczych, tudzież w niezbyt znacznej ilości — nominaci, powoływani przez Naczelnika Państwa z pośród ludzi, zasłużonych na polu nauki, piśmiennictwa, pracy społecznej, a zwłaszcza prawodawstwa.

Ale ośrodkiem pomysłów rewizjonistycznych autora jest właściwie jedynie zagadnienie silnej i niezawisłej władzy Naczelnika Państwa oraz stosunku wzajemnego organów wykonawczego i ustawodawczego, albowiem „w tej przedewszystkiem dziedzinie konstytucja wymaga rewizji w kierunku nadania Naczelnikowi Państwa stanowiska dominującego tak, aby on istotnie państwo prowadził” (str. 31, 32). A więc — w zakresie ustawodawstwa należałoby przyznać głowie państwa prawo inicjatywy oraz prawo weta wstrzymującego lub zawieszającego. Co się tyczy prawa Naczelnika Państwa do wydawania dekretów z mocą ustawy, autor uważa obecne przepisy za ostateczne, a zarazem pożyteczne; sądzi przecież, że dekretowanie, oparte na sejmowych pełnomocnictwach ustawowych, winno być zasadniczo odjęte głowie państwa, ile że „niema dostatecznej racji dla istnienia współzawodniczących ze sobą dwóch źródeł ustawodawczych” (str. 35). Jednakże, do czasu powołania w życie jednolitej organizacji państwowej oraz przeprowadzenia doniosłej pracy unifikacji prawa, uprawnienia ustawodawcze Naczelnika Państwa, oparte na pełnomocnictwach ustawowych, winny być zachowane, ponieważ „stworzenie nowego lub zasadnicze przekształcenie istniejącego państwa, wymagało zawsze zdecydowanej władzy naczelnej” (str. 24).

Punktum saliens rewizji przepisów o władzy wykonawczej tkwi w zagadnieniu stosunku Naczelnika Państwa do Rządu z jednej strony, oraz obu tych czynników do organu ustawodawstwa z drugiej strony. W tej materji propozycje autora idą najdalej, prowadzą one bowiem ustrój Państwa Polskiego od typu republiki parlamentarnej do prezydenckalnej formy rządów. Prezes Bukowiecki sądzi, iż Polska posiędzie rząd silny i stosunkowo stały tylko kosztem zrzeczenia się rządów parlamentarnych, t. j. przez uchylenie przepisu o odpowiedzialności politycznej ministrów wobec Sejmu i wprowadzenie zasady zawisłości Rządu wyłącznie od Głowy Państwa. „Ministrowie, pisze, winni być powoływani swobodnie przez

Naczelnika Państwa, jako osoby naprawdę jego zaufania, podobnie są przez niego zwalniani i przed nim odpowiedzialni służbowo i politycznie. Niema odpowiedzialności politycznej ministrów wobec Sejmu" (str. 35). Tym sposobem dojdziemy do usamodzielnienia naczelnich organów władzy — Sejmu, jako samodzielnego czynnika ustawodawczego, Naczelnika Państwa jako samodzielnego kierownika polityki państwowej. Współdziałanie i wpływ kontrolujący zapewnia Naczelnikowi Państwa prawo inicjatywy i weta, Sejmowi — prawo interpelacji, odpowiedzialność konstytucyjną ministrów, tudzież, pośrednio, możliwość odrzucania rządowych wniosków ustawodawczych i budżetowych. Logicznym spódczynnikiem samodzielnosci Naczelnika Państwa jest wybór jego przez naród w drodze powszechnego głosowania z spośród dwóch kandydatów, postawionych przez Sejm. „Tylko taki wybór może, zdaniem autora, naprawdę nadać Prezydentowi naczelne samoistne stanowisko i to poczucie indywidualnej dziejowej odpowiedzialności wobec całego narodu, które powinno być podstawą moralno-psychologiczną jego władzy" (str. 38). Wybory powszechne możnaby uznać za zbyt liczne w tych wypadkach, gdy kwalifikowana większość $\frac{2}{3}$ członków Izb połączonych skupi się już w pierwszym głosowaniu przy określonym kandydacie.

Nie mogąc w krótkiej notatce sprawozdawczej wchodzić w ocenę całokształtu pomysłów rewizjonistycznych autora, pragnąłbym jednak zwrócić uwagę na pewne wątpliwości, które budzić muszą niektóre tezy omawianego projektu. Tak więc trudno zgodzić się z twierdzeniem, iż uprawnienie Naczelnika Państwa do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy, oparte na pełnomocnictwach parlamentarnych, stanowi konieczność jedynie w przejściowym okresie tworzenia organizacji państwowej i unifikacji prawa, w zasadzie jednak wyłączne prawo legislatywy służyć winno izbom prawodawczym, bez możliwości przekazywania tego prawa Naczelnikowi Państwa. Przykład państw takich, jak Francja, Niemcy, Anglja, które posiadają gotową organizację państwową i zunifikowane prawo, a jednak zmuszone są, nawet wbrew lub poza normę konstytucyjną, uciekać się w pewnych momentach historycznych do udzielania rządowi pełnomocnictw ustawowych, wskazują na trwałą korzyść i ciągłą konieczność tej instytucji.

Nie jest też przekonująca forma wyboru Prezydenta, zaproponowana przez autora w konstrukcji zbliżonej do nasze-

go projektu rządowego z 1 listopada 1919 r. (Zb. Projekty Konstytucji Rzplitej Polskiej, Warszawa 1920, str. 26).

Skoro bowiem autor wychodzi z założenia, iż system wyboru Prezydenta powinien być spódczynnikiem jego niezawisłości, moralno-psychologiczną podstawą samoistności jego stanowiska i poczucia indywidualnej odpowiedzialności dziejowej, tedy staje on sam ze sobą w sprzeczności, projektując ograniczenie wyboru powszechnego do dwóch kandydatów, postawionych przez Sejm, ba — co więcej — odrzucając w pewnych warunkach wybór przez naród na rzecz kwalifikowanych wyborów sejmowych. Koncepcja prezesa Bukowieckiego, zmierzająca do stworzenia systemu pośredniego między plebiscytową a parlamentarną formą wyboru Prezydenta, łączy w sobie wady obu tych systemów, i co ważniejsze, mija się ze swym celem rewizyjnym, którym miało być uniezależnienie i usamoistnienie stanowiska Prezydenta.

Artur Miller (Warszawa).

Dubanowicz Edward: Z zagadnień konstytucyjnych.

Ograniczenia w sposobie wykonywania przez parlament prawa odpowiedzialności ministrów. Połoniecki, Lwów—Warszawa, 1928, str. 19.

Prof. Dubanowicz, gorący obrońca idei rządów parlamentarnych od pierwszych chwil kształtowania się naszych form ustrojowych, zabrał znów głos w dyskusji konstytucyjnej, która w ostatnich miesiącach zajmuje coraz więcej miejsca na łamach prasy i w rocznikach polskiej literatury konstytucyjnej¹⁾.

Autor stwierdza przedewszystkiem, że konstytucja polska, nawiązując do doświadczeń politycznych innych państw, słusznie przyjęła system rządów parlamentarnych za podstawę wzajemnego stosunku władzy ustawodawczej i wykonawczej. Wszelako warunki realne, wśród których rządy te rozwijać muszą swą działalność w Polsce, a zwłaszcza — daleko idące rozdrobnienie partyjne, trudność powstania skonsolidowanej większości oraz chwiejność układu stronnictw, — musiały doprowadzić do częstych przesileni rządowych oraz słabości egzekutywy. Tym sposobem nasza prak-

¹⁾ Zob. St. Bukowiecki: Przed rewizją konstytucji. Warszawa 1928. Wład. L. Jaworski: Myśli o ustroju państwowym, Ruch praw. ekon. 1928. J. Tarnowski: Projekt nowej ustawy konstytucyjnej, Kraków 1928.

tyka konstytucyjna doprowadzić musiała do zachwiania równowagi ustroju państwowego. To też, nie porzucając systemu rządów parlamentarnych, powinniśmy jednak dążyć do takiej naprawy tej instytucji, któraby zapobiegła złym stronom parlamentaryzmu i wprowadziło nasze życie konstytucyjne na drogi zdrowego i normalnego rozwoju.

Elementarnym warunkiem takiej reformy jest, według autora, przyjęcie zasady pełnej równorzędności obu izb, utworzenie Trybunału Konstytucyjnego oraz przyznanie władzy wykonawczej prawa ustawodawczego weta. Ale centralnym punktem reformy konstytucji powinno się stać zagadnienie ograniczenia parlamentu w wykonywaniu funkcji pociągania rządu do odpowiedzialności politycznej. Nowela konstytucyjna 1926 r., wprowadzając jedno z takich ograniczeń w dodatku do art. 58 Konstytucji, słusznie i celowo na drogę tę wstąpiła, uczyniła to jednak nieśmiało i w sposób niewystarczający. Ograniczenia winny iść dalej, usuwając w miarę możliwości niebezpieczeństwo przypadkowego utracenia rządów przez stworzenie warunków, sprzyjających powzięciu przez parlament spokojnej i rozważnej decyzji. Celowi temu służą następujące ograniczenia, znane nowym konstytucjom niektórych państw (Prusy, Austria, Czechosłowacja); uzależnienie wniosku o wyrażenie rządowi votum nieufności od znaczniejszej ilości podpisów, rozpatrzenie takiego wniosku w komisji, sprawozdanie na plenum w ciągu ustawowo określonego czasu, obecność ustawowej większości członków izby, imienne głosowanie. Główny jednak środek, mogący usunąć wady rządów parlamentarnych — niestałość rządów i brak pozytywnej większości — mieści się, zdaniem autora, w przepisie Konstytucji 3-go maja, który wymaga kwalifikowanej większości członków ciała przedstawicielskiego dla realizacji odpowiedzialności politycznej rządu. Przez wprowadzenie takiego przepisu do ustawy konstytucyjnej unikniemy częstych przesileni rządowych, wejdziemy na drogę zdrowego rozwoju rządów parlamentarnych, wzmocnimy sprawność i sprężystość egzekutywy oraz przyczynimy się do podniesienia poziomu i zdrowia życia politycznego.

Wywody autora znać należy za słuszne, trafiają one bowiem w najsłabszą stronę naszego ustroju państwowego, t. j. funkcjonowanie instytucji rządów parlamentarnych. Wątpliwości budzić musi wszakże proponowane przezeń wprowadzenie do konstytucji warunku kwalifikowanej większości dla zrealizowania politycznej odpowiedzialności rządu. Przepis

taki, łamiąc właściwą pośredniej demokracji zasadę większości, mógłby doprowadzić w praktyce do istnienia rządu przeciwparlamentarnego, nie posiadającego zaufania większości członków parlamentu. Wywoływałoby to ostre konflikty między większością opozycyjną a rządem, które musiałyby się zresztą w rezultacie skończyć porażką rządu, jako że parlament może zwykłą większością odmówić rządowi uchwalenia takich aktów prawno-państwowych, które stanowią konieczność państwową lub też uznane są przez rząd za niezbędne.

Artur Miller (Warszawa).

Jaworski Władysław Leopold: Projekt Konstytucji, Kraków, Frommer, 1928, str. 205.

Wśród licznych projektów konstytucyjnych, wysuwanych w ostatnich czasach przez publicystów i polityków polskich, na szczególną uwagę zasługuje „Projekt konstytucji” ogłoszony przed paru miesiącami przez prof. Jaworskiego. Projekt ten wysuwa się na plan pierwszy nie tylko ze względu na nazwisko autora, jednego z najzdolniejszych i najoryginalniejszych prawników polskich, ale także z tego względu, że jest to jedyny projekt opracowany w sposób wyczerpujący. Zawiera on artykułowany tekst nowej konstytucji, podaje obszernie motywy każdego niemal artykułu, wreszcie przytacza tekst projektowanych przez autora ustaw zwykłych, koniecznych dla wprowadzenia w życie nowych urządzeń konstytucyjnych. Słowem jest to jedyny projekt „kompletny”.

Zasługuje on na szczególną uwagę również z powodu swej oryginalności. Autor zrywa z zasadą zwierzchnictwa narodowego, nie uznaje przyjętej powszechnie zasady podziału władz, natomiast wysuwa na plan pierwszy władzę Prezydenta oraz propaguje syndykalistyczną ideę przymusowych samorządowych związków zawodowych.

Budowę państwa opiera prof. Jaworski na trzech kolumnach: na Rządzie, samorządzie i na organach kontrolujących jeden i drugi.

Rząd jest narzędziem, przez które Prezydent Rzplitej urzeczywistnia porządek prawny. Tylko Prezydentowi przysługuje „władza” czyli możliwość używania środków przymusowych. Władza jest jedna i niepodzielna. Legislatywa i sądownictwo nie jest władzą wogóle, ani też funkcją władzy, nie posiadają bowiem środków przymusowych, a na tem polega władza. Działalność sądów polega na wydawaniu wyroków,

a egzekucja ich może być organizacyjno-technicznie związana z sądami, ale może być oddana innym organom, co do których nie ulegałoby już wątpliwości, że nie są sądami. Reprezentacja ludowa jest organem kontrolującym nie tylko wówczas, gdy kontroluje Rząd przez interpelację, przez oskarżenie ministrów przed Trybunałem stanu, ale także wówczas, gdy uchwała ustawy. Uchwalanie ustaw bowiem uważa prof. Jaworski za działalność kontrolującą. Aby kontrolować, należy mieć pewien miernik, pewne kryterja. Kontroluje się Rząd, to znaczy stwierdza się, czy przez swą działalność urzeczywistnienia porządek prawny, czy nie. Aby to stwierdzić, należy stworzyć ten porządek prawny, to jest stworzyć prawo, bo ono to, ujęte jako całość, jest właśnie porządkiem prawnym. Otóż organ nazywający się legislatywą to właśnie czyni, bo tworzy prawo, a więc tworzy kryterja, wedle których kontroluje, czy Rząd urzeczywistnia porządek prawny, czy nie.

Teoria podziału władz ma znaczenie historyczne, jako wyraz pewnego programu politycznego. Dzisiaj podziałem, który należy przyjąć, nie jest podział władzy, bo ta musi być zawsze w jednym ręku, ale podział organów na organy, które urzeczywistniają porządek prawny i organy, które je kontrolują.

Wyrazem takiego pojmowania jest projektowany przez autora artykuł pierwszy Konstytucji, który brzmi: „Organem, który urzeczywistnia porządek prawny, stanowiący Państwo Polskie, jest wyłącznie Prezydent Rzeczypospolitej. Prezydentowi Rzeczypospolitej służy władza używania środków przymusowych w granicach prawa. Władze wykonywa Prezydent wedle zasad moralności Chrystusowej i nie może być w tem żadną normą ograniczonym”.

Prezydent jest wybieranym na lat siedem przez Zgromadzenie Elektorów, wybranych na podstawie ordynacji wyborczej do Sejmu w podwójnej liczbie. Wybrany zostaje kandydat, który otrzymał absolutną większość głosów. Gdyby żaden z kandydatów nie otrzymał tej większości, następuje powtórny wybór ściślejszy między dwoma kandydatami, którzy otrzymali największą ilość głosów. Elektorem nie może być wybrany Poseł ani Senator.

Jakież są konkretne uprawnienia Prezydenta?

Poza uprawnieniami, które już obecnie przysługują Prezydentowi, autor projektuje nadanie mu prawa „veto” ustawodawczego i to „veto” absolutnego. Autor formułuje to w sposób następujący: „Zgodne uchwały Izby Poselskiej i Senatu stają się ustawami po podpisaniu ich przez Prezydenta Rzeczypo-

spolitej wraz z Prezesem Rady Ministrów i ministrami, którzy daną ustawę mają wykonać. Prezydent Rzeczypospolitej może odmówić podpisu, a odmowa ta nie wymaga podpisu Prezesa Rady Ministrów" (art. 18).

Wpływ Prezydenta na ustawodawstwo rozszerza Prof. Jaworski jeszcze w innym kierunku, a mianowicie w kierunku t. zw. dekretowania. Wprawdzie obecnie również Prezydent może wydawać w pewnych wypadkach rozporządzenia z mocą ustawy, ale autor projektu ujmuje to uprawnienie Prezydenta w sposób znacznie szerszy, w formie następującej: „W czasie zebrania i funkcjonowania Izby Poselskiej i Senatu wydawanie norm ogólnych należy do nich, mogą one jednak ustawą przenieść to wydawanie norm ogólnych na określony czas i w określonych dziedzinach, do których nie może należeć zmiana Konstytucji — na Prezydenta Rzeczypospolitej. Wydane w ten sposób normy ogólne mają ważność ustawy i mogą być zmienione lub zniesione tylko przez ustawę" (art. 26). Oznacza to praktycznie, że Prezydent może wydawać dekrety ustawodawcze w wypadkach: 1) gdy parlament nie jest zebrany, 2) gdy parlament jest zebrany, ale nie funkcjonuje, np. z powodu obstrukcji, lub takiego rozbitcia, że utworzenie większości nawet do poszczególnych spraw jest niemożliwe, 3) gdy parlament przeniósł na Prezydenta na pewien czas swoje uprawnienia ustawodawcze.

Również novum w stosunku do dotychczasowego systemu konstytucyjnego stanowi projektowana przez Prof. Jaworskiego zasada, że „Prezydent nie jest odpowiedzialny ani politycznie, ani prawnie" (art. 27). Prezydent odpowiada tylko w znaczeniu karnym, za zwykłe przestępstwa. Natomiast za nielegalność aktów urzędowych Prezydenta, ich niezgodność z Konstytucją lub ustawami zwykłymi odpowiada tylko ten minister, który odnośny akt kontrasygnował.

Rządy parlamentarne są według projektowanej Konstytucji zupełnie skasowane. Ministrowie odpowiadają tylko za legalność swoich działań, to znaczy za naruszenie ustaw obowiązujących. Postawić ministrów w stan oskarżenia może tak Izba Poselska, jak Senat, przyczem wymagana jest uchwała obu izb większością $\frac{3}{5}$ głosów.

W kwestji ordynacji wyborczej do Sejmu projekt zachowuje zasady dotychczasowe, jedynie proporcjonalność jest skasowana. Natomiast instytucja Senatu jest zupełnie zreformowana zarówno co do składu, jak co do kompetencji.

Senat pod względem kompetencji jest w zasadzie zrównany z Sejmem. Połowę senatorów wybierają samorządowe związki zawodowe, sfederowane w Naczelnej Izbie gospodarczej, połowę zaś mianuje na czas kadencji Prezydent na wniosek Prezesa Rady Ministrów oparty na uchwale Rady Ministrów.

Naczelna Izba Gospodarcza odgrywa w projekcie Prof. Jaworskiego poważną rolę. Wiąże się bowiem z organizacją społeczeństwa w przymusowe związki zawodowe, którym zostanie udzielony samorząd. Ustawy postanowią, które zawody mają tworzyć jeden wspólny związek zawodowy i wedle jakich kryteriów ocenia się przynależność do zawodu. Prawo wyboru organów związku służy wszystkim członkom związku. Utworzone zostaną w każdym zawodzie względnie w każdej grupie zawodów związki wojewódzkie i związek centralny, nie związane jednak z sobą hierarchicznie. Związek centralny składać się będzie z delegatów związków wojewódzkich. Centralne samorządowe związki zawodowe delegują oznaczoną w osobnej ustawie ilość swych członków do Naczelnej Izby Gospodarczej, będącej w ten sposób federacją wszystkich związków zawodowych. Pracodawcy danej gałęzi produkcji względnie zawodu wolnego i zatrudnieni u nich pracownicy tworzą odrębne związki, ustawa jednak ma określić sposób współdziałania ich w sprawach wspólnych, w szczególności w sprawach sporów wynikających z umowy o pracę.

Do zakresu działania Naczelnej Izby Gospodarczej należą według projektu: 1) wypracowanie programu gospodarczego dla całego państwa i informowania producentów o każdorazowych konjunkturach, 2) wypracowanie projektów ustaw gospodarczych, podatkowych i dotyczących się związków, z własnej inicjatywy lub na wezwanie Rządu, 3) wydawanie opinii na wezwanie Rządu, w szczególności w sprawie wniosków zgłoszonych w: Izbie Poselskiej i w Senacie przez posłów wzgl. senatorów, 4) wyrażenie postulatów wobec Rządu w sprawach wykonywania administracji, 5) przeprowadzenia wyborów do Senatu.

Przedstawiliśmy wyżej najistotniejsze punkty projektu prof. Jaworskiego i najważniejsze reformy przezeń proponowane. W niniejszych uwagach niepodobna należycie zanalizować i ocenić tej ciekawej pracy. Ograniczymy się do stwierdzenia, że zasadnicza tendencja tego projektu, polegająca na wzmocnieniu władzy Prezydenta oraz na przebudowie spo-

łeczno-politycznej na podstawie gospodarczej wydaje się nam słuszną i odpowiadającą duchowi czasu.

Nie znaczy to, ażeby projekt w swej konkretnej formie nie wzbudzał wielu zastrzeżeń zarówno prawnych, jak politycznych. Jest to los wszelkich pomysłów bardzo oryginalnych, że wywołują wiele wątpliwości realnych i praktycznych. W tym wypadku również, możnaby wysunąć cały szereg wątpliwości.

Pod względem prawnym nie możemy się zgodzić na odrzucenie tradycyjnej konstytucyjnej zasady podziału władz, która jest niezbędnym warunkiem państwa praworządnego. Zaznaczone przez autora specyficzne odróżnienia „władzy” od „kontroli” nie wydają się nam przekonywujące, ponieważ „kontrola”, która sama tworzy kryteria, według których kontroluje, jest według nas czemś więcej, niż kontrolą, jest „władzą”. Wątpliwości wzbudza również uwolnienie Prezydenta od odpowiedzialności prawnej, konstytucyjnej, a to tembardziej, że autor w całym szeregu wypadków nie wymaga dla aktów publicznych Prezydenta kontrasygnaty ministra. Wątpliwem jest również nadanie Prezydentowi prawa wydawania dekretów ustawodawczych nie tylko wówczas, gdy Sejm nie jest zbrany, ale także wówczas, gdy Sejm jest zbrany, ale „nie funkcjonuje”. Ile sporów konstytucyjnych może wywołać takie elastyczne pojęcie „funkcjonowania”? Wreszcie trudno uważać za prawnicze sformułowanie artykułu pierwszego, głoszącego, że „Władzę wykonywa Prezydent wedle zasad moralności Chrystusowej i nie może być w tem żadną normą ograniczonym”.

Wątpliwości polityczne wzbudza sposób wyboru Prezydenta przez elektorów, ponieważ system ten w praktyce niewiele się różni od systemu plebiscytowego i wybór elektorów następuje z reguły — jak to stwierdza doświadczenie amerykańskie — pod hasłem pewnego kandydata na Prezydenta. Czy nie idzie zbyt daleko przepis nadający Prezydentowi „veto” absolutne w dziedzinie ustawodawczej i czy nie wystarczyłoby „veto” zawieszające, jak w Ameryce? Nadanie Prezydentowi władzy ustawodawczej w formie dekretów zawsze wówczas, gdy Sejm nie jest zbrany, będzie wytwarzało dla Prezydenta zbyt wielką pokusę w kierunku pospiesznego odraczania lub zamykania sesyj parlamentarnych. Wreszcie opieranie Senatu na ciałach gospodarczych i zawodowych suponuje istnienie tych organizacji, które dopiero stopniowo będą wytwarzane.

Pomimo powyższych zastrzeżeń projekt prof. Jaworskiego,

jak już zaznaczałem poprzednio, wysuwa się na plan pierwszy zarówno z powodu swej oryginalności, jak też z powodu dokładności opracowania.

Do projektu Konstytucji dodane są liczne załączniki, zawierające prace Grzybowskiego, Langroda, Oberländera, Pannejki, oraz projekt reorganizacji administracji państwowej w opracowaniu Bobrzyńskiego, Kasznicy i Smólskiego.

Prof. A. Peretiatkowicz.

Miller Artur: Uprawnienie Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie ustawodawstwa. Palestra. Warszawa, 1928, str. 43.

Pouczająca i subtelna analiza uprawnień Prezydenta przy zastosowaniu metody prawnodogmatycznej. Autor stara się wyeliminować ze swych badań wszelkie elementy politycznoprawne i operować wyłącznie metodą prawniczą.

A. P.

Peretiatkowicz Antoni Prof. Dr.: Państwo współczesne. Wydanie szóste, przejrzane i rozszerzone; Książnica-Atlas, Lwów—Warszawa 1928.

Najnowsze wydanie cennego i bardzo pożytecznego dzieła prof. Peretiatkowicza zawiera wprawdzie o 60 stronik druku więcej od poprzedniego (194 a 134), ale nie jest w tym samym stosunku „rozszerzone”, gdyż znaczna część przyrostu liczby stronik jest spowodowana mniejszym formatem a większym drukiem. Prawdziwe rozszerzenie polega na dodaniu rozdziału o ustroju politycznym Niemiec (str. 111—123), tudzież na uwzględnieniu teorii „prawnej” H. Kelsena (str. 9), na przytoczeniu zasad najnowszego prawa wyborczego we Włoszech (str. 29) i postanowień polskiej noweli Konstytucyjnej z 2 sierpnia 1926 we wszystkich jej punktach, na uwadze o pewnym błędnym poglądzie na różnicę pomiędzy Unją personalną a realną (nota na str. 73), na dodatku o stosunku państwa do kościoła w Anglii (str. 89), w Polsce (str. 180—182) i we Francji (str. 109), na wzmiankach o odpadnięciu irlandzkich parów wybieranych do angielskiej Izby Lordów (str. 82), o przywróceniu jednomandatowych okręgów wyborczych we Francji w r. 1927 (str. 101), o obalaniu tamże ministrów także i przez Senat (str. 102); na uwzględnieniu reformy stosunku kolonij i dominjów angielskich do macierzy, dokonanej w r. 1926, (str. 94), na przytoczeniu postanowień rozp.

Prezydenta Rzplitej Polskiej z 19. stycznia 1928 r. przyznającego wojewodom prawo wydawania rozporządzeń porządkowych (str. 196) oraz tworzącego Rady Wojewódzkie i wydziały wojewódzkie (str. 172).

Również wzmiankuje autor o rozporządzeniach Prezydenta Rzplitej z 16. stycznia 1928 o stanie wojennym i z 16. marca 1928 o stanie wyjątkowym (str. 179), określa bliżej system repartycji mandatów wedle d'Hondta (str. 160), zaznaja mia czytelnika ze sporem między sejmem a senatem w razie całkowitego odrzucenia projektu ustawy przez Senat, (str. 166), tudzież ze sporem między Sejmem a rządem co do skutków uchylania rozporządzeń ustawowych Prezydenta Rzeczypospolitej przez Sejm (str. 167), oraz z różnaitością poglądów naszych najwyższych instancyj sądowych (Najw. Trybunał Administracyjny i Sąd Najwyższy) na moc obowiązującą dawniejszych ustaw, sprzecznych z Konstytucją z r. 1921 (str. 183). Natomiast opuszcza autor niektóre, istotnie zbędne wywody poprzedniego wydania, n. p. ze str. 21, 48, 57 itd.

Książka posiada wszelkie zalety podręcznika, stojącego na poziomie naukowym, a równocześnie pisanego jasno i przystępnie; może ją czytać i nieprawnik, a zrozumie ją dobrze, pomimo trafnej wszędzie konstrukcji prawniczej. Słuchacze prawa w Uniwersytetach winni się w nią dokładnie wmyśleć, a przyniesie im ona rzeczywisty i trwały pożytek — inteligentna publiczność zaś winna ją czytać z zajęciem.

Jeżeli chodzi o szczegóły, co do których miałbym pewne uwagi do poczynienia, to rzecz się ma następująco: Nie podzielam zdania autora, jakoby ustrój parlamentarny Rzeszy Niemieckiej był dwuizbowym, albowiem sędzę, że Rada Państwa (Reichsrat nie może być uważaną za ciało parlamentarne, reprezentacyjne, jako złożone tylko z delegatów rządów jako takich (str. 21, 23). Na str. 19 mówi autor o referendum ludowym jako o instytucji istniejącej „jedynie” w Szwajcarji, podczas gdy zaraz na str. 20, a potem obszernie na str. 120 jest mowa o referendum ludowym w Niemczech¹⁾. Na str. 110, wyliczając zmiany konstytucji we Francji, pominął autor ostatnie uzupełnienie Konstytucji z r. 1927, dotyczące sanacji finansów francuskich; na str. 170 mówi autor, że postanowienie Konstytucji polskiej o konieczności usta-

¹⁾ Ze zresztą za przykładem Szwajcarji poszły już różne inne kraje, wykazałem szczegółowo w moim „Ustroju powojennym państw europejskich”. Kraków 1926, str. 92—97.

pienia ministrów wskutek otrzymanego wotum nieufności jest oparte na wzorze francuskim; jest to nieściste, gdyż Konstytucja francuska mówi wprawdzie, że ministrowie są odpowiedzialni przed obiema Izbami (*devant les Chambres*), ale natomiast niema wyrażonego *expressis verbis* przymusu ustąpienia, tak jak to czyni nasz art. 58 Konstytucji, chociaż przyznać trzeba, że faktycznie ten przymus istnieje.

Do str. 175 miałbym do zauważenia, że postanowienie ustawy z 20. stycznia 1920 o nabywaniu obywatelstwa polskiego przez wstąpienie do służby państwowej zostało derogowane przez ustawę z 17. lutego 1922, której art. 6 mówi wyraźnie, że urzędnikiem może być mianowany tylko obywatel polski. Do str. 171 zauważam, że wedle rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z 9. grudnia 1924 Prokuratorja Generalna podlega Ministrowi Skarbu (a nie Prezesowi Rady Ministrów, str. 171). Nie jest mi jasne, co autor ma na myśli, mówiąc na str. 37, że „stare państwa, przekształcając w wieku XIX ustrój absolutny na ustrój republikański, zachowały formę monarchiczną”; tu musi być jakaś pomyłka druku. Chcę także zaznaczyć, że i państwa pozostające w stosunku Unji jedynie personalnej, mogą mieć czasowo niektóre wspólne organa (czemu autor przeczy na str. 74), podobnie, jak dwaj współnicy interesu mogą mieć wspólnego agenta; w dawniejszej literaturze politycznej nazywano takie organa: *Unus homo, plures sustinens personas*. Na str. 190, mówiąc o Gdańsku i o Wys. Komisarzu Ligi Narodów, pominał autor milczeniem istnienie Komisarza Rzplitej Polskiej; oczywiście przez przypadek.

Ale dajmy pokój drobnym usterkom; dzieło prof. Peretiatkowicza jest bardzo cennym nabytkiem w naszej literaturze prawno-politycznej, należy je każdemu polecić jako rzecz pouczającą, zawsze trafnie ujętą, opartą na rozległej podstawie umiejętnej, napisaną z wytrawnym sądem i bardzo pożyteczną tak dla prawnika jak i dla laika.

Prof. Stanisław Starzyński (Lwów).

Posner Stanisław: Pięć lat pracy w Senacie Rzeczypospolitej, Warszawa, 1928.

Dobrze się stało, że senator Posner ogłosił drukiem, razem zebrane, mowy swe i wnioski z okresu ubiegłych lat pięciu.

Jeżeli bowiem liczne są przemówienia w parlamentach świata, które warto przeczytać, a nawet wydrukować osob-

no i udostępnić ogółowi, — to rzadko gdzie spotkać się można z wypadkiem, aby całokształt pracy parlamentarnej poszczególnego nawet wybitnego posła lub senatora, zasługiwał na wydanie książkowe. Zwłaszcza u nas, młody parlamentaryzm daje wiele przykładów, że mowy, wygłoszone wczoraj, dziś już są nieaktualne, a nieraz — gorzej —, były niemi już w chwili wygłaszania. Narzekamy dlatego na niski poziom i małą przydatność debat parlamentarnych, nie wahając się nawet przed wyciąganiem wniosków, że parlamentaryzm, jako zjawisko, się przeżył. Zapominamy jednak, że wszędzie wyniki pracy zależą od jej twórcy — wykonawcy.

Weźmy do ręki książkę senatora Posnera, przeczytajmy uważnie kartę po karcie i mowę po mowie.

Zacznijmy od wstępu: „zamiast przedmowy”, drukowanego uprzednio na łamach „Gazety Sądowej” pod tytułem: „Królestwo Prawa”. Czy głębokie umiłowanie prawa, jako podstawy i regulatora życia, zestarzeje się, przestanie być aktualne. Nigdy!

Dalej — mowa nad projektem amnestji, ustawą o opiece społecznej, nad ustawą o ratyfikacji, konwencji o pracy (1923), nad ustawą o ratyfikacji konwencji o zwalczaniu handlu kobietami, nad ustawą o ochronie lokatorów (1924), nad budżetem Ministerstwa Sprawiedliwości (1925), nad nowelą do ustawy o Najw. Tryb. Admin., nad ustawą o prawie prywatnym międzynarodowym (1926) i inne, w tym zbiorze zebrane, czyż nie zostaną wartościowe na długo, — a to dzięki materiałom i uwagom w nich zawartym.

Dla ocenienia wartości pracy senatora Posnera nie trzeba wcale być tych samych zapatrywań politycznych, co jej twórca, bynajmniej. Wystarczy tylko patrzeć na tę pracę bezstronnie, pod kątem widzenia jej wartości i użyteczności.

Dlatego radzimy wszystkim prawnikom zapoznać się z tą cenną książką, która, oprócz wartości praktycznej, o której mówiliśmy wyżej, ma wartość specjalną: jest dokumentem wysokiej kultury parlamentarnej jej autora, a tem samem, świadczy dodatnio o kulturze życia parlamentarnego.

Edward Neymark (Warszawa),

T e s l a r Tadeusz: Zarys ustroju i władz państwowych Zw.

S. R. R. Strzelczyk i Kasinowski, Warszawa, 1928, str. 187.

Ciekawa książka, napisana przez b. korespondenta Polskiej Agencji Telegraficznej w Moskwie. Autor daje zwięzły

i jasny obraz obecnej organizacji władz sowieckich, zarówno władz centralnych, jak władz miejscowych, przyczem omawia nie tylko teren Rosji właściwej, ale również Ukrainy, Białorusi i Kaukazu. Przedstawia w końcu organizację Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej. Zrozumienie ustroju sowieckiego ułatwiają bardzo umieszczone końcu wykresy graficzne. Autor stosuje metodę opisową, uwzględniając więcej stan faktyczny, aniżeli normy prawne. A. P.

Triepel Heinrich: Die Staatsverfassung und die politischen Parteien. Liebmann, Berlin 1928, str. 37.

Mowa rektora uniwersytetu berlińskiego porusza znamieną dla naszych czasów kwestję ustroju państwowego do partij politycznych. Na tle wypadków życia konstytucyjnego ostatnich stu lat uzmysławiamy sobie wagę i ogrom przebytej drogi, która rozpoczęła się walką ze stronnictwami politycznymi, przeszła następnie w stadium ich ignorowania, zdobyła się wreszcie na ich uznanie i legalizację, aby ostatecznie w chwili obecnej stanąć u progu konstytucyjnej inkorporacji partij do ustroju państwa. Tego rodzaju zjawiska, jak ustawowe dodatki do djet posłów, będących przywódcami opozycji parlamentarnej (Australja, Kanada), t. zw. primary elections w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn., system wyborów proporcjonalnych, oparty w swej konstrukcji na udziale w wyborach zorganizowanych partij, dalej t. zw. klucz partyjny, obowiązujący przy obsadzaniu prezydów i komisij parlamentarnych, sposób tworzenia rządu według konstytucyj krajów Australji, polegający na wyborze członków rządu przez parlamenty krajowe z uwzględnieniem klucza partyjnego, — wszystko to z całą oczywistością wskazuje nam, iż, choć z formalno-prawnego punktu widzenia niepodobna dziś jeszcze mówić o stronnictwie, jako o organie władzy państwowej (z wyjątkiem chyba Rosji Sowieckiej i Włoch faszystowskich, gdzie stronnictwo jest państwem), to jednak z punktu widzenia faktów i rzeczywistości politycznej rządy państwowe znajdują się dzisiaj w rękach stronnictw politycznych, które powołują rządy do życia, kontrolują ich działalność, popierają i obalają je, ustalają główne wytyczne polityki państwowej, decydują o przebiegu i losach pracy ustawodawczej. Nie są to zjawiska

przypadkowe, lecz — owszem — owoce naturalnego procesu rozwojowego, wynik konsekwentny naszego ustroju, opartego na atomistycznym indywidualizmie mas wyborczych. W takim ustroju stronnictwo polityczne jest formą samoorganizowania się mas demokratycznych.

Autor kończy uwagi swoje niespodziewaną a mętłą wizją przyszłego państwa, które, dzięki jakiemuś silnie pod względem personalnym i terytorjalnym zróżniczkowanemu samorządowi charakteru gospodarczego i duchowego, stanie się prawdziwym organizmem „wo alles sich zum Ganzen webt, eins in dem andern wirkt und lebt”.

Artur Miller (Warszawa).

W a c h h o l z Wilhelm S. Dr. : Zasada swobodnej oceny władzy administracyjnej w państwie prawnym (Biblioteki Gazety Adm. Pol. Państw. I. II.). Warszawa, (rok niepodany).

W zwartem, treściwym ujęciu, bo na przestrzeni zaledwie 58 stronnic, autor wszechstronnie rozważa zagadnienie swobodnej oceny władzy administracyjnej, uwzględniając przytem w szerokiej mierze najnowszą tego przedmiotu literaturę: polską, francuską i niemiecką i podając ją krytycznej ocenie, ścisłej i wnikliwej. Kolejno zatem rozpatruje podstawy, granice i przyczyny swobodnej oceny, zasadę jej zestawia z pojęciem państwa prawnego i praworządności, ostatnie zaś dwa rozdziały swej pracy poświęca kwestji praktycznie znaczenia najdonioślejszego — kontroli sądowo-administracyjnej swobodnej oceny, słusznie zaznaczając, że trudności, połączone z tą kontrolą najtrafniej rozwiązała francuska Rada Stanu dzięki instytucji rekursu z powodu nadużycia władzy (pour excès de pouvoir).

Autora niewątpliwie należy zaliczyć do tego kierunku myśli naukowej w odniesieniu do zagadnienia swobodnej oceny, którą on sam wyodrębnia pod nazwą „grupy prawa pozytywnego”. Zdaniem bowiem jego, z samej istoty władzy administracyjnej, jako organu Państwa, wynika prawnie, że wszelkie jej działania muszą być zarachowane na poczet woli Państwa tj. ustawy. A to zarachowanie dokonać się może tylko w ten sposób, że Państwo udziela swemu organowi dyrektywy w postaci: a) czy to ścisłego określenia jego działalności (działalność prawnie związana), b) czy też udzielenia mu

do niej upoważnienia (działalność względnie wolna, swobodna ocena). Działalność zatem rozwijana na podstawie swobodnej oceny, opierać się musi zawsze i bezwarunkowo na upoważnieniu, zawartem w normie ustawowej. O ilebyśmy tezę tę odrzucili i przyjęli, że władza administracyjna może uczynić coś, do czego ustawa ją nie upoważnia, a tem samem uznali twórczość władzy administracyjnej w formułowaniu woli państwowej, to zaprzeczylibyśmy zasadzie, że tylko ustawa może określić ową wolę, a w konsekwencji uniemożliwilibyśmy zarachowanie działalności władzy administracyjnej na poczet tej woli. Odrzucenie powyższej tezy i wprowadzenie w jej miejsce zasady absolutnie wolnej działalności (nie opartej na upoważnieniu ustawowem) stwarza zamęt w jasnym obrazie stosunków między powzięciem woli a jej wykonaniem.

Z powyższego streszczenia poglądów autora na istotę swobodnej oceny wynika, że ustosunkowuje on się, jeśli nie negatywnie, to w każdym razie krytycznie do teorii prof. Jaworskiego (wyłożonej w „Nauce Prawa Administracyjnego”), który przyrównując działalność organu administracyjnego do działalności jednostki, stawia tezę, że zakres, w obrębie którego władza administracyjna rozstrzyga na podstawie swobodnej oceny, nie opiera się na żadnym upoważnieniu ustawowem, skutkiem czego problem swobodnej oceny zamienia się w fakt istnienia działalności (absolutnie) wolnej, od norm prawnych niezależnej.

A.

Wasiutyński Bohdan, Prof.: Ustrój władz administracyjnych, państwowych i samorządowych. (Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce. Część I, zeszyt drugi). Poznań, Fiszer i Majewski, 1928, str. 189.

Książka ta zawiera przedstawienie istniejącej organizacji władz administracyjnych, państwowych i samorządowych w Polsce według stanu obecnego, poprzedzone krótkim rysem historycznym o przejściowych naczelnych władzach dzielnicowych.

Autor ogranicza się przytem wyłącznie do wymienienia odnośnych instytucyj, podania źródła przepisów, ich dotyczących i krótkiego streszczenia najważniejszych postanowień tych przepisów.

Recenzja książki takiej musi mieć charakter specyficzny. Nie może być jej przedmiotem to, co zwykle stanowi główną

oś recenzji naukowych, to znaczy pewne prawne poglądy naukowe. Ponieważ książka ta jest czysto opisowem przedstawieniem istniejącego w Polsce ustroju władz administracyjnych, rządowych i samorządowych, częściowo połączonem z również czysto opisowem przedstawieniem tworzenia się polskiej organizacji administracyjnej, kwestje merytorycznych poglądów naukowych wogóle w niej nie występują. Z tego oczywiście nie można Autorowi czynić zarzutu, gdyż zawsze stoję na stanowisku, że zakres pracy i rozpiętość jej przedmiotu zależy od autora, a nie można nikomu czynić zarzutu z tego, że nie objął swoją pracą tego, czego objąć nie zamierzał. To też nie mam bynajmniej zamiaru twierdzić, że autor powinien był w swojej pracy objąć szereg kwestyj teoretycznych, które się tutaj nasuwają.

Chodzi mi jednak o rzecz inną, która ma znaczenie zasadnicze, a mianowicie o czysto praktyczną metodę układania tego właśnie rodzaju podręcznika, jak omawiany, to znaczy czysto opisowego. Zdaniem mojem, nawet, jeżeli się stoi na gruncie ściśle opisowego jego charakteru, to jednak nie należy z punktu widzenia metorycznego ograniczać się do wyłącznego streszczenia przepisów o organizacji władz administracyjnych, ale wpleść w to streszczenie pewne uwagi, któreby znaczenie danych instytucyj administracyjnych uwydatniły i uwypukliły. Liczyć się należy z celem takiego podręcznika — z którego w pierwszym rzędzie korzystać będzie młodzież akademicka, przygotowująca się do egzaminów a także uczestnicy różnych kursów administracyjnych dla podobnego celu, względnie nawet urzędnicy administracyjni, przygotowujący się do egzaminów służbowych.

Z tego, czystego praktycznego punktu widzenia rzecz biorąc, stwierdzić należy, że podręcznik taki nie powinien być wyłącznie jak gdyby tylko rozszerzonym skorowidzem obowiązujących przepisów organizacyjnych, jakim właśnie jest podręcznik prof. Wasiutyńskiego, ale powinien zawierać także te pewne uwagi, o których powyżej wspomnieliśmy, chociażby w zakresie minimalnym. Przecież należy się liczyć z tem, że dla tych, którzy się z niego do egzaminów przygotowują, podręcznik taki jest w wielu wypadkach jedyną „książką”, którą w życiu przestudjowali w dziedzinie prawa administracyjnego poza tomami dzienników ustaw i dzienników urzędowych; jest więc jedyna sposobność do dania im pewnego zasobu wiedzy gruntowniejszej. A także — również z czysto praktycznego punktu widzenia liczyć się należy

z tem, że przecież przy wszelkiego rodzaju egzaminach nie pyta się wyłącznie o istniejące instytucje administracyjne, ale żąda się także, choćby w zakresie prymitywnym, okazania znajomości ich znaczenia. Choćby więc dla celu zupełnie oportunistycznego powinien czytelnik pewne takie rzeczy w tym podręczniku znaleźć. A jednak ich tam nie znajduje.

Gdybym chciał wyczerpująco przedstawić na przykładach, jak sobie wyobrażam uzupełnienie tego podręcznika choćby w minimalnym zakresie w tym właśnie kierunku, który wykazałem, to musiałbym w sposób niedopuszczalny wykroczyć poza granice choćby najszerszej recenzji i napisać jakby głoszę do całej książki. Ograniczę się więc do kilku przykładów.

I tak np. na str. 29. gdy mowa o przekształceniu Głównego Urzędu Ziemińskiego na Ministerstwo Reform Rolnych, dodałbym uwagę, dlaczego takie przekształcenie (albo podporządkowanie jakiemuś ministerstwu) było koniecznością wobec odnośnego postanowienia konstytucji, na str. 40. że charakter wojewody jako przedstawiciela Rządu odróżnia go jako władzę administracji ogólnej specyficznie od innych władz administracyjnych (brak definicji władz administracji ogólnej!), na str. 49 przy wicewojewodzie uwzględnić znaczenie postanowienia o jego zakresie działania w zakresie przez wojewodę wyznaczonym (analogia z podsekretarzem stanu w Ministerstwach, w szczególności także analogia co do departamentu „ogólnego” — wydziału „ogólnego”, kierownictwo przez podsekretarza stanu względnie wicewojewodę), mówiąc o zakresie działania wojewody wspomnieć o łączności odnośnych postanowień dotyczących charakteru wojewody jako przedstawiciela Rządu z odnośnymi postanowieniami rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o postępowaniu administracyjnym (rozstrzyganie sporów kompetencyjnych!) i t. p.

Sądzę, że tych kilka przykładów już aż nadto wystarcza, aby zilustrować tę tendencję metoryczną, której w omawianym podręczniku brak — a którą niewątpliwie czytelnicy, korzystający z niego dla celów praktycznych, chętnieby tam widzieli. Powtarzamy jeszcze raz, nie chodzi tutaj o teorię, ale choćby o te najniezbędniejsze uwagi, któreby temu tak zresztą pracowitemu zestawieniu istniejących instytucji organizacji administracyjnej nadały charakter podręcznika w znaczeniu pedagogicznym.

Prof. Tadeusz Hilarowicz (Warszawa).

B ł a s z c z y ń s k i Kazimierz: Postępowanie administracyjne. Fiszer i Majewski, Poznań, 1928, str. 187.

Autor, opracowując rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 o postępowaniu administracyjnym, dołączył też teksty rozporządzenia o postępowaniu przymusowym w administracji, przepisów językowych oraz przepisów stemplowych, dotyczących pełnomocnictw i podań. Zestawienie tych przepisów obok rozporządzenia o postępowaniu administracyjnym, uważać należy za stronę dodatnią tej publikacji, przeznaczoną jak autor w przedmowie powiada dla użytku praktycznego władz i urzędów, jak i osób interesowanych. Należy atoli podnieść zastrzeżenia i to wielkie co do treści objaśnień przepisów prawnych dokonanych przez autora jak i co do sposobu posługiwania się orzecznictwem Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Komentarze autora są we wielu punktach albo zupełnie błędne lub wykazują znaczne luki. Nie mogąc rozpisywać się szczegółowo pozwolę sobie kilka głównych błędów wskazać. Definicja właściwości miejscowych władz (str. 12) jest zupełnie mylna, to co autor podaje jako właściwość miejscową jest raczej właściwością rzeczową tylko inaczej trochę ujętą, a nigdy właściwością miejscową, którą zresztą dokładnie określa art. 3. rozp. Przy sporach o właściwości pomija autor zupełnie ważne dla województw zachodnich spory o właściwość między sądami administr. a władzami administr. (§ 113 ust. o og. zarz. kraju). Informując o przepisach dotyczących pełnoletności cytuje autor dla b. zaboru austriackiego jako podstawę pewną kodeks cywilny austriacki, nie wzmiankując nic o tem, iż odnośne przepisy zostały zasadniczo zmienione ustawą z 21. X. 1919 poz. 472 Dz. U. Szereg twierdzeń autora nie znajduje niczem poza jego własnem zdaniem potwierdzenia a często są sprzeczne z postanowieniami prawnymi np. o podpisywaniu plenipotencji przez niepiśmiennych (str. 22), że podania ustne mogą być dokonane jedynie przez osobiste zgłoszenie się osoby interesowanej, tymczasem rozporządzenie nie zawiera żadnego ograniczenia aby tego nie mógł dokonać, także i pełnomocnik. Twierdzenia (art. 15, str. 25) o skutkach spóźnionego potwierdzenia podania telegraficznego jak i o tem, że termin z art. 16, ust. 3 jest zawitym są zupełnie nieuzasadnione i błędne, gdyż terminy administracyjne nie mogą być zawitemi, o ile tego wyraźnie ustawa nie stanowi określając dokładnie czasokres. Nie wiadomo na jakiej podstawie (str. 55) autor twierdzi, że władza ma zwracać się do Sądu

grodzkiego (pokoju) o zbadanie autentyczności dokumentu, który zakwestjonowano. Definicja decyzji (str. 68) jest zła, albowiem z niej wynikałoby, że tylko odmowne orzeczenie przeciw stronom zainteresowanym"; może to tylko błąd itd. są decyzjami, gdyż autor twierdzi „zwrócone konkretnie językowo ze złego tłumaczenia słów niemieckich „gegenüber den Parteien“? Pouczenie do ust. 2 art. 77, że skorzystanie przez stronę z prawa wydania lub przesłania jej pouczenia prawnego, ma dla władzy skutek „obalenia wadliwej decyzji i zastąpienie jej prawidłową" jest nieuzasadnione, gdyż wykorzystanie przez stronę tego prawa ma jedynie jako skutek uzupełnienie decyzji klauzulą o środkach prawnych.

Wyjaśnienie do artykułu 80 (strona 76), że o wydaniu ustnej decyzji czyni się wzmiankę w aktach, którą strona podpisuje zdaje się być sprzeczne z art. 19 ust. d. rozporz. który przepisuje w takich razach spisanie protokołu. Uwaga do art. 85 (str. 81), że odwołania nieoparte wywodami władza odwoławcza rozpatrzy pod względem legalności „a słuszność wniosku oceni na podstawie swobodnego uznania", jest w swej drugiej części mylna, gdyż władza ocenić może tylko tam wedle swobodnego uznania, gdzie na to ustawa zezwala. Wymaganie w dalszym ciągu uwag do art. 85, że władza odwoławcza musi rozpatrzyć każdy z zarzutów jest nieuzasadnione, gdyż władza winna rozpatrywać tylko zarzuty istotne. Uwaga do art. 113 (str. 106) nie liczy się ze stanem prawnym z rozdz. VII rozp. Prez. Rzp. z 19. 1. 1928 poz. 85 Dz. U. o org. i zakr. dział. wł. adm. og. Z uwagi do art. 4 rozp. o post. przym. wynikałoby, że autor dopuszcza zastosowanie „przymusu bezpośredniego" do egzekucji świadczeń pieniężnych, pomijam, że kwestję tę reguluje art. 26, ale nie mogę sobie wyobrazić jak chciałby autor „przymusem bezpośrednim" wykonać egzekucję świadczenia pieniężnego. Byłoby więcej takich błędów do wytknięcia, czego atoli muszę zaniechać dla braku miejsca. Niepotrzebnie powtarza często autor w uwagach treść postanowień rozporządzenia tylko trochę innymi słowy.

Bardzo wiele pracy skrupulatnej poświęcił autor zestawieniu wyroków N. T. A. i także Sądu Najw. Miałbym tylko pewne zastrzeżenia co do tego. Otóż wyroki te pochodzą wszystkie z czasów przed wejściem w życie omawianego rozporządzenia. Powstały one wówczas, gdy nie mieliśmy jeszcze przepisów właściwych o postępowaniu administr. Mają one wielką wprawdzie wartość i dzisiaj ale wiele za-

patrywań wyrażonych w nich może ulegnie obecnie zmianie wobec zasad rozporządzenia. Wspomnę tu tylko uchwały NTA. z 24. XI. 1923 i orzeczenie S. N. z 7. VI. 1922 cytowane w uwadze do art. 16 ust. 3. (str. 29) dotyczące się podpisu dokonanego mechanicznym sposobem, otóż art. 16 ust. 3 rozp. inaczej się na tę sprawę zapatruje. Dlatego można używać tych orzeczeń jako ilustracji, jak się na daną sprawę zapatrywał NTA. co jest bardzo cenne, ale nie jak to czyni autor dla komentowania postanowień rozporządzenia, wydanego później. Cytowanie zaś już orzeczeń S. N. uważam już wprost za prawniczo w tym wypadku nieodpowiednie, gdyż S. N. sprawy formalne ocenia pod zupełnie innym kątem widzenia a mianowicie z punktu przepisów procedur sądowych.

W końcu mam zastrzeżenie co do pewnych zwrotów używanych przez autora niezgodnych z naszym językiem a co do których obawiam się, by nie psuły jeszcze więcej i tak niepięknego języka tzn. urzędowego. Np. wnoszenie „na imię władzy”, „dowód płynie z aktów”, „zaniedbanie terminu skutkuje”.

Może poświęciłem za dużo miejsca omówieniu tej sprawy, ale uważałem to za konieczne ze względu na aktualność sprawy i wobec zapewne dość wielkiego rozpowszechnienia się tej książki, choćby ze względu na brak Tekstu ustaw, odzwanianego w urzędach.

Prez. S. Mravincsi cs (Poznań).

L a n g r o d Jerzy Stefani: Problemy sądownictwa administracyjnego. Krakowska Spółka Wydawnicza. Kraków 1928, str. 114.

Na pracę tę składają się dwie części: rozdziały I—VI powstały z wykładów wygłoszonych w r. 1927/28 na wydziale Nauk Politycznych i Społecznych Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, zaś drugą część rozdziału VI-tego i cały rozdział VII-my napisał autor na zaproszenie Prof. Władysława Leopolda Jaworskiego dla jego „Projektu Kodeksu Agrarnego”.

Autor rozpoczyna swą pracę omówieniem rozwoju administracji i myśli państwowej, które prowadzą do konieczności kontroli administracji, udowadniając na podstawie rozlicznych cytata z literatury, w przeważnej części francuskiej, a także niemieckiej i polskiej, nie tylko konieczność, ale także i doskonałość takiej kontroli zapomocą sądownictwa admini-

stracyjnego. W dalszym ciągu zajmuje się autor, opierając swe wywody na długim szeregu cytat autorów, pracujących nad tym problemem, czem są sądy administracyjne, jaki jest ich stosunek do władz administracyjnych i udowadnia, że formalnie przynależą do władzy sądowej, a nie do administracji. Po załatwieniu się z temi kwestjami czysto teoretycznymi autor opierając się na wynikach praktyki przeprowadza dowód konieczności rozdziału sądownictwa administracyjnego od sądów powszechnych. W następnych rozdziałach poświęca się autor bardzo szczegółowemu, o ile to tylko rozmiary pracy dopuszczają, przedstawieniu sądownictwa administracyjnego francuskiego, podnosząc jego wysoką wartość i wielki wpływ na administrację, zdając sobie atoli sprawę z jego braków i przestrzegając bardzo słusznie przed jego mechanicznem transplantowaniem na grunt polski. Znacznie krócej skreśla zaś zarysy sądownictw administracyjnych innych państw jak: angielskiego, amerykańskiego, belgijskiego, włoskiego, niemieckiego, b. austriackiego i t. d. Przechodząc do polskiego sądownictwa administracyjnego, przedstawia autor konstytucyjne określenie sądownictwa admin., wyciągając z tego odpowiednie wnioski. Dalej zajmuje się kwestją w jaki sposób dotąd te zasady u nas przeprowadzono, krytykując tak wypaczenie zasad Konstytucji jak i motywy do ustawy o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. Kreśli też zarys sądownictwa administracyjnego w Województwach Poznańskim i Pomorskiem oraz na Górnym Śląsku. W końcu wykazuje ujemne skutki takiego połowicznego uregulowania, oraz zwraca uwagę na niedomagania Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

W drugiej części naszkicowawszy zarys sądownictwa administracyjnego w sprawach ziemskich, przedstawia to sądownictwo tak, jak je ujmuje projekt Prof. Jaworskiego „Kodeksu Agrarnego” i charakteryzuje stanowisko tego projektu w tej materji. Porównawszy projektowane przepisy z konkluzjami teoretycznymi i praktycznymi z poprzednich rozdziałów swej pracy, poddaje ten projekt krytyce, słusznie wywodząc, że przepisy te, które nawiasem mówiąc chwali, nie powinny być uregulowaniem stałem, albowiem z chwilą wprowadzenia ogólnego sądownictwa administracyjnego należałoby i sprawy agrarne przekazać temu ostatniemu, celem utrzymania koniecznej jednolitości sądownictwa.

Praca powyższa, w obecnej chwili, gdy zrealizowanie zapowiedzi art. 73 Konstytucji staje się coraz bardziej na-

glącym wymogiem i co rychlej powinno być przeprowadzone, należy gorąco powitać, wykazuje ogromne odczytanie autora w odnośnej literaturze, specjalnie zaś francuskiej oraz łątwość operowania cytataми dla poparcia swych wywodów. Przyznać trzeba też autorowi, że pomimo jak widać z jego pracy, jest pod silnym wpływem literatury francuskiej i Prof. Jaworskiego, zdobywa się przecież na krytykę tych swoich wzorów. Co do łątwości i przejrzystości w umotywowaniu tematu, to trzeba przyznać wyższość tej części, która poświęca się więcej celom praktycznym, nad częścią ściśle teoretyczną. Wywody autora są wielkiej wagi dla kwestji rozwoju sądownictwa administracyjnego w Polsce i możnaby sobie życzyć aby konkluzje jego znalazły zastosowanie przy realizowaniu tego sądownictwa.

Należałoby aby z tą pracą zapoznali się nietylko ci, którzy dążą do wprowadzenia w Polsce sądownictwa administracyjnego w pełnej zgodzie z Konstytucją, ale specjalnie, niestety u nas dość w pewnych sferach liczni oponenti tych dążeń, oponenti przeważnie kierujący się „oportunizmem administracyjnym”.

S. M.

Zimmerman Marjan, Dr.: Stosunek Najwyższego Trybunału Administracyjnego do orzeczeń karno-administracyjnych. Nakładem autora. Lwów 1927, str. 12.

Autor polemizuje z zapatrywaniami Najwyższego Trybunału Administracyjnego, wyrażonemi w sprawie interpretacji art. 72 Konstytucji odnośnie do kompetencji tego Trybunału co do orzeczeń karno-administracyjnych i odmiennego traktowania w tym kierunku spraw policyjno-karnych i administracyjno-karnych, potrącając w końcu i o kwestję użycia kary jako środka przymusu.

Dzisiaj straciły już wywody tej pracy na aktualności wobec rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 o postępowaniu karno-administracyjnem poz. 365 Nr. 38 Dz., które przeprowadziło zasady wygłoszone w art. 72 Konstytucji, nie czyniąc również tak jak ten artykuł żadnej różnicy między orzeczeniami policyjno-karnemi a administracyjno-karnemi i ujmując je razem pod określeniem administracyjno-karnem. Rozporządzenie to rozstrzygnęło więc kwestje, które autor słusznie podniósł w swej pracy. Wywody autora co do różnic między karami administracyjnemi a karami używanemi jako środek przymusu zgadzają się w za-

sadzie z postanowieniami później wydanego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 o postępowaniu przymusowem w administracji poz. 342 Nr. 36 Dz. U.

S. M.

G r z y b o w s k i Dr. Konstanty: Samorząd zawodowy w Polsce. (Załącznik III do projektu Konstytucji Profesora Władysława Leopolda Jaworskiego). Kraków 1928- Leon Frommer. Str. 331—372 in 8°.

1. Stanowisko autora wobec samorządu zawodowego w Polsce — da się ująć w następujących tezach :

Ustawodawstwo polskie nie zna pojęcia samorządu zawodowego (str. 335), Pojęcie to — o ile jest używane przez prawników polskich ze względu na prawo polskie, jest konstrukcją naukową. Konstrukcja ta opiera się na wyodrębnieniu (str. 333) z administracji publicznej samorządu, a z tego — samorządu zawodowego, przyczem rolę wyodrębnika spełnia socjologiczne pojęcie „stanu zawodowego”, ustawowo nieokreślone. Polski samorząd zawodowy nie posiada jednolitych form ustrojowych. „Obok organów czysto doradczych, oraz organów podporządkowanych hierarchicznie władzom państwowym, organów nie posiadających osobowości prawnej, rozróżnić należy organy posiadające prawo decydowania, niezorganizowane hierarchicznie, posiadające osobowość prawną (str. 363)”. „Samorząd zawodowy w Polsce nie jest czemś odrębnem od administracji państwowej, lecz jedynie skonstruowanymi fragmentami w hierarchicznie zorganizowanej całości tej administracji (str. 372)”. Tezy te wypadają sprawdzić.

2. Autor przedstawił badania swe nad samorządem zawodowym w Polsce — w czterech rozdziałach. Z tych — pierwszy przeznaczył na określenie pojęcia samorządu zawodowego; drugi — na przegląd chronologiczny ustawodawstwa polskiego o samorządzie zawodowym; trzeci na systematyczny przegląd ważniejszych przepisów w sprawie samorządu zawodowego w Polsce; a ostatni — zużył na przedstawienie swej „próby systematyzacji” ogólnej zagadnienia pod kątem widzenia prawnohistorycznym i ustrojowym.

Przedstawiony wyżej system pracy autor przyjął — bez zamiaru ścisłego przestrzegania podtrzymujących go założeń metodologicznych. Że tak jest, świadczy sposób, w jaki traktuje podstawowe zagadnienie swej pracy, — pojęcie samo-

rządu zawodowego. Chociaż bowiem określeniu tego pojęcia poświęcił rozdział pierwszy swej pracy, to mimo to — w rozważaniu nad nim wdaje się również w rozdziale czwartym. Gdyby określenia rozdziału pierwszego i czwartego tworzyły jedność, opartą na jednakich założeniach i spojona jednakowymi przesłankami metodologicznymi, nie możnaby ostatecznie takiemu rozszczępieniu materji wiele zarzucić. W danym przypadku — jest atoli inaczej. W rozdziale I-szym autor daje konstrukcyjne określenie pojęcia samorządu zawodowego, w rozdziale drugim i trzecim — przedstawia podstawy prawne polskiego samorządu zawodowego, wyławiając z powodzi ustawodawczej lat 1918—1928 te przepisy, które — nie krępując się dokonaniem przedtem ustaleniami pojęciowymi — uważa za dotyczące samorządu zawodowego. Po tem zaś, kiedy już przedstawił — oczywiście nie bez sprzeczności — treść i zakres pojęcia samorządu zawodowego, zmienia w rozdziale IV znowu orientację pojęciową i dochodzi do wniosku (str. 371/2), że w Polsce niema jeszcze wogóle samorządu zawodowego. Poco w takim razie — cały trud poprzednich teoretycznych i dogmatycznych dociekań oraz chronologicznych i systematycznych przeglądów ustawodawstwa?

3. Przechodząc do poszczególnych zagadnień poruszonych przez autora, należy przedewszystkiem omówić określenie pojęcia samorządu zawodowego.

Już była o tem mowa, że autor posługuje się w swej pracy dwoma określeniami, a więc dwoma pojęciami samorządu zawodowego. Oba tedy określenia trzeba poddać sprawdzeniu.

A.

4. Pierwsze określenie samorządu zawodowego opiera autor na porównawczej analizie

1) określenia pojęć zawodu oraz stanu zawodowego, jakie znalazł u Marxa Webera, Duguity, Kelsena, Tatarin-Tarnhaydena i Herrnritta (str. 331 i 332), oraz

2) określeń pojęcia samorządu według Herrnritta oraz Kelsena (str. 333).

Analiza tych określeń naprowadza go na wniosek (str. 354), iż pojęcie samorządu zawodowego jest złożone z elementów prawniczych i socjologicznych, że rolę ogólnika odgrywa w niem kryterjum prawnicze (samorząd), a rolę wyodrębnika (principium individuationis) — kryterjum socjologiczne (zawód, grupa zawodowa, stan zawodowy) (str. 338),

które tem różni się od terytorjalności, jako pojęciowego wyodrębnika samorządu terytorjalnego, że jest — momentem materialnym, gdy tamto — jest momentem bardziej formalnym. Zawód — jako wyodrębnik samorządu, oznacza u autora stan zawodowy (337).

a) Metody, jaką autor zastosował w poszukiwaniach swych za określeniem samorządu zawodowego, — nie można nazwać szczęśliwą. W rozważaniach swych autor wyszedł (str. 331) z pojęcia zawodu. Tymczasem — przedtem należało postawić metodologiczny drogowskaz dla tych poszukiwań. Drogowskazem tym mogłaby być odpowiedź na pytanie, jak możliwym jest wogóle samorząd zawodowy.

b) Autor a limine — określa zawód, jako stan zawodowy, nie wyjaśniając, dlaczego pojęcia zawodu i stanu zawodowego uważa w konstrukcji samorządu zawodowego za równoznaczne, oraz czy konstrukcja ta musi posługiwać się pojęciem stanu zawodowego.

Dlaczego bowiem — określając pojęcie samorządu zawodowego — nie możnaby obejść się bez pojęcia stanu zawodowego? Pytanie to posiada pierwszorzędne metodologiczne znaczenie. Jeśli pojęcie samorządu zawodowego nie ma stanowić odrębnego co do swego genus proximum — kompleksu pojęciowego, t. zn. jeśli nie ma znajdować się poza zakresem ogólnego pojęcia samorządu, musi - z konieczności - zawierać wszystkie znamiona, stanowiące treść tego pojęcia. Tylko wtedy możnaby poniechać uzasadnienia oparcia konstrukcji samorządu zawodowego na stanowości zawodowej, gdyby — stanowność wchodziła w skład treści ogólnego pojęcia samorządu, t. zn. gdyby bez stanowości nie można było pomyśleć sobie żadnego samorządu, objętego zakresem ogólnego pojęcia samorządu. Wówczas bowiem — nie możnaby też pomyśleć sobie samorządu zawodowego bez stanu zawodowego. Tak jednak nie jest. Autor nie umieszcza samorządu zawodowego poza zakresem ogólnego pojęcia samorządu. Pojęcie to obywa się jednak doskonale bez stanowości. W takim razie określenie autora, wprowadzające do definicji samorządu zawodowego — jako wyodrębnik — stanowność zawodową, zapoznaje, że wyodrębnik jest pojęciem złożonym, że składa się z dwu elementów — stan i zawód, z których oba mają funkcję wyodrębniającą, co w konsekwencji powinno prowadzić do wniosku, iż dla określenia pojęcia samorządu zawodowego ogólnikiem jest nie ogólne pojęcie samorządu, lecz wyodrębnione — z ogólnego — pojęcie samorządu stanowego. W de-

finicji samorządu zawodowego pojęcie stanowości zawodowej — jako takiej — nie może wprost spełnić funkcji wyodrębniającej; funkcję tę może ono wypełnić tylko etapami, drogą rozłożenia jego treści. Wówczas stanowosc może być jedynie osobliwoscia (wyodrębnikiem) najpierw samorządu stanowego, a następnie jako stan zawodowy samorządu zawodowego.

Oczywiście droga etapowa po przez wyodrębnienie osobnego samorządu stanowego — jako genus — dla samorządu zawodowego byłaby zbędna, gdyby przyjąć, że poza stanem zawodowym — innego rodzaju stany (stanowosci) socjologicznie nie istnieją i dla tego nie mogą różniczkować zakresu ogólnego pojęcia samorządu, — że innemi słowy — każdy stan jest zawodowym i nie może być innym. Hipostaza tego rodzaju przyświecała zdaje się wywodom autora. Za trafną — a priori uznać jej jednak nie można. Wszak możliwość stanowosci niezawodowej, n. p. klasowej, nie jest wykluczona ani w mowie potocznej (n. p. stan robotniczy), ani w literaturze (n. p. u cytowanego przez autora Tatarin-Tarnhaydena). Dlatego żałować należy, że autor kwestji tej nie oświetlił w swej pracy.

c) Autor, posługując się w definicji samorządu zawodowego pojęciem stanu zawodowego, nie wyjaśnia, co wogóle rozumieć należy przez stan. Jest to brak, którego nie odczuć nie można, skoro termin — „stan” posiada kilka znaczeń. By dojść do tego, jakie łączy z nim autor, trzeba przyjąć, iż stan zawodowy, jako wyodrębnik samorządu zawodowego, musi mieścić się w zakresie jednego z pojęć, które składają się na treść ogólnego pojęcia samorządu. Jest nim — pojęcie tworzywa społecznego, t. j. grupy obywateli, wyodrębnionej prawnie wewnątrz państwa z ogółu, obywateli w osobny podmiot administracji. Ogólne pojęcie samorządu nie może obyć się bez pojęcia tworzywa społecznego, bez pojęcia — mniejszej od państwowej — grupy, która jest prawnie powołana do — posługując się słownictwem prof. Jaworskiego — urzeczywistnienia porządku prawnego. Stan zawodowy ma zatem oznaczać grupę zawodową. Za wnioskiem tym przemawia zresztą jedno twierdzenie autora (str. 338), w którym stan zawodowy i grupę zawodową wymienia jako pojęcie równoznaczne. Jeżeli stan i grupa w określeniu samorządu zawodowego ma oznaczać jedno i to samo, dlaczego autor niepotrzebnie wprowadza do definicji swej termin „stan”? Termin ten nie jest bowiem tak ustalony, jak grupa. Jeżeli łączy z nim inne, z tamtego „wyodrębnione” znaczenie, zapomina, że z jednej strony niczem go nie wyjaśnia,

a z drugiej, że grupa samorządna — nie musi być stanem; wszak na stanowości nie opiera się — dla przykładu — ani samorząd terytorjalny, ani wyznaniowy. Dlaczego tedy autor używa pojęcia stanowości w określeniach samorządu zawodowego? Jakie znaczenie otrzymuje ona w zetknięciu z prawem, które czyni z niej tworzywo samorządowe?

Na pytania te autor nie daje odpowiedzi; nie rozwiązuje ich nawet wówczas, gdy daje swe socjologiczne określenie pojęcia stanu zawodowego (str. 337).

d) Stan zawodowy w socjologicznym (a więc nie w prawniczym) znaczeniu oznacza dla autora (str. 337):

„Pojęcie istniejącej między złączonymi w korporacje samorządowe jednostkami wspólności (poczucia wspólności), opartej na takich samych, na wspólnych interesach zawodowych”.

Określenie to — trudno nazwać socjologicznym; autor uważa za genus stanu zawodowego dyspozycję psychiczną (poczucie wspólności), a nie — realne zjawisko grupowe. Określenie to posiada zasadę psychologiczną, a nie socjologiczną. Ponieważ zaś samorząd bez tworzywa grupowego obejść się pojęciowo nie może, — określenie psychologiczne stanu zawodowego nie może bezpośrednio przydać się dla konstrukcji pojęcia samorządu zawodowego.

Jeżeli autor uznał stan zawodowy za tworzywo społeczne samorządu zawodowego, powinien był dać określenie stanu zawodowego odpowiednio zdeterminowane względami na pojęcie samorządu i przedstawić w niem genus (stan) i differentiam (zawód). Niestety autor — o ile chodzi o genus i differentiam pojęcia stanu zawodowego, poprzestał na przytoczeniu obcych definicji, które traktują przedmiot bardzo nierównomiernie; uwzględniają bowiem głównie pojęcie stanu, a pomijają — za wyjątkiem definicji Tatarin-Tarnhaydena — pojęcie „zawodu”.

Nienależyte określenie tych pojęć — jest słabą stroną pracy i zaciążyło ujemnie na jej konstrukcjach. Brak ten — ujawnia się n. p. w ocenie stanowiska pracy najemnej w obrębie stanu zawodowego (p. n. pod g).

Wnioski, jakie autor wyprowadza z porównawczej analizy cytowanych przez się określeń stanu zawodowego (str. 332), naprowadza czytelnika na myśl, że określenia te zawierają bardzo podobne orzeczenia o istocie i zakresie pojęcia stanu zawodowego. Myśl ta nie wydaje się jednak trafną.

Analiza, jaką autor przeprowadził, obejmuje obok socjologicznych określeń stanu zawodowego również inne określenia, które dotyczą innych jeszcze form życia społecznego. O stanach zawodowych mówią cytowane określenia Webera, Kelsena, Tatarin-Tarnhaydena; natomiast nie mówi o nich określenie Herrnritta; to bowiem ma za przedmiot „Berufsgenossenschaft” (a więc nie — „Berufsstand”). Ażeby sądy Herrnritta o stowarzyszeniach zawodowych można odnieść do stanów zawodowych, trzeba wpieryw wykazać, że stan zawodowy wedle Herrnritta albo jest równoznaczny z stowarzyszeniem zawodowym, albo mieści się w zakresie pojęcia stowarzyszenia zawodowego. Tego jednak autor nie twierdzi i wyraźnie podkreśla (str. 334), że „Berufsgenossenschaft” Herrnritta obejmuje w porównaniu z „Berufsstand” pozostałych autorów „nowy element”, „die Interessenten eines bestimmten Zweckes”. W takim razie trzebaby przyjąć, że „Berufsgenossenschaft” a „Berufsstand” — nie pokrywają się zakresowo. Nie mają one również tej samej „istoty”. Stan zawodowy jest dla cytowanych autorów zjawiskiem socjologicznym; tymczasem Herrnritt mówiąc o „Berufsgenossenschaft”, ma na myśli zjawisko prawnicze. Tylko norma — może konstruować stowarzyszenie zawodowe w ten sposób, iż zalicza doń obok zawodowców, — osoby „zainteresowane pewnym celem”.

e) Mówiąc o pojęciu stanu zawodowego, autor podkreśla, że jest ono socjologiczne, a nie prawnicze, i że takim też jest w prawniczym określeniu samorządu zawodowego (str. 334). Tezy tej — chociaż ma za sobą pozory trafności, nie można przyjąć bez zastrzeżeń. Co bowiem teza ta wypowiada? Że normy oddają „ureczywistnienie porządku prawnego” socjologicznemu stanowi zawodowemu, t. j. grupie społecznej takiej, jak ją określa socjologia; że stan zawodowy w znaczeniu socjologicznym jest przez normy uznanem tworzywem i podmiotem samorządu. Niestety jest inaczej. Stan zawodowy pewnego zawodu — w znaczeniu socjologicznym, a tworzywo samorządu zawodowego tego samego zawodu, nie mogą być w składzie swym identyczne, ponieważ — orientowane różnymi zasadami — nie obejmują tej samej materji. Stan zawodowy w znaczeniu socjologicznym obejmuje ogół ludzi, uprawiających ten sam zawód; natomiast w znaczeniu prawniczym jako tworzywo społeczne samorządu zawodowego — obejmuje ogół obywateli, uprawiających ten sam zawód. W znaczeniu czysto socjologicznym stan zawodowy nie odróżnia oby-

wateli od obcych. W prawniczej konstrukcji samorządu zawodowego, tworzywo samorządu — obejmuje tylko obywateli. Dla socjologii — stan zawodowy to grupa ludzi, związanych wspólnością zawodu, dla prawniczej nauki o samorządzie zawodowym — to zorganizowana jako różny od państwa podmiot administracji grupa obywateli, związanych prawnie na podstawie wspólności zawodowej w tworzywo samorządne. Jeśli prawo pozytywne tego lub tamtego państwa zna odchylenia od zasady związania samorządu z obywatelstwem, to istnienie tych odchyleń w niczem jej nie osłabia. Zasada ta — jest bowiem teoretyczną, a nie dogmatyczną; nie powinna też być inną, skoro omawiane rozważania autora spoczywają na platformie teoretycznej, a nie — dogmatycznej.

f) Przechodząc do polskiego prawa pozytywnego — autor (str. 335) stwierdza, że prawo to nie zna pojęcia samorządu zawodowego i nie przeprowadza dystynkcji między socjologicznym, a prawniczym pojęciem stanu zawodowego. Twierdzenie to wymaga pewnych wyjaśnień.

Przedewszystkiem należałoby poprzedzić je pytaniem, czy pozytywne prawo polskie — potrzebuje de lege lata określeń pojęciowych samorządu zawodowego oraz stanu zawodowego. Już z wywodów autora możnaby powziąć, że potrzeby tej nie ma.

Wychodząc poza ich ramy, należy stwierdzić, że prawnicze określenie pojęcia stanu zawodowego, potrzebne jest tylko w prawie o samorządzie zawodowym, — dla określenia tworzywa samorządu zawodowego; pozatem bowiem — stanowść nie powinna mieć w prawie istotnego znaczenia. Prawnicy określenie pojęcia stanu zawodowego nie musi mieć jednak formy definicji legalnej. Prawo, które konstytuuje samorząd, nie może nie wskazać tworzywa tego samorządu. Wskazując je — określa tem samem stan zawodowy, jako podmiot samorządu zawodowego. Zwyczajnie prawo daje określenie tworzywa samorządowego nie ogólnie (w definicji legalnej), lecz zakresowo lub przykładowo w szeregu norm, których synteza prowadzi do naukowego określenia pojęciowego. W szczególności czyni to w ten sposób, iż z określaną przez normy — jednakową sytuacją życiową obywateli, wiąże jednakową sytuację prawną w administracji, polegającą na ich przynależeniu (członkostwie) do tworzywa zbiorowego odpowiednich samorządowych podmiotów administracji. Jeżeli określoną przez normy samorządowe sytuacją ży-

ciową — jest zawód, ogół obywateli, którzy w tej sytuacji żyją, — tworzą „stan” zawodowy.

Stan zawodowy w tym znaczeniu — nie będzie jednak identyczny z stanem zawodowym w znaczeniu socjologicznym. Inne określenie byłoby zbędne; stan zawodowy, jako „stan” — poza samorządem — istniejący, nie interesuje bowiem współczesnego porządku prawnego. Inaczej było w dobie państwowości stanowej; stan istniał bowiem prawnie poza samorządem, jako element suwerenności państwowej. Dlatego państwo stanowe musiało mieć legalną definicję stanu — obojętnie — z treści, czy z zakresu; nie potrzebuje jej jednak państwo współczesne. Państwo współczesne musi mieć tylko należycie wyznaczone tworzywo samorządowe, opierające się na wspólności zawodowej. Po tych zastrzeżeniach natury ogólnej — można przejść do meritum twierdzeń autora na punkcie określenia stanu zawodowego w polskim prawie pozytywnym. Twierdzenie to nie wydaje się generaliter trafne; nie liczy się bowiem z przypadkami, w których normy statuuja ochronę godności „stanu” członków pewnej grupy zawodowej; wówczas bowiem pojęcie prawnicze stanu jest pozytywnie — z reguły zakresowo — określone.

Podobnie ma się rzecz z definicją samorządu zawodowego. Określenie samorządu mianem samorząd zawodowy i przeciwstawienie tego miana innemu (np. samorząd gospodarczy, terytorjalny), jest kwestją konstrukcji naukowej, a nie — koniecznie norm prawa. Chociażby bowiem prawo pozytywne określiło daną postać samorządu mianem samorządu zawodowego, nauka musi odmówić jej tego miana, gdy nie spełnia warunków pojęciowych samorządu zawodowego, ustalonych przez naukę. Ustawodawstwo XIX wieku posiadało liczne normy o samorządzie terytorjalnym, chociaż najczęściej nie posługiwało się terminem „samorząd terytorjalny”. Samorząd zawodowy, jak i samorząd wogóle, jest instytucją prawa. Jak każda instytucja prawa — jest z jednej strony wyodrębnionym kompleksem norm, a z drugiej pewną konstrukcją naukową — teoretyczną i dogmatyczną, której odpowiada wyodrębniona technicznie praktyka życia.

Legislatywa, nauka o normach, stanowionych przez organy legislatywy, i technika praktycznego życia — nie muszą używać jednakowej terminologii. Mając różny punkt orientacyjny — każda z nich posiada z reguły własne słownictwo. Czy ustawodawca ma posługiwać się naukowymi konstrukcjami praw-

niczemi — zależy to od wielu warunków i jest zagadnieniem celowości-

g) Nie bardzo też można podzielić wywody autora — na temat przeciwstawności pojęć samorządu zawodowego i gospodarczego, przyjętej przez prof. Kumanieckiego w rozprawie o centralizmie i decentralizacji. Autor ma rację, gdy odmawia trafności uwagom prof. Kumanieckiego na ten temat, ale rację ma — nie dzięki argumentom, jakie przytacza.

Że tak jest, posłuży jako dowód — kilka uwag o stanowisku izb pracy najemnej w obrębie samorządu gospodarczego, przewidzianego w art. 68 Konstytucji marcowej. Powołany przepis Konstytucji zapowiadając powołanie do życia osobnego samorządu gospodarczego — jako jego jednostki — wymienia izby pracy najemnej obok izb rolniczych i innych, akcentujących zawodowość, jako element wytwarzający tworzywo danej jednostki samorządowej. Izby pracy najemnej przewidziane w artykule 68 Konstytucji marcowej, nie mogą być bez zastrzeżeń uznane za samorząd zawodowy, bo określenie „praca najemna” nie mówi jeszcze niczego o zawodzie pracownika najemnego. Pracownicy najemni należą z reguły do tych samych zawodów, do których należą — ich pracodawcy. Pracownicy na roli są z zawodu rolnikami (pracownikami rolnymi); pracownicy w górnictwie — są górnikami, etc. Praca na roli, praca w górnictwie — bez względu na to, czy zależna, czy nie, najemna, czy nie, — określa zawód, ale nie — praca wogóle, nie — praca najemna — bez względu na rodzaj jej warsztatu. O ile chodzi o analizę przepisów Konstytucji, trafną jest uwaga autora, gdy mówi, że art. 68 Konstytucji marcowej nie daje podstawy do określenia pojęcia samorządu zawodowego; ale nie jest trafną, gdy twierdzi, że nie daje on podstawy do rozróżnienia samorządu zawodowego od gospodarczego (str. 337). Rozróżnienie takie jest rzeczą nauki. Konstytucja przykładowo wymienia w art. 68 wszystkie Izby zawodowe, które uważać należy za postacie samorządu gospodarczego. Ale nie wszystkie postacie samorządu gospodarczego są organizowane zawodowo (np. izby pracy najemnej); te bowiem, które opierają się na innej, niezawodowej zasadzie organizacyjnej, nie są samorządem zawodowym, choć nie przestają być ex genere samorządem gospodarczym. Rozróżnienie w sensie wyodrębnienia jest zatem możliwe już na podstawie enumeracji legalnej. Pozatem twierdzenie autora, iż art. 181 Konstytucji weimarskiej był w pewnej mierze genezą art. 68 naszej Konstytucji, wymaga bliższego

uzasadnienia. Na czym bowiem polegać ma stosunek obu przepisów, zwłaszcza, gdy nosi miano genezy?

h) Autor w końcowych wywodach rozdziału pierwszego twierdzi, iż samorząd zawodowy występuje tam, gdzie tem, co jednostki, złączone prawnie w korporację samorządową, wiąże w jedność socjologiczną stanu zawodowego, — jest wspólność, poczucie wspólności takich samych wspólnych interesów zawodowych. Autor podkreśla moment wielości interesów zawodowych, wyjaśniając jego dwojakie znaczenie — w możliwości przynależenia jednostki do kilku samorządów zawodowych, oraz w możliwości oparcia samorządu zawodowego na interesach, wyodrębnionych z poszczególnych zawodów (spółki: wodna, łowiecka). Zapatrywanie to budzi liczne wątpliwości. Co bowiem należy rozumieć przez „takie same interesy zawodowe”? Kiedy są one takie same, kiedy—nie przestając być zawodowemi—mogą być wyodrębnione? Czy — o ilości takich samych interesów rozstrzyga życie, tak, że gdy liczba interesów, wynikających z danego zawodu wynosi 6, — przynależność do stanu zawodowego zależy od posiadania wszystkich 6 interesów? Jaki związek ma istnieć między interesami, od których zależy przynależność do stanu zawodowego, a zawodem? Czy — jakkolwiek, t. zn. nawet przypadkowy, czy też tylko istotny, t. zn. uzasadniony istotą danego zawodu? Spółka wodna — aby być samorządem zawodowym, — powinna mieć za tworzywo — stan zawodowy. W takim razie tworzywo jej musiałoby obejmować obywateli, zajmujących się zawodowo gospodarką wodną. Tymczasem — z reguły — spółka wodna jednoczy nie zawodowców, — lecz tylko osoby zainteresowane pewnym celem, który pozostaje w związku czysto przypadkowym z ich zawodową sytuacją życiową. Nie każdy rolnik jest zainteresowany danym celem spółki wodnej, lecz tylko ten i ów, którego rola cierpi na brak lub nadmiar wody. Ma rację autor, gdy twierdzi, że o przynależności jednostek do socjalnego tworzywa samorządu zawodowego, — decyduje nie cel, ale — ich więź życiowa, t. zn. sytuacja zawodowa. Dlatego tedy — zalicza do samorządu zawodowego spółki wodne, łowieckie, których tworzywo opiera się nie na sytuacji zawodowej, a tylko na szczególnym, w stosunku do zawodu, przypadkowym celu?

i) Jako genus proximum samorządu zawodowego — autor przyjmuje pojęcie samorządu, biorąc (str. 333) za punkt wyjścia definicję Herrnritta i Kelsena. O ile chodzi o Herrnritta,

wyboru nie można nazwać trafnym; definicja Herrnritta nie należy bowiem — do wzorowych, jako — że jest mętna i nieprawnicza. Akcentując obronę interesów jako cel samorządu, pozostaje ona w sprzeczności z poglądem autora (str. 337), iż cel organizacji samorządowej jest prawniczo nieuchwytny.

Własna konstrukcja autora, nie wyjaśnia istoty samorządu; jest bowiem zbyt ogólnikową. Co bowiem wypowiadają o samorządzie głoszone przez autora (str. 333) twierdzenia, że pojęcie samorządu da się ująć jedynie jako relacja „samorządu; jest bowiem zbyt ogólnikowa. Co bowiem wypowiadają stanowionych przez pewną część ludu, poddaną tym normom, — normom, stanowionym przez cały lud (państwo)? Oczywiście autorowi nie można odmówić słuszności, gdy stara się oprzeć konstrukcję pojęciową samorządu na jego relacji do państwa; ale dla rozważań nad samorządem zawodowym trzeba dać nie formułę metodologiczną dociekań nad istotą samorządu, lecz — określenie zebranych wyników.

5. Brak własnego, jasnego określenia pojęcia samorządu, zaciążył ujemnie na dalszych rozdziałach pracy, w których autor daje przegląd polskiego ustawodawstwa o samorządzie zawodowym — chronologiczny i systematyczny; powoduje bowiem istotny rozdzwitek między tem, co autor mówi o pojęciu samorządu zawodowego, a tem, co w praktyce pojęciem tem obejmuje. Kto czyta wywody autora o pojęciu samorządu (str. 333), ten z słów autora, iż zestawienie definicji samorządu — Herrnritta i Kelsena — daje jasny obraz jego pojęcia, — może niewątpliwie wnosić, iż autor podziela określenia pojęciowe, które przytoczył. W takim razie — powinienby określenia te użyć przy wyodrębnianiu przepisów, — w jedność, objętą przeglądami — chronologicznym i systematycznym. Tymczasem — przeglądy te uzasadniają wniosek, — że o uznaniu przepisu za dotyczący samorządu zawodowego, rozstrzygały kryterja, nie objęte wcale treścią przyjętego wyżej pojęcia samorządu, że zatem autor obok obszernie omówionego i wyraźnie uznanego pojęcia samorządu, posiada drugie, którem — chociaż go nie omówił, ani nie uzasadnił — posługuje się w praktyce. W teorii — autor staje niewątpliwie na gruncie tych określeń samorządu, które widzą w nim — różną od państwowej — grupę społeczną, zorganizowaną jako podmiot administracji, od rządu niezależny i powołany ustawowo w miejsce rządu i jego organów do stanowienia w sprawach administracyjnych. W praktyce atoli — obejmuje zakresem pojęcia samorządu (zawodowego) liczne także insty-

tucje i urzędnicy, jak sądy pracy, instytut torfowy, państwowe urzędy przywozu i wywozu, komitety pomocy rolnej, komisje — ziemskie, dewizowe, ochrony lasów, badania cen i zysków, — podatkowe (szacunkowe i odwoławcze), — ankietowe badania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany, państwowe rady — aprowizacyjną, kolejową, emigracyjną, rolniczą, ubezpieczeniową, rady — rewindykacyjną, spółdzielczą, — opieki społecznej i inne, które pojęciowo doń nie należą, bo nie posiadają jego znamion istotnych. Sprzeczność, jaka dzięki temu usamorzadowaniu zawodowemu instytucyj niesamorzadowych ujawniła się między treścią a zakresem używanego przez autora pojęcia samorządu, jest tak rażąca, że nie można jej — nawet w potocznej lekturze — nie zauważyć. Nasuwa ona czytelnikowi kilka pytań, czy autor świadomie do tych instytucyj administracyjnych odnosi istotne znamiona pojęcia samorządu zawodowego, które poprzednio omówił i uznał — za wyjaśnione? Jeżeli tak — poco wziął na siebie cały trud porównawczych dociekań i poszukiwań konstrukcyjnych?

Gdy następnie (p. str. 363 l. 5.) (str. 369 l. 3) okazuje się, że autor wszystko to zrobił rozmyślnie, w przeświadczeniu o zasadności swego stanowiska, czytelnik pragnie mieć wyjaśnienie na czem zasadność owa polega. Niestety — autor nie daje w tym względzie wyjaśnień, najdrobniejszych nawet.

6. Przechodząc do drugiego określenia pojęcia samorządu zawodowego, jakie autor wprowadza w rozdziale końcowym swej pracy (str. 367), należy stwierdzić, iż jest ono zapożyczone od prof. Władysława Leopolda Jaworskiego. Nie tu miejsce na analizę i ocenę tego określenia. W danym przypadku może bowiem chodzić — nie o trafność określeń, jakie daje prof. Jaworski, lecz tylko o należyte ich wyrażenie i zastosowanie przez autora, który je wypożycza. Mając uwagę tę na pamięci, nie podobna odmówić autorowi trafności w przedstawieniu określeń prof. Jaworskiego i w zastosowaniu ich — do przeciążonej instytucjami niesamorzadowymi masy norm, wyliczonych i omówionych w obu przeglądach.

Że z masy tej nic nie zostało zakwalifikowane mianem przepisu o samorządzie zawodowym w rozumieniu prof. Jaworskiego, jest oczywiste; definicja samorządu jaką daje prof. Jaworski, uzależnia bowiem określenie danego zjawiska mianem samorządu — od spełnienia warunków, które w istniejącym systemie prawnym wyjątkowo tylko dają się ustalić. Stąd — druzgocący skutek selekcji materiałów, zebranych przez

autora — pod działaniem określeń prof. Jaworskiego. Oczywiście — skutek ten nie byłby tak druzgogący, gdyby autor oparł był dobór przepisów do swych przeglądów na definicji Kelsenowskiej. Wówczas — okazałoby się, że polski samorząd zawodowy — nie obejmuje fragmentów specyficznie skonstruowanych w hierarchicznie zorganizowanej całości administracji państwowej (str. 372), że stosunek podmiotów jego do organów administracji państwowej nie może być tak rozmaity, jak przedstawia autor (str. 363). Cóż bowiem nakazuje autorowi uważać organ czysto doradczy, istniejący obok państwowej władzy administracyjnej — za samorząd? Cóż zniewała go do nazywania samorządem — organów obywatelskich, podporządkowanych hierarchicznie władzom państwowym? Czy — przepis prawny? Wszak sam wyraźnie stwierdził (str. 335), iż „ustawodawstwo polskie nie zna pojęcia samorządu zawodowego i pojęcia stanu zawodowego, a w każdym razie nie zna zakresu tego pojęcia”. Czy doktryna? Wszak doktryny, które uznał za jasne, wykluczają klasyfikację, jakiej dokonał. Stając wobec tych sprzeczności, czytelnik zadaje sobie pytanie, jakie idee kierowały autorem, gdy pisał omawiane ustępy swej pracy. Że nie stanowiły one zwartej jedności, zdaje się nie ulegać wątpliwości.

7. Dotychczasowe uwagi mają za przedmiot ocenę przewodnich myśli omawianej pracy i sądów o momentach na dalszym planie leżących, nie zawierają. Gdyby omawiana praca nie wykazywała istotnych uchybień w traktowaniu momentów drugorzędnych, mogłyby być też końcowymi — w niniejszej ocenie. Niestety — omawiana praca podaje konstrukcje, których nie wolno pominąć milczeniem. Należy tu wymienienie powszechnego zakładu ubezpieczeń wzajemnych — na liście podmiotów samorządu zawodowego w zakresie ubezpieczeń społecznych. Zakład ten jest piastunem ubezpieczeń majątkowych, — a nie społecznych. Ponieważ sąd wypowiedziany co tylko, ma za sobą ustaloną opinię, wypadało sąd odmienny uzasadnić. Podobnie ma się rzecz z Państwową Radą Ubezpieczeniową; ani wogóle nie jest zakładem ubezpieczeniowym, ani nie jest organem — nawet obywatelskim — ubezpieczeń społecznych.

Wreszcie podkreślić należy — jako nieuzasadnione — twierdzenie autora, iż Centralna Kasa Spółek Rolniczych jest organem samorządu rolniczego. Organem, czy podmiotem? Jeśli organem, jakiej postaci samorządu rolniczego? Wszak

pojęcie samorządu nie odniesione do określonej postaci, jest tylko — konstrukcją naukową.

8. Na koniec kilka wyjaśnień, uprzedzających ewentualne pytania ze strony tych, których dziwić może nieproporcjonalność rozmiarów o c e n y w stosunku do rozmiarów p r a c y, poddanej ocenie — o to, jaką rację ma tak obszerna ocena, gdy praca poddana ocenie, dotknięta jest istotnymi niedomaganiem metodologicznymi i konstrukcyjnymi? czy nie należałoby stosować środków i ram oceny do wartości i zawartości przedmiotu oceny?

Gdyby omawiana praca nie stanowiła załącznika do projektu Konstytucji prof. Jaworskiego, gdyby prof. Jaworski w glossach do swego projektu (str. 81) nie powoływał się na jej wyniki, — gdyby zatem nie miała za sobą do pewnego stopnia powagi najwybitniejszego bezsprzecznie prawnika polskiego, ocena jej mogłaby ograniczyć się do stwierdzenia ważniejszych niedomagań czy nieścisłości, i bez bliższego ich uzasadniania przejść odrazu do określenia jej wartości naukowej. Ponieważ jednak twierdzenia pracy, która korzysta z autorytetu prof. Jaworskiego, mogłyby być uważane za prawdziwe — nie dla uzasadnień, jakie dał autor, a ze względu na powagę prof. Jaworskiego, — nie wolno było ograniczyć się w ocenie do samego sformułowania uwag krytycznych, nie wykazanych dowodami. Uwagi, oderwane od podtrzymujących je przesłanek, byłyby za słabe wobec zewnętrznej powagi, z jakiej praca korzysta. Gdy zaś przedstawione zostały w całości, zbędną jest końcowa kwalifikacja pracy co do jej ogólnej wartości naukowej. Sąd w tym względzie — pozostawia się czytelnikom oceny. Mając uwagi jej wraz z motywami — czytelnik może nie tylko osądzić wartość pracy, poddanej ocenie, lecz także wartość oceny.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

Jaworski Władysław Leopold Prof.: Projekt kodeksu agrarnego. Wydawnictwo Min. Reform Rolnych. Z przedmową Ministra Witolda Staniewicza. Warszawa 1928. Str. 427 + 261.

Przyczyny, które złożyły się na powstanie tego poważnego dzieła są natury subiektywnej i obiektywnej.

Jaworski przemyśliwa już wiele lat nad zagadnieniami agrarnymi. Ponieważ zaś jest to człowiek, który ma subtelną predyspozycję do rozwiązywania przetrwanego problemu

na płaszczyźnie możliwie najszerzej, z uwzględnieniem wielkiej ilości kwestyj i szczegółów, przeto po długim przerabianiu materyj, zabiera się odważnie do uplasowania swojego wielkiego obrazu konstrukcyj w ramach wirującego procesu życia i powolniejszego prądu nauki, w formie starannej i zakończonej. Delikatnym ostrzem swego niezmiernie chłonnego intelektu stara się ten głęboki myśliciel, filozof-prawnik, odkrywać z niewyczerpaną wytrwałością, dziś nieznaną tajemnicę przyszłości. Poszukuje tedy rozważań dla przyszłego ustroju państwa (patrz jego świeży „Projekt Konstytucji”) tak jak poszukuje rozwiązań dla sprawy agrarnej tej wielkiej części całości zagadnienia państwowego.

Wiadomo, iż większa część Europy przechodzi obecnie w gigantycznym przesileniu przez ten niebezpieczny punkt rozwoju, kiedy to prędko trzeba budować i rekonstruować a jeszcze prędzej można zrujnować skutkiem nieprzemysłanego pośpiechu i naszą dobę cechującej irytacji masowej.

Otóż problem agrarny nosi na sobie to nieusuwalne piętno potrzeby i niebezpieczeństwo zarazem, wskazań rozumowi i... gorączki społecznej, Jaworskiego zaś działalność piśmiennicza w dziedzinie agrarnej za ostatnich lat prawie dzie sięć jest wymowną ilustracją polskiej dynamiki agrarnej. Pragnąłby on ten okres prób, eksperymentów skrócić, nienawisć zamienić na miłość a dzieło reformy agrarnej uczynić ukochanym dzieckiem całego narodu, nie zaś przedmiotem pożądania jednej warstwy i instrumentem nienawiści i rozdwojenia. Chce objektywizacji reformy agrarnej, jej unaukowania.

W ten sposób z jego strony przygotował się grunt do napisania kodeksu agrarnego.

Szczęśliwym zbiegiem okoliczności, Min. Ref. Rolnych Witold Staniewicz powołał do życia komisję Uporządkowania Ustawodawstwa Agrarnego, której przewodnictwem przypadło prof. Jaworskiemu. Komisja stworzona została pod auspicjami fachowości i przedmiotowości. Dość wymienić kilka nazwisk jej członków: prof. Fr. Bujak, Feliks Brodowski, A. Ohanowicz, L. Ludkiewicz, Al. Raczyński, H. Konic, W. Konderski i inni.

Jaworskiego pełna „dojrzałość” agrarna znalazła swoje żniwo. Podjął się on opracowania kodeksu agrarnego jako pierwszego materiału prac komisji. W niedługim czasie urósł wielki tom prawa agrarnego z motywami, wstępnymi uwagami i ilustrującymi rozprawami współpracowników i ucz-

niów (Z. Chmielewski, Panejko, Konderski, Kotas, Oberlender, Liebeskind, Langrod). Inicjator powstania komisji Min. Staniewicz oddał w przedmowie hołd „wiedzy i twórczej wnikliwości” prof. Jaworskiego, pierwszego referenta uporządkowania prawa agrarnego.

Punktem wyjścia przy budowie kodeksu było dla Autora następujące rozumowanie. Ustawa grudniowa z r. 1925 jest „przejściowym wyrazem poglądów obecnej doby na reformę rolną”. Poglądy te ulegną zmianie, reforma zatem wchodzić będzie na nowe tory. Kodeks ma załatwić równocześnie dwie rzeczy. Najpierw stworzyć jedność przepisów i systemu, ale tak, aby się w tym ostatnim zmieściła dzisiejsza polityka agrarna a następnie, by przy zmianie polityki agrarnej te nowe wyrazy i tendencje mogły znaleźć miejsce i oparcie w kodeksie. Ustawa grudniowa tedy narazie pozostanie w mocy obok kodeksu, nota bene poza niektórymi niezbędnymi modyfikacjami. W tym celu należy wydobyć z ustawy grudniowej to co jest istotne i to oczywiście musi pozostać tymczasowo a zarazem wydzielić szczegóły nieistotne, szkodliwe... i te usunąć.

Istotnemi są: myśl tworzenia małych samodzielnych gospodarstw i wywłaszczanie większych gospodarstw ponad pewne maximum.

Nieistotnemi są z ważniejszych: 1. samo oznaczenie maximum opierające się na kryteriach mechanicznych, 2. złożenie całej akcji w ręce Min. Ref. Rolnych z pozbawieniem głosu i wpływu zainteresowanych: to jest rolników. 3. metoda szacowania ziemi mechaniczna nie zaś ekonomiczna. Poza tem ustawa grudniowa nie usunęła niebezpieczeństwa dalszego rozproszkowania warsztatów rolnych.

Kodeks zapełniając luki ustawy grudniowej 1. tworzy pojęcie przedsiębiorstwa rolnego, 2. organizuje rolników w przymusową samorządową organizację rolniczą, której daje głos w sprawach agrarnych, przyczem załatwia piekącą sprawę postępowania i sądownictwa administracyjnego w tej dziedzinie, krystalizując i precyzując pojęcie samorządu, 3. stosuje przy szacowaniu gruntów wywłaszczanych procedurę szacunku jaka panuje przy wywłaszczaniu na inne cele państwowe, 4. wprowadza niepodzielność gospodarstw i odrębne przepisy spadkowe.

Kodeks dzieli się ogólnie mówiąc na dwie części, materalnego i formalnego prawa agrarnego.

Najistotniejszymi problemami kodeksu są: przedsiębior-

stwa rolne, spółka takich przedsiębiorstw, samorząd agrarny, sądownictwo admin.-agrarne.

Przedsiębiorstwo rolne jest to „suma pewnego rodzaju stosunków, które myśl ludzka wycina z życia i kształci w pewną całość”. Jest to dynamika nie statyka, ruch, „rwący potok” a nie „suma rzeczy martwych”. Musi ono być niepodzielnem (Jaworski dąży w kodeksie do reformy prawa spadkowego agrarnych jednostek mających odpowiedni gospodarstwo ukłąd stosunków). „Centralnem znamieniem przedsiębiorstwa rolnego jest plan gospodarczy”.

Spółka przedsiębiorstw to twór aprioryczny. Prawdopodobnie życie wysunie potrzebę kumulowanej działalności dwóch lub więcej przedsiębiorstw rolnych. Mają zniknąć latyfundja, mogą powstać spółki, które są osobą prawną ale jej członkami nie są ludzie lecz przedsiębiorstwa, nie przechodzące zresztą na własność spółki.

Problemat samorządu rolniczego w ujęciu kodeksu Jaworskiego omawiałem gdzieindziej¹⁾ Jaworski związał samorząd rolniczy z sądownictwem adm.-ogarnem. Rozwijająca się u niego od dłuższego czasu koncepcja umacniania kontroli nad rządem i samorządem gospodarczym z postawieniem temu ostatniemu prawdziwej niezawisłości doprowadza Jaworskiego w „Projekcie konstytucji” do ostatecznego zarzucenia trójpodziału Monteskiusza i oparcie systemu ustrojowego na dwóch słupach: władzy i kontroli.

Kodeks agrarny prof. Jaworskiego daje ogromne pole do rozważań i dyskusji wszelakiej natury a więc prawniczej, ekonomicznej i społecznej. Już odezwały się pierwsze głosy krytyczne ze znanych mi (Ohanowicz, Łacki, Hupka w „Czasie”, K. Grzybowski w „Przeglądzie Współczesnym”). Z pewnością będą rosły i mnożyły się jak na to zasługuje temat i dzieło.

I nie w tem należy widzieć zasługę Jaworskiego i wartość jego kodeksu, iżby się na jego konstrukcje wszyscy i ze szczegółami godzili.

Bezkonkurencyjną zaletą tego dzieła jest to, że jego autor przy ogromnej śmiałości myśli, umie je odziać w wykwintną szatę prawniczą i zapewnić im system logicznie powiązany i harmonijny. Jaworski jest twórcą konstrukcyj i ich wyborem technikiem.

¹⁾ Patrz J. C z u m a: Izby Rolnicze. Ruch praw., ekon. i socjol. 1928, tom IV.

Drugą kapitalną zaletą kodeksu jest jego zapładniająca siła w ujmowaniu tych trudnych i zawiłych problemów, składających się na całość sprawy agrarnej. Nasz świat prawniczy, ekonomiczny i polityczny ma dziś w rękach potężną próbę uporządkowania prawa agrarnego, którą będzie musiał przetrwać, która go będzie pobudzać do pracy na płaszczyźnie a raczej na poziomie, wysokim.

Dyskusja, która potoczy się w ramach wspomnianej komisji i w fachowym piśmiennictwie unaoczní mocne i słabe strony tego imponującego wysiłku intelektualnego, jakim jest Projekt Kodeksu agrarnego prof. W. L. Jaworskiego i w ten sposób posunie naprzód i udoskonali proces ekonomiczno-prawny, który tak wzburzył umysły i dusze Polski i powojennego świata głównie środkowej i wschodniej Europy a któremu dano miano reformy rolnej.

Prof. Ignacy C z u m a (Lublin).

- Babiński J.: Encyklopedia monarchizmu. Poznań, Nakł. Zarz. woj. M. O. W. 1928, str. 16.
- Bartel K.: Niedomagania parlamentaryzmu — wywiad, II wyd. Warszawa, 1928, str. 10.
- Bauer O.: Niema socjalizmu bez demokracji. Rzecz o programie socjalistycznym. Kraków, Wojewódzka p. p. t. 1927, str. 32.
- Baumgarten J.: Przepisy o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. Woj. Inst. Wydawn. Poznań, 1928, str. 331.
- Bigo T. dr.: Związki publiczno-prawne w świetle ustawodawstwa polskiego. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1928, str. 226.
- Bloch J.: Polskie ustawodawstwo społeczne. Warszawa, Hoesick, 1928, str. 436.
- Błaszczyński K.: Konkordat i jego wykonanie. Poznań, „S-ka Pedagogiczna”, 1928, str. 176.
- Bocheński A.: Ustrój a racja stanu. Lwów, Połoniecki, 1928, str. 122.
- Bratro E.: Ustawy i rozporządzenia odnoszące się do ruchu samochodowego w Polsce, wyd. IV. Lwów—Warszawa, Książnica Atlas, 1928, str. 208.
- Buchheim D.: Komentarz polskiej ustawy przemysłowej. Złoczów, Zuckerkandl, 1928.
- Buczma-Czapliński M.: Zbiór ustaw oraz pism w sprawach administracyjnych, samorządowych, karnych, cywilnych, i t. p. Lwów, „Wiedomości gminne”, 1927, str. 460.
- Bukowiecki St.: Polska współczesna, III szkic ustroju państwowego. Warszawa, Arct, 1927, str. 62.

- Chyliński K.: Planizm jako idea państwowości. Radomsk, Pańscy, 1928, stron 44.
- Corvi Menotti A.: Pięciolecie ery faszystowskiej. Warszawa, Polonia—Italia, 1928, str. 64, 2,50 zł.
- Cybichowski Z.: Encyklopedia podręczna prawa publicznego, zeszyt 8 i 9. Warszawa, „Biblioteka Polska”, 1928, str. 449—512 i 513—576.
- Czaki T.: Prawo strzeleckie. Warszawa, Nakł. Zw. Strzeleckiego, 1928, stron 60.
- Czaputowicz St.: Zbiór ważniejszych ustaw i rozporządzeń administracyjnych w streszczeniu, wyd. III uzupełnione zarysem prawa państwowego. Warszawa, Hoesick, 1927, str. 376.
- Czem jest Obóz Wielkiej Polski? Lwów, nakł. dzielnicy lwowskiej O. W. P., 1927, str. 30.
- Czetwertyński S.: Dwadzieścia lat posłowania. Rady i przestrogi dla ludu polskiego wobec wyborów. Warszawa, 1928, str. 46.
- Czuma Ign.: Kościół, Naród i Państwo. Kraków, Polskie Stronnictwo Kat.-Ludowe, 1927, str. 64.
- Czuma Ig.: Terminologiczne uwagi o „administracji” w związku z rozporządzeniem Prezydenta Rzplitej z 19 stycznia 1928. Warszawa, Gazeta Adm. i Pol. Państw., 1928, str. 21.
- Daszyński Ig.: Czy socjaliści mogą uznać „Dyktaturę proletariatu?” Warszawa, „Robotnik”, 1927, str. 15.
- Dąbał T.: Powstanie krakowskie. Polska w październiku i listopadzie 1923 roku w świetle faktów i dokumentów. Mińsk, S-ka Tłocznia Sowiecka, 1927, str. 106, 0,30 rb.
- Dąbrowski St.: Przygotowanie obrony państwa. Organizacja naczelnych władz. Prace ustawodawcze Rządu i Komisji Wojskowej Sejmu (1923 do 1925). Poznań, św. Wojciech, 1928, str. 164, 4,80 zł.
- Dekret o utworzeniu rad gminnych na obszarze b. Królestwa Kongresowego i instrukcja dla rad gminnych. Warszawa, Zw. Pracowników Administracji Gminnej Rp., 1927, str. 12.
- Dekret o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. Łódź, Druk. Rydlewskiego, 1927, str. 14.
- Dmowski R.: Obóz narodowy w chwili obecnej. Warszawa, 1928, str. 8.
- Dobiecki A.: Polska ustawa przemysłowa. Poznań, Inst. Kraj. Wydawniczy, 1927, str. 484.
- Dzieduszycki T.: O zawodowy ustrój państwa i nowoczesne podstawy jego sprawności: solidaryzm-elityzm. Warszawa, Hoesick, 1928, str. 227.
- Estreicher St.: Konserwatyzm. Kraków, Czas, 1928, str. 33.
- Gajda P.: Królestwo czy republika. Lwów, Zarząd dzielnicowy M. O. W., 1928, str. 8.
- Grużewski B.: Duch reformy. Zagajenie wygłoszone w Stowarzyszeniu Urzędników państwowych. Lublin, „Przełom”, 1928, str. 30.

- Gutek Z.: Egzekucja administracyjna. Łódź, 1928. str. 108.
- Haniszewski J.: Zbiór przepisów dotyczących obywatelstwa Rzplitej, zmiany nazwisk rodowych, aktów stanu cywilnego. Brześć/B., Wyd. Polskiego Urz. Woj., 1928, str. 35.
- Informator społeczno-polityczny Woj. Wileńskiego. Zesz. IV, cz. I. Partje polityczne. Partje polityczne białoruskie. Wilno, województwo, 1927, str. 23.
- J. O.: Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu z dn. 28. VI. 1922. Złoczów, Zukerkandl, 1928, str. 96, 1,50 zł.
- Jaworski Wł. L.: Myśli o ustroju państwowym. Kraków, Frommera, 1928, str. 19.
- Jaworski Wł. L.: Notatki. Kraków, Czas, 1927, str. 34, 6 zł.
- K. L.: Jak pracowali posłowie w Sejmie, który odszedł. Warszawa, „Robotnik”, 1928, str. 32.
- Kaczanowski M.: Myśli o ustroju Polski. Warszawa, 1928, str. 61. 2 zł. Katowice, Województwo, 1928, str. 39.
- Kadlec K.: Spostrzeżenia nad ustrojem dawnej Polski. Z czeskiego przełożył Dr. St. Borowski. Warszawa, Koło prawników U. W., 1928, str. 70.
- Kalicki J.: Podręcznik do ustawy o powszechnym obow. służby wojsk. Katowice, województwo, 1928, str. 39.
- Kalinin M. i Kretow F.: Włóściaństwo i opozycja. Moskwa, Wydawnictwo Ludów Z. S. R. R., 1928, str. 69, 0,20 rb.
- Kamiński S.: Co to jest rewolucja. Warszawa, Płock, Płockie Zakłady Graficzne, 1927, str. 16, 0,25 zł.
- Kelsen H.: Zagadnienie parlamentaryzmu. Warszawa, Hoesick, 1929. str. 32.
- Klimów R.: Postępowanie administracyjne. Rozp. Prez. z 22. III. 1928 o postępowaniu administracyjnym ogólnem, o postępowaniu karno-administracyjnym i o postępowaniu przymusowem w administracji. Zestawił i uwagami opatrzył . . . . Lwów, Ska wyd. „Kodeks”, 1928, str. 183, 4 zł.
- Koch D.: Ordynacja wyborcza do gmin wyznaniowych żydowskich wraz z rozp. prezydenta Rzplitej o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich. Lwów, Księgarnia Nowości, 1928, str. 85.
- Kobieta w Sejmie. Działalność posłanek N. O. K. Sprawozdanie za 1919—1927 r. Warszawa, Nakładem Narodowej Organizacji Kobiet, 1928, str. 54.
- Komarnicki W.: O praworządność i zdrowy ustrój państwowy. Aktualne zagadnienia konstytucyjne z okresu maj 1926 — marzec 1928. Wilno, Dom Książki Polskiej, 1928, str. 61.
- Komarnicki W.: Upadek i wstrzeszenie Państwa Polskiego w literaturze niemieckiej. Wilno, 1927, str. 29.
- Konopczyński Wł.: Sejm 1922—1927 bez obsłonek. Kraków, 1928, s. 68.

- Konstytucja Rzplitej Polskiej, Wyd. III. Łódź, księgarnia „Czytaj”, 1928, str. 32.
- Krasnyj L.: Materiały do dziejów ruchu socjalistycznego w Polsce. Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy. Tom. I. Moskwa, wydawnictwo Ludów S. S. S. R., 1927, str. 208, 1,20 rb.
- Krywoszejew M.: Organizacja teatrów Rzplitej Polskiej, projekt ustawy. Warszawa, Hoesick., 1928, str. 43, 4,50 zł.
- Krzyżanowski A.: Dlaczego kandyduję z listy Nr. 1 Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Warszawa, nakł. „Bezp. Blok Współpracy z Rządem”, 1928, str. 31, 0,25 zł.
- Kulczycki L.: Nauka o państwie — Wykłady. Warszawa, Bratnia Pomoc St. W. S. P., 1928, str. 128.
- Kumaniecki K. Wł.: Nadzwyczajne urzędy (z prawniczych rozmyślań nad dyktaturą). Kraków, Druk. Uniw. Jagiell., 1928, str. 16.
- Kwapiński J.: Organizacja bojowa. Katorga. Rewolucją rosyjską. Z moich wspomnień, 1905—1919. Warszawa, „Robotnik”, str. 92.
- Lasocki J.: Związek młodzieży komunistycznej w Polsce, jego praca i walka. Moskwa, wydawnictwo Ludów S. S. S. R., 1928, str. 80, 0,35 rb.
- Lenin W.: Państwo a rewolucja. Nauka marksizmu o państwie a zadania proletariatu podczas rewolucji. Wyd. II. Warszawa, „Książka”, 1927, str. 181, 3,— zł.
- Limanowski B.: Rozwój polskiej myśli socjalistycznej. Warszawa, Hoesick, 1929, str. 28.
- Lenin W.: Wybór pism. T. V. od pokoju brzeskiego poprzez komunizm wojenny do nowej polityki ekonomicznej (1918—1923). Zesz. 1. Komunizm wojenny i zwrot ku nowej polityce ekonomicznej. Tłumaczył St. Borski, Moskwa. Nakł. i druk centr. wydawnictwa Ludów S. S. S. R. 1927. 60 kop.
- Linkeurs: Położenie w obozie zachowawczym i monarchistycznym. Warszawa, „Pro fide, rege et lege”, 1927, 16 str.
- Maliniak Wł.: Prawo konstytucyjne. Warszawa, Międzystowarzyszenia Sekcja Skryptowa Studentów W. W. P. 1928, 147 str.
- Miaskowski T.: Ogólne zasady państwowego i społecznego ustroju w Polsce. Podręcznik szkolny, zastosowany do potrzeb szkół rzemieślniczych narodowych itp. Warszawa, nakł. autora, 1928, 120 str.
- Morawski K.: Monarchistom z pod znaku pułkownika Sławka. Warszawa, nakł. autora, 1927, 12 str.
- Mravincsics S.: Postępowanie administracyjno-sporne z uwzględnieniem ustawodawstwa i orzecznictwa polskiego. Poznań, Wojew. Inst. Wydawniczy, 1928, 80 str.
- Nieczuja Ihnatowicz i Kossak Z.: Pełna ustawa emerytalna wraz z wszystkimi rozporządzeniami wykonawczymi dla funkcjonariuszów

- państwowych i zawodowych wojskowych. Toruń, nakład autorów, 1928, 36 str.
- Nowe prawo łowieckie. Szamotuły. Druk. nakł. Kawalera, 1928, 23 str.
- Nowe przepisy administracyjne. Zbiór rozp. Prezydenta R. P., dotyczących organizacji, zakresu działania władz administracji ogólnej i t. p. Wyd. nieoficjalne dla użytku administracji Gminy m. Krakowa. Kraków, nakł. Gminy miasta Krakowa, 1928. 171 str.
- Obóz Wielkiej Polski. Wilno, „Ruch”, 1927, 8 str.
- Ochimowski prof.: Prawo administracyjne, wykłady. Warszawa, Bratnia pomoc Stud. W. S. N. P. 1928, 128 str.
- Olszewski St.: Ordynacja dla gmin wiejskich z dn. 3. VII. 1891 wraz z ustawą o związkach celowych z dn. 19. VII. 1911 i gminna ordynacja z dnia 19. 5. V. 1926 w brzmieniu ust. z dn. 29. I. 1926, przełożył, zebrał i zaopatrzył w objaśnienia... Katowice, nakł. autora, 1927, 137 str. 5,50 zł.
- Ordynacja wyborcza do gmin. Lwów. Nakł. Egzekutywy prowincjonalnej Zw. Naprawy R. P., 1927, 16 str.
- Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu wraz z kalendarzem i mapką okręgów wyborczych. Lwów, Wiadomości Gminne, 1927/28, 95 str.
- Ordynacja wyborcza do Sejmu. Ordynacja wyborcza do Senatu. Ustawa w sprawie wolności zgromadzeń przedwyborczych. Ustawa o obywatelstwie polskiem z uwzględnieniem wszystkich zmian. Lwów, Bodek, 1928, 64 str.
- Organizacja pracy realnej żydów polskich. Wytyczne programu. Warszawa, 1928, 8 str.
- Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919—1927 pod red. prof. H. Mościckiego i Wł. Dzwonkowskiego. Warszawa, wyd. Złotnicki, 1928, 376 str.
- Parlamentarny „Klub Pracy”. Przemówienia posłów. Warszawa, 1928, 247 str.
- Partja Pracy. Deklaracja Wyd. II. Kraków, Czas, 1927. 8 str.
- Paszkudzki A.: Konstytucja Rzplitej Polskiej z dn. 17. III. 1921, Wyd. II. (komentarz). Lwów, Książnica-Atlas, 1927, 160 str. 4,40 zł.
- Peretkiatkowicz A.: Konstytucja Rzplitej Polskiej i ważniejsze ustawy polityczne i administracyjne, uzupełnione Statutem Ligi Narodów. Wyd. IV. poprawione i rozszerzone. Poznań, Instytut krajowy wydawniczy, 1928, 504 str.
- Piasecki A.: O parlamentaryzmie Trzeciej Republiki. Poznań, Fiszer i Majewski, 1928, 392 str.
- Podwiński St.: Ustrój samorządu powiatowego na terenie b. zaboru rosyjskiego. Warszawa, Biuro Zjazdów Samorządu ziemskiego, 1927, 102 str.

- Polska ustawa łowiecka. Lwów, Bodek, 1928, 32 str.
- Polska Partja Socjalistyczna w świetle prawdy. Łódź, Woj. Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji, 1928, 8 str.
- Pomarański St.: Józef Piłsudski. Życie i czyny. Zamość, nakł. Bezpart. Bloku Współpracy z rządem, 1928, 20 str.
- Program polskiego stronnictwa katolicko-ludowego. Kraków, Nakł. stronnictwa Katolicko-Ludowego, 1927, 20 str.
- Rankowski F. i Błaszczyński K.: O prawach i obowiązkach nauczycieli, cz. III. Poznań, Ska Pedagogiczna, 1928, 227 str.
- Regulamin obrad Sejmu z dn. 16. II. 1923, uzupełn. zgodnie z uchwałami Sejmu z dn. 11. X. 1923, 30. XI. 1923, 14. XI. 1924 i 18. XII. 1924 wraz ze skorowidzem rzeczowym do regulaminu i konstytucją Rzplitej. Warszawa, Sejm, 1928, 103 str.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o postępowaniu administracyjnym. Poznań, Druk. Rolnicza, 1928, 73 str.
- Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o tymczasowej ordynacji wyborczej do zebrań i rad gminnych z dn. 25. VI. 1919. Wilno, Dz. Urz. Z. C. Z. W., 1927, 8 str.
- Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z 25. V. 1927 o regulaminie wyborczym do rad gminnych w gminach wiejskich na obszarze b. Król. Kongr. Warszawa, „Monitor Polski”, 1927, 10 str.
- Rutkowski L.: Ordynacja wyborcza do Sejmu i do Senatu oraz inne normy prawne, dotyczące wyborów do Sejmu i do Senatu. Warszawa, Hoesick, 1928, 220 str.
- Rundstein Sz.: Ustawa o obywatelstwie państwa polskiego, wyd. II. Warszawa, Hoesick, 1927, 138 str.
- Rybarski R.: Cele i zadania Komitetu Katolicko-Narodowego. Warszawa, Zw. Ludowo-Narodowy, 1928, 16 str.
- Rykov A.: Dziesięciolecie walki i budownictwa. Moskwa, Wydawnictwo Ludów S. S. R. R. 1928, 43 str. 0,15 rb.
- Rymar St.: Z Sejmem, czy bez Sejmu. Warszawa. Zw. Ludowo-Narodowy, 1927, 8 str.
- Schaetzel M.: Rozważania społeczno-narodowe z okazji nowego pięćdziesiątka Sejmu. Lwów, nakł. własny, 1928, 39 str.
- Sciślak R.: Istota przewrotu majowego w obiektywnym świetle faktów. Włocławek, nakł. autora, 1928, 32 str.
- Sikorski R.: Samorząd miejski. Warszawa, Zw. pracowników administracji gminnej, 1927, 120 str.
- Smoła J.: Różne partje polityczne a Wyzwolenie. Warszawa, Zarząd Gł. P. S. L. „Wyzwolenie”, 1927, 16 str.
- Statut faszystów polskich. Wilno, Druk. „Zorza”, 1927, 4 str.
- Stroński St.: Pierwsze lat dziesięć. Lwów, Gubrynowicz, 1928, 627 str.

- Świdorska J.: Książę (Il principe) Machiavellego i machiavellizm. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1927, 69 str.
- Taine H.: Głosowanie powszechne, tłum. Z. Straszewicz. Warszawa, „Liga pracy”, 1927, 29 str.
- Tarnowski T.: Historia prawa rosyjskiego. Cz. I. Historia ustroju państwowego. Lwów, Pamiętnik Historyczno-prawny, t. VI, zesz. 1. 1928. 152 str.
- Thugutt St.: W obronie parlamentaryzmu. Warszawa-Wilno, Chomiński, 1928, 144 str.
- Ustawy wyborcze do sejmu i senatu z dodaniem kalendarza wyborczego, mapek orjentacyjnych i ustaw dodatkowych. Poznań, Instytut Krajo-
wy, 1928, 88 str.
- Ustawa przemysłowa. Przedruk z Dz. Ustaw Nr. 33, p. 468 z 7. VI. 1927. Warszawa, Zw. Rzemieślników polskich, 1927. 90 str.
- Wachholz W.: Zasada swobodnej oceny władzy administracyjnej w państwie prawnem. Warszawa, „Gazeta Adm. i Policji Państw.”, 1927, 58 str.
- Warski-Warszawski A.: Przeciw gwałtom rządu, przemówienie posła . . . z komunistycznej Frakcji poselskiej. Warszawa, nakład własny, 1927, 16 str. (skonfiskowane).
- Waśkowski M.: Prawo administracyjne. Część szczegółowa. Wykłady. Warszawa, Bratnia Pomoc Stud. S. N. P. 1928. 96 str.
- Wilanowski B.: Ustępstwa ze strony kościoła na rzecz państwa poczynione w Konkordacie z 10. II. 1925 w świetle Konkordatów innych. Wilno, Księg. Św. Wojciecha, 1927, 64 str. 4,80 zł.
- Wereszczyński A.: Państwo antyczne i jego renesansy. Przyczynki do reformy ustroju Polski. Lwów, Zakł. im. Ossolińskich, 1928.
- Wójcicki J.: Między faszyzmem a Republiką Rad. Warszawa, Hoesick, 1929, 100 str.
- Wyciąg z ustawy o prawie przemysłowym, dotyczącem rzemiosła, zatwierdzonej dekretem p. Prezydenta Rzplitej z dn. 7. VI. 1927. Łódź, T-wo Rzemieślnicze, 1927, 29 str.
- Zawisza B.: Memorjał o nastrojach wśród ziemiaństwa i jego możliwościach wyborczych oraz o konieczności stworzenia Związku gospodarczo-rolniczego w charakterze ziemiańsko-włościańskiego porozumienia. Warszawa, Druk. Mazowiecka, 1927, 4 str.
- Żbikowski A.: Prawo urzędnicze, uzupełnione wiadomościami niezbędnymi dla urzędników. Lublin, Żbikowski, 1927.
- Żbikowski A.: Informator urzędników na 1927 r. Drugi rok wydawnictwa. Lublin. Żbikowski, 1927, 208 str.
- Zimmermann M.: Stosunek Najwyż. Trybunału Adm. do orzeczeń karno-administracyjnych. Lwów, nakład autora, 1927, 14 str.
- Zineman J.: Socjalizm a żydzi. I. Polityka a lud. II. Kryzys demokracji

i parlamentaryzm. III. Liberalizm. IV. Socjalizm. V. Faszyzm. Warszawa, „Gloria”, 1927, 32 str.

Zo 11 Fr.: Prawodawstwo szkolne — wykłady. Kraków, Koło Pedagogiczne U. J., 1928, 40 str.

Czasopisma: Grelewski X.: Rozbudowa opieki społecznej (Ateneum, czerwiec-lipiec, 1928. — Gidyński K.: Spór o moc obowiązującą dekretów prasowych i jego rozwiązanie (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział Województw Zachodnich, Nr. 2, 1928). — Bose A.: Granice postępowania sporno-administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 11. 1927). — Czapiński Wł.: Stowarzyszenia i związki według obowiązującego u nas prawa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 11. 1927). — Hilarowicz T.: Wprowadzenie w praktykę administracyjną (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 11, 12. 1927. Nr. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. 1928). — Błociszewski Dr.: Sekwestr administracyjny na majątkach państwowych w b. dzielnicy pruskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1. 1928). — Hilarowicz T. i Szewczyk: Przymus bezprawny przy oświadczeniach woli w prawie administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 2. 1928). — Hausner K.: Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 2, 1928). — Maddison E.: Samorząd terytorjalny w Estonji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 3, 1928). — Czapiński W.: Nowe prawo o postępowaniu administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 4, 1928). — Hausner R.: Postępowanie przymusowe w administracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 4, 1928). — Koral S.: Rozporządzenie o policji państwowej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 4. 1928). — Czuma Ig.: Terminologiczne uwagi o „administracji” (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 5. 1928). — Zborek J. A.: Ustawa szpitalna (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 5. 1928). — Szymkiewicz G.: Prawo budowlane i zabudowanie osiedli (Państwowa ustawa budowlana) (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 6. 1928). — Adelstein J.: Postępowanie karno-administracyjne (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 6. 1928). — Brzeziński W.: Reforma administracji francuskiej w 1926 roku (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 7, 8. 1928). — Wachholz W. Sz.: Związki publiczne w oświeceniu prawa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 7, 8. 1928). — Gembarzewski L.: Bezpośredni udział ludu w stanowieniu praw w państwie nowoczesnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 8. 1928). — Wachholz W. Sz.: Związki samorządowe typu korporacyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 8, 1928). — Langrod J. S.: Zapowiedzi konstytucyjne o wydaniu ustaw specjalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 8. 1928). — Hausner R.: Wykonanie Rozp. Prez. R. P. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej

(Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 9. 1928). — Wachholz W. Sz.: Związki samorządowe typu zakładowego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 9. 1928). — Gembarzewski L.: Systemy wyborów prezydenckich (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 10. 1928). — Hausner R.: Droga służbowa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 10. 1928). — Wachholz W.: Związki publiczne w nowych ustrojach państwowych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 10. 1928). — Langrod J.: Zapowiedzi konstytucyjne o wydaniu ustaw specjalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 10. 1928). — Langrod J.: Zapowiedzi konstytucyjne o wydaniu ustaw specjalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 11, 1928). — Zajac E.: Prawo rybackie w Małopolsce (Gaz. Adm. i Policji Państwowej Nr. 11. 1928). — Ochimowski F.: Ordynacja wyborcza (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 50. 1928). — Posner St.: Sejm i Senat jako warsztaty pracy prawodawczej (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 51. 1928). — Chmurski A.: Zawieszenie nieusuwalności sędziów Najwyższego Trybunału Administracyjnego (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 7, 1928). — Sitnicki Z.: Czy sędzia może być wybrany w okręgu swego urzędowania (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 9. 1928). — Sitnicki Z.: Reorganizacja sądów w świetle Konstytucji (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 17. 1928). — Sitnicki Z.: Paradoxy konstytucyjne (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 20. 1928). — Peretiatkiewicz A.: Jeszcze o uchylaniu dekretów (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 24. 1928). — Urbanowicz St.: Nowa ustawa o postępowaniu administracyjnem (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 24. 1928). — Sitnicki Z.: Stanowisko konstytucyjne sądów w hierarchji władz i wnioski stąd wypływające (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 27. 1928). — Posner St.: Kodeks pracy (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 30. 1928). — Rolnicki Z.: Zarys postępowania administracyjnego (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 42, 43, 44, 45. 1928). — Holländer S.: Rzut oka na polskie prawo przemysłowe (Głos Prawa Nr. 2. 1928). — Hilarowicz T.: W sprawie rzeczników administracyjnych (Głos Prawa Nr. 3, 4. 1928). — Hilarowicz T.: Swobodne uznanie władzy w rozp. o postępowaniu administracyjnem (Głos Prawa Nr. 7—8. 1928). — Lieberman H.: Perypetje dekretu prasowego (Palestra Nr. 1. 1928). — Kroński A.: Uwagi do nowego ustroju administracyjnego (Palestra Nr. 2. 1928). — Czerwiński St.: Moc obowiązująca dekretu prasowego (Palestra Nr. 2. 1928). — Pinkert J.: Przyczynek do postępowania władz administracyjno-skarbowych (Palestra Nr. 4. 1928). — Prymon A.: Gospodarka w jednostkach administracyjnych (Przegląd Intendencki Nr. 2. 1928). — Marwicki T.: Indje na drodze zmian konstytucyjnych (Przegląd Polityczny, T. VII, z. 3, 1927). — Raczyński A.: Umowy zbiorowe pracy (Przegląd Prawa i Administracji, kwartał I. 1928). — Brzeziński W.: Z zagadnień administracji francuskiej (Przegląd Prawa i Administracji, kwartał II. 1928). — Chłamtacz M.: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej

o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej z dnia 19. 1. 1928 w stosunku do samorządu miejskiego (Przegląd Prawa i Administracji, kwartał II, 1928). — Bigo T.: Stanowisko związków publiczno-prawnych w polskim systemie administracyjnym (Przegląd Prawa i Administracji, kwartał III, 1928). — Szymański A.: Rozwój i znaczenie umów zbiorowych (Przegląd Powszechny, kwiecień, 1928). — Kliszewicz A.: Nacjonalizm jako doktryna i jako środek uzdrowienia państwowości współczesnej (Przegląd Powszechny, lipiec-sierpień, 1928). — Podoleński St.: Opiekuńczo-wychowawcze zakłady dla młodzieży w Polsce (Przegląd Powszechny, listopad, 1928). — Corvi A. M.: Bilans pięciolecia faszystwu (Przegląd Współczesny, marzec, 1928). — Ruecker E.: Rzesza Niemiecka a Prusy (Przegląd Współczesny, maj, 1928). — Dubech L.: Nacjoniści francuscy a problem ładu i autorytetu (Przegląd Współczesny, czerwiec, 1928). — Jaworski Wł. L.: Ze studjów nad Konstytucją (Przegląd Współczesny, wrzesień, 1928). — Znamierowski Cz.: Elita i Demokracja (Przegląd Współczesny, wrzesień, październik, 1928). — Smogorzewski K.: Przyszłość czternastej Izby Trzeciej Republiki (Przegląd Współczesny, październik, 1928). — Grzybowski K.: Ustrój Związku Socjalistycznych Sowieckich Republik (Przegląd Współczesny, listopad, 1928). — Wałek-Czernecki T.: W obronie demokracji (Przełom, Nr. 1. 1928). — Wałek-Czernecki T.: Gdzie leży interes demokracji (Przełom, Nr. 2. 1928). — Wałek-Czernecki T.: Oligarchja, demokracja, anarchja (Przełom, Nr. 3. 1928). — Wałek-Czernecki T.: Rząd silny a „rząd sprawiedliwy i demokratyczny (Przełom Nr. 9. 1928). — Groniowski: Zmiana regulaminu sejmowego (Przełom, Nr. 14, 16, 17, 19, 20, 21. 1928). — Szurig J.: W obronie demokracji (Przełom, Nr. 16—17. 1928). — Zakrzewski K.: Geneza faszystwu (Przełom, Nr. 16, 17. 1928). — Srocki B.: O procencie odpowiedzialności stronnictw (Przełom, Nr. 18, 1928). — Bukowiecki St.: Przed rewizją Konstytucji (Przełom, Nr. 25, 1928). — Bukowiecki St.: Naczelne kierunki ustawy 3 Maja a Konstytucja obowiązująca (Przełom, Nr. 29—30. 1928). — Paprocki: Reforma Konstytucji i organizowanie społeczeństwa (Przełom, Nr. 27—28. 1928). — Arkuszowski J.: Blok i Rząd (Przełom Nr. 27—28. 1928). Wałek-Czernecki: O Prezydenturę St. Zj. (Przełom, Nr. 27—28. 1928). — Wołoszynowski J.: Konieczne i pilne reformy (Przełom, Nr. 27—28. 1928). — Paprocki St.: Rząd lub bezrząd (Przełom, 33—34. 1928). — Straszewski J.: U kolebki faszystwu włoskiego (Przełom, Nr. 33—34. 1928). — Rakowski J.: Demokracja antyliberalna (Przełom, Nr. 41—42. 1928). — Szerer M.: W sprawie ustroju prezydenckiego (Przełom, Nr. 41—42. 1928). — Zakrzewski K.: Państwo a organizacja polityczna (Przełom Nr. 46—47. 1928). Wałek-Czernecki: 6 listopada 1918 w St. Zj. (Przełom, Nr. 48. 1928). — Szerer M.: W sprawie ustroju prezydenckiego (Przełom Nr. 48. 1928). — Peretiattkowicz A.: O reformę Konstytucji

(Przełom Nr. 46—47. 1928). — Hubert Dr.: Przebieg i wyniki prac sekcyjnych III. Międzynarodow. Kongresu Nauk Administracyjnych (Ruch Samorządowy Nr. 1, 2, 3, 5, 6. 1928). — Żeleński H.: Wojewódzkie organa kolegialne według rozporządzenia Prez. Rzplitej P. z 19. I. 1928 o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej (Ruch Samorząd. Nr. 3-5. 1928. — Hubert J.: O międzynarodowym instytucie prawa publicznego w Paryżu Ruch Samorządowy Nr. 6, 7. 1928). — Hubert J.: Pupilarność kredytów komunalnych w świetle rozporządzenia Prezydenta R. P. z 15. II. 1928 o sposobie lokowania funduszy przez osoby prawa publicznego itd. (Ruch Samorządowy Nr. 7. 1928). — Batowski H.: Królestwo Serbów, Chorwatów i Słowenów (Ruch Słowiński Nr. 1. 1928). — Podwiński St.: Wydział powiatowy jako jedność (Samorząd Nr. 47. 1927). — Bek J.: Nieco o ideologii samorządu (Samorząd Nr. 48. 1928). — Podwiński St.: Uwagi w sprawach organizacyjnych samorządów powiatowych (Samorząd Nr. 49. 1927). — Kruczek: Organa komunalne jako podmioty, spełniające zadania administracji ogólnej (Samorząd Nr. 12. 1928). — Kruczek: Wojewódzkie i powiatowe organa kolegialne (Samorząd Nr. 15. 1928). — Jaroszyński M.: Samorząd w nowej organizacji administracji ogólnej (Samorząd Nr. 17. 19. 1928). — A. B.: Nowe obowiązki samorządów bez pokrycia (Samorząd Nr. 20. 1928). — Dalbor W.: Samorząd jako podstawa ustroju państwowego (Samorząd Nr. 21, 22. 1928). — A. B.: Zbadajmy podstawy terytorjalne samorządu wojewódzkiego (Samorząd Nr. 22. 1928). — Windakiewicz K.: Bawarskie ustawodawstwo o samorządzie terytorjalnym (Samorząd Nr. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. 1928). — Gliszczyński St.: Rząd i samorząd (Samorząd Nr. 25. 1928). — Z. R.: Dobrowolność i przymusowość przy tworzeniu związków międzykomunalnych (Samorząd Nr. 25. 1928). — A. B.: Regionalizm i samorząd (Samorząd Nr. 30. 1928). — A. B.: Sprawa ustaw samorządowych (Samorząd Nr. 42. 1928). — Dalbor W.: Nagłość nowelizacji ustaw wadliwych (Samorząd Nr. 43. 1928). — Jaroszyński M.: Państwo, parlament, rząd, administracja i samorząd (Samorząd Nr. 46. 1928). — Bogusławski A.: Stosunek administracji państwowej do Samorządu (Samorząd Nr. 46. 1928). — Gajewski W.: Kierunek i trudności rozwojowe samorządu w dobie obecnej (Samorząd Nr. 46. 1928). — Biegeleisen L. W.: Samorząd i jego zadania w świetle nowych prądów administracyjnych i gospodarczych (Samorząd miejski Nr. 1, 2. 1928). — Przeorski T.: Zagrożony samorząd miejski w Małopolsce (Samorząd Miejski Nr. 3. 1928). — Tułacz M.: Nowe ubezpieczenie społeczne (Samorząd Miejski Nr. 4. 1928). — Chłamtacz M.: Rozp. Prezydenta R. P. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej z 19. I. 1928 w stosunku do samorządu miejskiego (Samorząd Miejski Nr. 5. 1928). — Rudnicki Cz.: Kilka uwag o rozp. Prez. R. P. o prawie budowlanym i zabudowie osiedli (Samorząd Miejski Nr. 6. 1928). — Wachholz St.: Problem samorządu w naszej organizacji ogólnej Rz. Polskiej (Samorząd Miejski

ski Nr. 9. 1928). — Biegeleisen Wł.: Reforma Administracji komunalnej (Samorząd Miejski Nr. 10. 1928). — Makowski W.: Le problème du pouvoir (Themis Polska, Serja III, Tom VII, 1928). — Wilczyński St.: Opieka społeczna nad dzieckiem, stan jej obecny i plany na najbliższą przyszłość (Wiadomości Samorządowe Nr. 10. 1928). — Żmigród B.: Zakres działania samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego na obszarze Województw Zachodnich w dziedzinie zdrowotności (Wiadomości Samorządowe Nr. 10. 1928). — Dalbor Wł.: Małopolski samorząd powiatowy i zniesienie Tymcz. Wydz. Samorz. we Lwowie (Wiadomości Samorządowe Nr. 1. 1928). — Trzciniński J.: Współpraca samorządu terytorjalnego i rolniczego (Wiadomości Samorządowe Nr. 2. 1928). — W. D.: Rozp. Prezydenta Rzeczyp. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej (Wiadomości Samorządowe Nr. 4-5. 1928). — J. P.: O uproszczeniu urzędowania (Wiadomości Samorządowe Nr. 6. 1928). — Gärtner W.: Nowe ustawy i rozporządzenia (Wiadomości Samorządowe Nr. 7. 1928). — Dalbor Wł.: Zmiana typu naszej gminy wiejskiej (Wiadomości Samorządowe Nr. 8. 1928). Dalbor Wł.: Wójtostwa obwodowe w Polsce Zachodniej a wójtowie gminni w innych dzielnicach (Wiadomości Samorządowe Nr. 9. 1928). — K. R.: O postępowaniu przymusowym w administracji (Wiadomości samorządowe Nr. 10. 1928). — Dalbor Wł.: Apolityczność w samorządzie (Wiadomości Samorządowe Nr. 14-15. 1928). — Kuźnar J.: Kłeska mieszkaniowa a braki w ustawowej organizacji rozbudowy (Wiadomości Samorządowe Nr. 16. 1928). — Gaertner W.: W sprawie przemysłu okręgowego (Wiadomości Samorządowe Nr. 17, 18. 1928). — Buszyński M.: Wojsko w Konstytucji (Wojskowy Przegląd Prawniczy Nr. 1. 1928). — Buszyński M.: Polskie ustawodawstwo wojskowe (Wojskowy Przegląd Prawniczy Nr. 2, 3. 1928). — Patkowski A.: Rola urzędnika państwowego w regionalizacji życia społecznego (Życie Urzędnicze Nr. 3. 1927). — J. P.: Administracja państwowa w cyfrach (Życie Urzędnicze Nr. 4. 6. 9. 1927). — Sissle E.: Wykonywanie ustaw a działalność twórcza administracji (Życie Urzędnicze Nr. 5. 1927). — St. S.: Sprawa płac urzędniczych w związku z problemem dochodów państwowych (Życie Urzędnicze Nr. 15. 1927). — S. St.: O dostosowaniu świadomości administracji do potrzeb i zadań państwa (Życie Urzędnicze Nr. 16. 1927). — Stypiński J.: Uzasadnienie projektu zmian w ustawie uposażeniowej i w ustawie o państwowej służbie cywilnej (Życie Urzędnicze Nr. 16). — St. S.: Stałość stosunku służbowego (Życie Urzędnicze Nr. 17. 1927). — Landau: Niebezpieczny projekt (Życie Urzędnicze Nr. 5/6. 1928). — Projekt nowej pragmatyki urzędniczej (Życie Urzędnicze Nr. 5/6. 1928). St. S.: Czy administracja państwowa winna stanowić zamkniętą korporację (Życie Urzędnicze Nr. 8-9. 1928). — E. S. Nowe prawo o umowie o pracę (Życie Urzędnicze Nr. 15. 1928).

- Audinet E.: La nationalité française. Etude critique de la loi du 10. VIII. 1927. Paris, Sirey, 1928, 47 str. 5 fr.
- Popławski R.: Le code du travail de la Russie Soviétique. Paris, Boccard, 1928, 24 str. 4 fr.
- Basch V.: Les doctrines politiques des philosophes classiques de l'Allemagne. Paris, Alcan, 1927, 30 fr.
- Basch V.: L'individualisme anarchiste. Paris, Alcan, 1928, 294 str. 35 fr.
- Basdevant, Jèze, Politis: Les traités de paix ont-ils limité la compétence législative de certains Etats. Paris, Giard, 1927, 36 str. 4 fr.
- Berthélemy H.: Les réformes administratives et judiciaires de 1926 (Textes et commentaires). Paris, Rousseau, 1927, 140 str.
- Berthélemy H.: Droit administratif. Supplément, contenant les réformes administratives et judiciaires, Paris, Rousseau et Cie, 1927, 148 str. 12 fr.
- Bichoffe G.: Qu'est-ce qu'un fonctionnaire? Fonction publique et contrat. Paris, Sirey, 1928, 295 str. 30 fr.
- Blondel A.: Le contrôle juridictionnel de la constitutionnalité des lois Etude critique comparative. Etats-Unis — France. Paris, Sirey, 1928, 397 str. 35 fr.
- Bosc A.: Des recours collectifs en droit public français. Paris, Giard, 1927, 42 str. 5 fr.
- Bosc A.: Des conséquences juridiques des mesures législatives ou réglementaires de caractère général tendant à modifier les conditions d'exécution des contrats administratifs. Paris, Giard, 1927, 32 str. 4 fr.
- Bourgin, Carrere etc.: Manuel des partis politiques en France. 2e édit. Paris, Rieder, 1928, 298 str.
- Bovier-Lapierre: Manuel pratique de législation du travail. Paris, Libr. de l'Enseignement technique, 1927, 320 str. 28 fr.
- Burzyński-Trzywdar L.: Le crépuscule d'une autocratie, Quelques crises en Allemagne, Extraits de souvenirs. Florence, Rossi, 1926, 159 str.
- Chauveau: Loi sur les assurances sociales. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1928, 1250 str. 65 fr.
- Combotheca X. S.: Manuel de droit public général du monde civilisé. Paris, Sirey, 1928, 365 str. 100 fr.
- Corcos F.: Catéchisme des partis politiques. Historique doctrine et programme de tous les groupements politiques en France pour les élections de 1928. Paris, Montaigne, 1927, 303 str. 15 fr.
- Coty Fr.: Contre le communisme, Paris, Grasset, 1928, 365 str. 12 fr.
- Dalloz: Code administratif. Paris, Dalloz, 1928, 1389 str. 25 fr.
- Delpech J.: Supplément au code administratif 1928. Paris, Sirey, 1928, 61 str. 5 fr.
- Desdevises du Désert G.: Le citoyen représentant du peuple. Coutances, Bellée, 1928, 144 str.

- Duez P.: La responsabilité de la puissance publique (en dehors du contrat). Paris, Dalloz, 1927, 210 str. 25 fr.
- Duguit L.: Traité de droit constitutionnel, T. I: La règle de droit. Le problème d'état. Paris, Boccard, 1928, 768 str. 60 fr.
- Eisenmann Ch.: Dix ans d'histoire constitutionnelle autrichienne 1918—1928). Paris, Giard, 1928, 78 str. 10 fr.
- Eisenmann: La justice constitutionnelle et la Haute Cour constitutionnelle d'Autriche. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1928, 307 str. 40 fr.
- Esmein A.: Eléments de droit constitutionnel comparé, T. II: Le droit constitutionnel de la république française, 8 édit. revue par H. Nézard. Paris, Sirey, 1927, 725 str. 106 fr.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit constitutionnel, 14 édit. Paris, Rousseau, 1927, 412 str. 18 fr.
- Genevriér: Les principes et l'organisation de la démocratie. Rapport présenté au Congrès départemental de la Ligue des droits de l'homme à Toucy. Auxerre, Tridon-Gallot, 1927, 11 str.
- Girardet Ph.: Les affaires et les hommes. Nancy, Berger-Levrault, 1927, 175 str.
- Guétant L.: Le passé, L'avenir, Deux lettres ouvertes à M. R. Poincaré. Paris, Delpeuch, 1928, 30 str.
- Guy-Grand G.: L'avenir de la démocratie. Paris, Rivière, 1928, 216 str.
- Guyomard G.: La dictature militaire au Portugal. Impressions d'un Français de retour de Lisbonne. Paris, Press. Univ. de France, 1927, 112 str. 7 fr.
- Hauriou M.: Précis de droit administratif et de droit public, 11 édit. Paris, Sirey, 1927, 1068 str. 60 fr.
- Heckelingen H.: Le fascisme et ses résultats. Bruxelles, Social. Ed. 1927, 125 str. 10 fr.
- Heyking A.: La conception de l'Etat et l'idée de la cohésion ethnique. Le point de vue de droit public et des gens, 1 vol. Paris, Rousseau et Cie, 1927, 156 str. 26 fr.
- Issakovitch Dr.: Le pouvoir central et le système électoral de la Russie soviétique. Paris, Jouve, 1927, 308 str.
- Jèze G.: Cours de droit public professé à la Faculté de droit de Paris pendant le 2 semestre 1926-27. Théorie générale de la fonction publique. Les fonctionnaires de fait. L'entrée au service public Nomination, élection, tirage au sort. L'avancement. Paris, Giard, 1927, 292 str.
- Jourdanne: Les associations des fonctionnaires et le recours pour excès de pouvoir. Paris, Rousseau et Cie, 1928, 156 str. 15 fr.
- Krylenko N.: Terreur rouge et terreur blanche. Paris, Bureau d'éd. de diffusion et de publicité, 1928, 56 str. 1,50 fr.

- Lachaze M.: Les étrangers dans le droit public français. Paris, Dalloz, 250 str. 30 fr.
- Le Conte R.: Les divisions territoriales de la France avant et depuis 1789. Paris, Giard, 1927, 53 str. 7 fr.
- Leroux A.: Suffrage des femmes. Paris, Rousseau et Cie, 1928, 14 str. 2 fr.
- Leroy M.: La ville française, Institutions et libertés locales. Paris, Rivière, 1927, 231 str. 9 fr.
- Lidji J. et Le Moal H.: Manuel de l'étranger en France. La Naturalisation selon la loi du 10. VIII. 1927, Paris, Sirey, 1928, 174 str. 8 fr.
- Lugan A.: L'esprit public aux Etats-Unis après la guerre. Paris, Les meilleures livres, 1927.
- Marshall E.: Le gouvernement municipal aux Etats-Unis. Paris, Giard, 1928, 155 str. 15 fr.
- Melgounov S.: La „terreur rouge" en Russie 1918—1924. Paris, Payot, 1927, 283 str. 20 fr.
- Mirkine-Guetzevitch B.: La théorie générale de l'Etat soviétique. Paris, Giard, 1928, 200 str. 25 fr.
- Mirkine-Guetzevitch: Aperçu des principes fondamentaux de l'Etat soviétique. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1928, 39 str. 7 fr.
- Moreau F.: Précis élémentaire de droit constitutionnel. Organisation des pouvoirs publics et libertés publiques. 10 éd. Paris, Sirey, 1928, 533 str.
- N . . . République de Pologne. Echange des documents parlementaires. Exposé sommaire des travaux législatifs de la Diète et du Sénat polonais, V. II fasc 3 (1925). Paris, Sirey, 1928, 49 str. 12 fr.
- N . . . Manuel électoral (sénateurs-députés, conseillers généraux et d'arrondissement, conseillers municipaux, maires et adjoints). Paris, Dalloz, 1928, 345 str. 15 fr.
- N . . . Exposé sommaire des travaux législatifs de la Diète et du Sénat polonais, Vol. 3. fasc. 1. Paris, Sirey, 1928, 107 str. 20 fr.
- N . . . Exposé sommaire des travaux législatifs de la Diète et du Sénat polonais, V. II fasc. 2 (1924). Paris, Sirey, 1927, 139 str. 25 fr.
- Pavlovitch B.: La législation sur la liberté de la presse en Yougoslavie. Etude juridique et politique. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1928, 250 str. 35 fr.
- Poincaré R.: Au service de la France. Neuf années de souvenirs. Paris, Plon, 1927, 551 str.
- Schoulgine V.: La résurrection de la Russie. Mon voyage secret en Russie soviétique. Paris, Payot, 1927, 299 str. 20 fr.
- Smogorzewski C.: Le jeu complexe des partis en Pologne. Paris, Gebethner i Wolff, 1928, 39 str. 4,80 zł.
- Solus H.: Qu'est-ce que les assurances sociales? Paris, Sirey, 1928, 235 str. 15 fr.

- Speyer H.: La réforme de l'état en Belgique. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1928, 250 str. 35 fr.
- Sturzo Z.: L' Itlaie et le fachisme, (trad. par Prélot). Paris, Alcan, 1927, 299 str. 18 fr .
- Rabany Ch.: Guide générale des élections, 4 édit. Paris, Berger-Levrault, 1928, 596 str. 18 fr.
- Raymond - Laurent et M. Prélot: Manuel politique. Paris, Spes, 1928, 339 str.
- Raynaud B.: Supplément au Code du travail (1926—1928). Paris, Sirey, 1927, 63 str. 6 fr.
- Renard G.: L'organisation politique de la démocratie. Paris, Radot, 1928, 91 str. 1,50 fr.
- Roland - Gosselin B.: La doctrine politique de Sain Thomas d'Aquin. Paris, Rivière, 1928, 165 str.
- Rolland L.: Précis de droit administratif, 2 édit. Paris, Dalloz, 1928, 508 str. 18 fr.
- Valéry J.: La nationalité française (commentaire de la loi du 10. VIII. 1927). Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1927, 88 str. 10 fr.
- Vallenilla Lanz L.: Césarisme démocratique en Amérique. Paris „Revue de l'Amérique latine”, 1927, 259 str.
- Varger Eug.: Les partis social-démocrates. Paris, Bureau d'éditions, de diffusion et de publicité, 1928, 308 str.
- Vauthier M.: Précis de droit administratif de la Belgique. Bruxelles, Larcier, 1928, 551 str. 115 fr.
- Yorodzu Oda: Principes de droit administratif du Japon. Paris, Sirey, 1927, 609 str. 60 fr.
-
- Abegg W.: Die preussische Verwaltung u. ihre Reform, Länder u. Reich. Berlin, Sieben Stäbe-Verlags- u. Druckerei-Ges. 1928, 52 str., 2,50 M.
- Abegg W.: Für den neuen Staat, 2 Aufsätze. Berlin, Gersbach u. Sohn, 1928, 92 str., 2,50 M.
- Adamovich L.: Grundriss des österreichischen Staatsrechtes. Wien, Staatsdruckerei, 1927, 26 str.
- Affolter A.: Das ethische Recht u. Staat. Stuttgart, Enke, 1928, 43 str., 3,— M.
- Angermann K.: Die Beziehungen zwischen dem Reiche u. den Ländern. Dresden, Verlag Aus- u. Fortbildung, 1928, 142 str., 2,40 M.
- Anschütz G.: Fälle u. Fragen des Staates u. Verwaltungsrechts, 5 Aufl. Berlin, Liebmann, 1927, 84 str., 2 M.
- Anthes H. G.: Arbeitsrechtliche Gesetze. Berlin, Springer, 1928, 403 str., 3,90 M.
- Apponyi A.: Die verfassungsrechtliche Entwicklung Ungarns. Budapest, Hornyánszky, 1927, 53 str.

- Arias G., Giuliano B. i t. d.: Mussolini u. sein Fascismus. Heidelberg, Merlinverlag, 1928, 410 str., 7,— M.
- Aust O.: Die Reform der öffentlichen Verwaltung in Deutschland mit dem Entwurf zu einem Reichsermächtigungsgesetz. Berlin, Askanischer Verlag, 1928, 276 str., 9,— M.
- Bein A.: Die Staatsidee A. Hamiltons in ihrer Entstehung u. Entwicklung. München, Oldenburg, 1927, 186 str., 8,— M.
- Beinert R.: Von der politischen Freiheit in der deutschen Republik. Leipzig, Weicher, 1928, 88 str., 1,50 M.
- Bertram Dr.: Die Deutsche Demokratische Partei. Berlin, Deutschnationale Schriftenvertriebsstelle, 1928, 36 str., 0,40 M.
- Bitter R.: Handwörterbuch der preussischen Verwaltung, 3 Aufl. Berlin, Heymann, 1928, 552 str., 28 M.
- Blackholm Fr.: Das Recht der öffentlichen Notstandsarbeiten, 3 Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1928, 68 str., 3,60 M.
- Bornhak C.: Grundriss des Verwaltungsrechts in Preussen u. dem Deutschen Reiche, 9 Aufl. Leipzig, Deichert, 1928, 7,— M.
- Boyneburg B.: Der Weg aus dem Chaos. Neues zum Satze v. d. Despotie d. Mittel. Wien, Almathea Verlag, 1927, 93 str., 2,— M.
- Boyens W.: Verfassung u. Verwaltung des deutschen Reiches und des preussischen Staat. Berlin, Kameradschaft, 1928, 168 str.
- Brand A.: Die preussischen Beamtengesetze über Ruhegehalt, Wartegeld, Hinterbliebenen u. Unfallfürsorge unter Berücksichtigung d. Rechtsverhältnisse der Staats- u. Kommunalbeamten, der Lehrer, der früheren Hofbeamten und der Reichsbeamten, 2 Aufl. Berlin, Heymann, 1928.
- Brauchitsch M.: Verwaltungsgesetze für Preussen. Neu hrg. v. B. Drews u. G. Lassar (8 Ble) Bd 2. Berlin, Heymann, 1928, 890 str., 30,— M.
- Brüderlin H.: Rechtsfertigkeit sich das Wehrwesen auch im heutigen Staate. Zürich, Bopp & Co, 1928, 32 str., 2 fr. szw.
- Brutzkus B.: Die Lehre des Marxismus im Lichte der russischen Revolution. Berlin, Sack, 1928, 90 str., 3,50 M.
- Buchegger K.: Unitarismus u. Föderalismus in der Weimarer Reichsverfassung. Karlsruhe, Macklot, 1927, 55 str., 1,50 M.
- Calcker Fr.: Grundzüge d. deutschen Staatsrechts, 2 Aufl. München, Beck, 1928, 111 str., 5,80 M.
- Calcker Fr.: Wesen u. Sinn der politischen Parteien. Tübingen, Mohr, 1928, 36 str., 1,80 M.
- Cuno H.: Verwaltungsrecht u. Verwaltungspraxis H. 11. Berlin, Heymann, 1928, 2,— M.
- Danneberg R.: Die sozialdemokratische Gemeindeverwaltung in Wien, 3 Aufl. Berlin, Dietz, 1928, 64 str.
- Deutelmöser J.: Wasserbau u. Wasserrecht in Württemberg. Stuttgart, „Wasserwirtschaftsverband“, 1928, 71 str., 2,50 M.

- Dittmann H.: Die Provinz Grenzmark Posen—Westpreussen, ihre Entstehung u. Selbstverwaltung. Meseritz, Matthias, 1926, 107 str., 3,— M.
- Doering H.: Staat u. Kirche in Bayern. München, Schweitzer, 1928, 182 str., 5,50 M.
- Dürr K.: Führer durch die Sozialversicherung auf Grund der neuesten Bestimmungen der Reichsversicherungsordnung, des Angestelltenversicherungsgesetzes und des Gesetzes über Arbeitsvermittlung u. Arbeitslosenversicherung. Freiburg in Br., Caritas-Verlag, 1928, 55 str., 1,50 M.
- Dusil W.: Das Vereins- u. Versammlungsrecht. Reichenberg, Stiepel, 1928, 85 str., 3,30 M.
- Dyroff A.: Bayrisches Verwaltungsgerichtsgesetz. Ansbach, Brügel & Sohn, 1928, 416 str., 12,50 M.
- Elleringmann R.: Die Neuregelung der Gemeinde u. Amtsverfassung in Westfalen u. Rheinland. Berlin, Gersbach & Sohn, 1928, 69 str., 3 M.
- Falck C.: Die Personalakten nach den Bestimmungen d. Reichsverfassung. Berlin, Heymann, 1928, 79 str., 3 M.
- Fischbach O. G.: Allgemeine Staatslehre, 2 Aufl. Berlin, de Gruyter, 1928, 136 str., 1,50 M.
- Feig J. u. Sitzler Fr.: Arbeitsrechtliche Gesetz u. Verordnungen des Reichs nach d. Stande v. 1. I. 1928, 3 Aufl. Berlin, Vahlen, 1928, 601 str., 9,— M.
- Flatow G. u. Joachim G.: Arbeitsgerichtsgesetz v. 23. XII. 1926. Berlin, Springer, 1928, 592 str., 10,60 M.
- Fleischmann M.: Verfassungserbgut von Reich zu Reich. Tübingen, Mohr, 1928, 52 str., 1,80 M.
- Fleischner L.: Das Wichtigste aus der Gewerbeordnung. Böhm.-Leipa, Künstner, 1928, 35 str., 0,40 M.
- Franck G.: Die Verfassung der Niederlande nach d. heutigen, zuletzt 1922 veränderten Stande. Köln a. Rh., „Das Buch“, 1928, 95 str., 5 M.
- Franz: Die Selbstverwaltung in Bayern, Die Gemeindeverordnung, Bezirksordnung u. Kreisordnung s. 1927, M. Gladbach—Volksvereins Verlag, 1928, 48 str., 0,60 M.
- Friedrichs K.: Das Recht der Versorgungsbetriebe. Berlin—Friedenau, Deutscher Kommunal-Verlag, 1928, 92 str.
- Frielingshaus O.: Der dezentralisierte Einheitsstaat. Berlin, Hobbing, 1928, 51 str., 2 M.
- Friesenhahn E.: Der politische Eid. Bonn, Röhrscheid, 1928, 141 stron, 7,50 M.
- Gesell I.: Der abgebaute Staat. Leben u. Treiben in einem gesetz- u. sittenlosen hochstrebenden Kulturvolk. Berlin-Friedenau, Burmeister, 1927, 96 str., 2 M.

- Goslar H.: Politik u. Parlament. Berlin, Gersbach & Sohn, 1928, 78 stron, 1,50 M.
- Grzesinsky A.: Verwaltungsarbeit im neuen Staat. Berlin, Gersbach, 1928, 37 str., 1,20 M.
- Gulden H.: Das künftige Reichsverwaltungsgericht. Mannheim, Bensheimer, 1928, 67 str., 3 M.
- Günther A. u. Schneider: Arbeiterschutz u. Arbeitsrecht, 1 Aufl., 2 Aufl. T. 1. Berlin, de Gruyter, 1927, 386 str., 7,50 M.
- Haller J.: Bundesstaat oder Einheitsstaat? Das Problem der deutschen Reichsverfassung in geschichtlicher Beleuchtung. Gotha, Perthes, 1927, 639 stron.
- Hegelmaier L.: Staatsformen. Stuttgart, Kohlhammer, 1927, 84 str., 3,60 M.
- Heine H.: Die preussischen Baupolizeigesetze nebst den sonstigen einschlägigen Reichs- u. Landesgesetzen. Berlin, de Gruyter, 1928, 404 str., 8 M.
- Hellpach W.: Die Krisis des deutschen Parlamentarismus. Karlsruhe, Braun, 1927, 35 str., 1,80 M.
- Helmreich K.: Grundriss des bayerischen Verwaltungsrechts unter Berücksichtigung d. Reichsrechts. München, Schweitzer, 1928, 240 str., 8 M.
- Henne R.: Der englische Freiheitsbegriff. Aarau, Sauerländer, 1927, 92 str., 2,40 M.
- Hennig R.: Geopolitik. Die Lehre v. Staat als Lebewesen. Leipzig, Teubner, 1928, 338 str., 14 M.
- Herner H.: Grundriss der Wirtschafts- u. Staatslehre. Leipzig, Jänecke, 1928, 190 str., 2,40 M.
- Hensel A.: Kommunalrecht u. Kommunalpolitik in Deutschland. Breslau, Hirt, 1928, 114 str., 3,50 M.
- Herz C.: Die Verwaltungsreform als Aufgabe der Demokratie. Berlin, Verlagsges. d. Allg. Dt. Beamtenbundes, 1927, 51 str., 1,20 M.
- Hess A. u. Setzkorn M.: Die Aktenverwaltung der Gemeinden, mit einem Normalplan f. d. gesamte Reichsgebiet. Weimar, Thüringer Städteverband, 1928, 139 str., 5 M.
- Hippel E.: Der französische Staat der Gegenwart. Breslau, Hirt, 1928, 160 str., 3,50 M.
- Hippel E.: Der Sinn des Staates u. die Lehre v. Staatsformen bei Platon. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1927, 22 str., 0,60 M.
- Hintze H.: Staatseinheit u. Föderalismus im alten Frankreich u. in der Revolution. Stuttgart, 1928, 623 str., 16 M.
- Hoенiger H.: Arbeitsrecht, 12 Aufl. Mannheim, Bensheimer, 1928, 739 str., 9 M.
- Holtz D.: Verfassungs- u. Verwaltungsreform in Reich u. Ländern. Berlin, Stilke, 1928, 270 str., 7 M.

- Höpker-Aschoff H.: Deutscher Einheitsstaat. Ein Beitrag zur Rationalisierung der Verwaltung. Berlin, Stilke, 1928, 27 str., 1 M.
- Horneffer E.: Deutschland als Einheitsstaat. Essen, Baedeker, 1928, 76 str., 2 M.
- Huber H.: Die staatsrechtliche Stellung des Generals in der Schweiz. Aarau, Sauerländer, 1928, 131 str., 2,50 M.
- Hummel Fr.: Preussen u. seine Provinzen im Reichsrat. Berlin, Stilke, 1928, 147 str., 7,50 M.
- Jadesohn S.: Rechtsprechung zum Beamtenrecht 1914—1926. Berlin, Deutsches Beamtenbundes, 1928, 64 str., 1,50 M.
- Jan H.: Die wahlrechtlichen Bestimmungen der Bayerischen Gemeinde-, Bezirks- u. Kreisordnung. München, Schweitzer, 1928, 283 str., 4,40 M.
- Jan H.: Die wahlrechtlichen Bestimmungen der Bayerischen Gemeinde-, 62 str., 1,80 M.
- Jellinek W.: Verwaltungsrecht. Berlin, Springer, 1928, 549 str., 30 M.
- Jünger Fr.: Aufmarsch des Nationalismus. Berlin, Vormarsch-Verlag, 1928, 68 str., 2 M.
- Kaehler S.: Wilhelm v. Humboldt u. der Staat. München, Oldenbourg, 1927, 579 str., 18 M.
- Kamcke G.: Der Kampf um die Weltanschauung im Parteileben. Pyritz, Bake, 1928, 42 str., 1 M.
- Kamm W.: Abgeordnetenberufe u. Parlament. Die berufl. Gliederung d. Abgeordneten in d. deutschen Parlamenten im 20 Jh. Karlsruhe, Braun, 1927, 65 str., 3 M.
- Kämmerer L.: Entstehung u. Untergang der Staaten. Gross-Sternheim am Main, Jung, 1927, 137 str.
- Kaskel W.: Arbeitsrecht, 3 Aufl. Berlin, Springer, 1928, 432 str., 18,80 M.
- Kaulla.: Der Liberalismus u. die deutschen Juden, Das Judentum als konservatives Element. München, Duncker & Humblot, 1928, 100 str., 4,80 M.
- Keeis Fr.: Das Arbeitsgericht, 4 Aufl. Leipzig, Wordel, 1928, 47 str., 0,60 M.
- Kelsen H.: Der soziologische u. der juristische Staatsbegriff, 2 Aufl. Tübingen, Mohr, 1928, 253. str., 12 M.
- Kiefl Fr.: Die Staatsphilosophie der katholischen Kirche u. die Frage der Legitimität in der Erbmonarchie. Regensburg, Manz, 1928, 302 str., 5 M.
- Kier H.: Der österr. Verfassungsgerichtshof im Rahmen der Verfassungspolitik. Graz, Leuschner & Lubensky, 1928, 43 str., 1,80 M.
- Klamroth K.: Staat u. Nation Paul de Lagarde, Ein Beitr. zur Geschichte d. polit. Ideenlehre im 19 Jh. Leipzig, Deichert, 1928, 95 str. 5 M.
- Kleinknecht L.: Die Rechtsverordnungen in der Verfassung Württembergs v. 25. IX. 1919. Stuttgart, Enke, 1928, 83 str., 5,80 M.

- Klimowsky E.: Die englische Gewaltenteilungslehre bis z. Montesquieu. Berlin, Rothschild, 1927, 99 str., 2,80 M.
- Kny L.: Die Arbeitsgerichtsbehörden. Berlin, Hobbing, 1928, 150 str., 6,40 M.
- Koch E.: Einheitsstaat u. Selbstverwaltung. Berlin, Sieben Stäbe-Verlags-Druckerei, Ges. 1928, 58 str. 2,50 M.
- Kordt E.: Die Stellung der britischen Dominien zum Mutterland nach Recht u. Verfassungs-Konvention. Stuttgart, Enke, 1928, 87 str., 6,60 M.
- Köttgen A.: Das deutsche Berufsbeamtentum und die parlamentarische Demokratie. Berlin, de Gruyter, 1928, 275 str., 9 M.
- Köttgen A.: Die erwerbswirtschaftliche Betätigung der öffentlichen Hand u. das öffentliche Recht. Tübingen, Mohr, 1928, 35 str., 1,80 M.
- Kriek E.: Der Staat des deutschen Menschen. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1927, 75 str., 3 M.
- Lammers G.: Grundriss des Hamburgischen Verwaltungsrechts unter Berücksichtigung allgemeiner Verwaltungsrechtlicher Lehre. Hamburg, Meissner, 1928, 163 str., 4,20 M.
- Landmann R.: Kommentar z. Gewerbeordnung für das Deutsche Reich, 8 Aufl., Bd. 1, Tl. 1. München, Beck, 1928, 672 str., 27 M.
- Laue E.: Der Gemeindegebrauch im Preussischen Wasserrecht. Berlin, Heymann, 1928, 78 str., 8 M.
- Lederer M. u. Suchanek V.: Arbeitsrecht, Arbeiterschutz u. Arbeitslosenfürsorge. Nach d. Stande d. österr. Gesetzgebung v. 30. IX. 1927. Wien, Staatsdruckerei, 1927, 1967 str., 42 öster. Sch.
- Leipart Th. u. Nörpel C.: Die gesetzliche Regelung der Arbeitszeit nach dem Stande v. 16. VII. 1927. Berlin, „Allg. Deutsch. Gewerkschaftsbund“, 1928, 88 str., 0,80 M.
- Lewinsky H. u. Wagner R.: Danziger Staats- u. Völkerrecht. Berlin, Stilke, 1927, 668 str., 18 M.
- Liebeskind W.: Das Referendum der Landschaft Wallis, Leipzig, Weichert, 1928, 96 str., 7 M.
- Linn Fr.: Die staatsrechtliche Stellung des Präsidenten der Vereinigten Staaten v. Amerika. Bonn, Schroeder, 1928, 144 str., 4,50 M.
- Lohmeyer H.: Zentralismus oder Selbstverwaltung. Ein Beitr. zur Verfassungs- u. Verwaltungsreform. Berlin, Heymann, 1928, 87 str., 3 M.
- Mass K.: Vorbegriffe des öffentlichen Rechts. Berlin, Kameradschaft, 1928, 117 str., 2 M.
- Maass K.: Die deutsche Staats- u. Selbstverwaltung. M. Gladbach, Volksvereins-Verlag, 1928, 66 str., 0,60 M.
- Maass K.: Die Selbstverwaltung in Deutschland. Bonn, Röhrscheid, 1928, 132 str., 3,50 M.
- Mauil H.: Die Kreis- u. Provinzialordnungen Preussens nach d. Stande d. Gesetzgebung v. 1. XI. 1927. Berlin, Heymann, 1928, 217 str., 8 M.

- Mehlis G.: Die Idee Mussolinis und der Sinn des Faschismus. Leipzig, Haberland, 1928, 156 str., 4,50 M.
- Merkel E.: Der, Gemeindebeamte. Ein Handbuch d. Verfassungs- u. Verwaltungsrechts mit bes. Berücks. d. sächs. Verwaltungsrechts s. die Gemeindebeamten, 8 Aufl. Leipzig, Rosberg, 1928, 574 str., 15 M.
- Merkel A.: Allgemeines Verwaltungsrecht. Wien, Springer, 1927, 400 str., 27,— M.
- Meyr-Erlach W.: Cromwell. Der Revolutionär u. Diktator. München, Lehmann, 1927, 68 str., 1,50 M.
- Meyer E.: Ursprung u. Entwicklung des dynastischen Erbrechts auf den Staat u. seine geschichtliche Wirkung vor allem auf die politische Gestaltung Deutschlands. Berlin, de Gruyter, 1928, 15 str., 1 M.
- Moll W.: Die preussischen Kommunalabgabengesetze, 4 Aufl. Berlin, Heymann, 1928, 18 str., 4 M.
- Mosel C. von der: Handwörterbuch des sächsischen Verwaltungsrechts, 13 Aufl. (2 Bde), Bd. 1. Leipzig, Rossbergsche Verlagsh., 1928, 118 str., 7,50 M.
- Müller A.: Der Staatsbürger, 4 Aufl. Trier, Lintz, 1928, 223 str., 3,50 M.
- Müller Dr.: Vereinfachungen bei einer Stadtverwaltung. Berlin, Deutsches Institut f. Wirtschaftl. Arbeit in den öffentl. Verwaltung, 1928, 9 str.
- Müller H.: Die preussischen Agrargesetze, 3 Aufl. Neudamm, Neumann, 1928, 92 str., 4 M.
- Nawiascky H.: Grundprobleme der Reichsverfassung. T. 1. Berlin, Springer, 1928, 200 str., 10,80 M.
- Niss Fr.: Deutsches Anstaltsrecht. Donauwörth, Auer, 1928, 157 str., 2,50 M.
- Peters H.: Zentralisation u. Dezentralisation. Zugleich e. Beit. zur Kommunalpolitik im Rahmen d. Staats- u. Verwaltungslehre. Berlin, Springer, 1928, 93 str., 2,80 M.
- Pick F. u. Weigert M.: Die Praxis des Arbeitsrechts, 2 Aufl. Berlin, Hobbing, 1928, 526 str., 18 M.
- Pohl H.: Das Recht d. Reichstags. Berlin, Stilke, 1928, 222 str., 6 M.
- Potscher O.: Wesen u. Recht der Konzession in Deutschland u. Sowjetrussland. Jena, Fischer, 1928, 142 str., 7 M.
- Preuss H.: Reich u. Länder. Bruchstücke eines Kommentars z. Verfassung d. Deutschen Reiches. Berlin, Heymann, 1928, 275 str., 15 M.
- Reiners J.: Kräfte polnischer Staatsgestaltung. Poznań, Concordia, 1926, 60 M.
- Reichelt E.: Das Staatsleben ü. der sächsischen Verfassung v. 1. XI 1920. Leipzig, Weicher, 1928, 160 str., 8 M.
- Reinhold W.: Verwaltungsheft. Frankfurt a. M. Reichsverband d. Kindergartenvereine Deutschlands, 1927, 100 str., 1 M.

- Reventlow Graf: Monarchie? Leipzig, Hammerverlag, 1927, 123 str.
- Richter L.: Grundverhältnisse des Arbeitsrechts. Berlin, Hobbing, 1928, 153 str., 6,40 M.
- Richter L.: Zugehörigkeit oder Nichtzugehörigkeit von Gärtnereibetrieben zum Gewerbe. Berlin, Gärtnerische Verlagsgesellschaft, 1928, 32 str., 1,80 M.
- Rieder H.: Staat u. Kirche nach modernem Verfassungsrecht. Berlin, Heymann, 1928, 164 str., 9 M.
- Rieckenberg M.: Die Rechtsverhältnisse der preussischen Staatsbeamten u. Kommunalbeamten. Berlin, Wirtschaftsverlag, 1928, 435 str., 4,80 M.
- Rubiner Fr.: Die Grundlagen des Sovjetsstaaten. Berlin, Vereinigung internationaler Verlagsanstalten, 1927, 28 str.
- Sand P.: Das Verfahren der administrativen Ausweisung der Ausländer aus der Schweiz. Bern, Haupt, 1928, 143 str., 4,80 M.
- Sartorius O.: Neuordnung v. Verfassung u. Verwaltung in Reich u. Ländern. Hannover, Wirtschaftswiss. Gesellsch. z. Studium Niedersachsens, 1928, 104 str., 3 M.
- Schätzel W.: Das deutsche Staatsangehörigkeitsrecht. Berlin, Stilke, 1928, 191 str., 5 M.
- Schadenfroth M.: Grundriss der bayerischen Gemeindeverfassung u. Gemeindeverwaltung. München, „Kommunalschriften Verlag“, 1928, 110 str., 3,60 M.
- Schelcher W.: Zur Reform der Reichsverfassung. Leipzig, Rossberg-sche Verh., 1928, 68 str., 3,60 M.
- Schleederer M.: Das Recht des Personals der Reichsanstalt für Arbeitsvermittlung u. Arbeitslosenversicherung, 3 Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1928, 112 str., 4,50 M.
- Schlesinger M. L.: Das bolschewistische Russland. Breslau, Hirt, 1928, 112 stron.
- Schischkoff P.: Aufbau der bulgarischen Staates. Leipzig, Universitätsverlag, 1928, 80 str.
- Schmidt R.: Das Leipziger Messamt, Ein Beitr. zur Bestimmung der Rechtsnatur u. Rechtsstellg. öffentl. Körperschaften. Leipzig, Meiner, 1928, 70 str., 3 M.
- Schmitt C.: Verfassungslehre. München, Düncker u. Humblot, 1928, 404 str., 15 M.
- Schmitt-Dorotic C.: Die Diktatur. Von d. Anfängen d. modernen Souveränitätsgedankens bis z. proletar. Klassenkampf, 2 Aufl. mit einem Anh.: Die Diktatur d. Reichspräsidenten nach Art. 48 d. Weimarer Verfassung. München, Düncker & Humblot, 1928, 289 str., 11 M.

- Schneider G.: Briefe aus dem Reichstag. Berlin, Sieben-Stäbe-Verlags u. Druckereigesellschaft, 1927, 240 str.
- Scholt K. D.: Sind die bayerischen Kirchenverträge des Jahres 1924 rechtsgültig. Berlin, Rothschild, 1928, 166 str., 6 M.
- Schumacher K.: Die Redaktionskommission d. Verfassungsausschusses. Ein Beitr. zur Vorgeschichte d. Reichsverfassung. Berlin, Stilke, 1927, 85 str., 4 M.
- Schulte A.: Gemeinde u. Gemeindebeamte in der deutschen Volkswirtschaft. Gladbach, Volksvereins-Verlag, 1928, 60 str., 0,60 M.
- Schuster H.: Das Recht des gewerblichen Lehrlings. Stuttgart, Kohlhammer, 1928, 107 str., 4,50 M.
- Schwarz O.: Verwaltungsrechtliche Fälle u. Lösungen, 3—5 Aufl. Berlin, Heymann, 1928, 96 str., 3,60 M.
- Schwarz O.: Reichsverwaltungsrecht, 1—3 Aufl. Berlin, Heymann, 1928, 118 str., 4 M.
- Smend R.: Verfassung u. Verfassungsrecht, München, Duncker & Humblot, 1928, 178 str., 7,50 M.
- Sommer: Bundesstaat, Einheitsstaat u. die Höhe der öffentlichen Ausgaben. Ein Beitrag zur Verfassungsfrage. München, Oldenbough, 1928, 144 str., 4 M.
- Stapel W.: Die Fiktionen der Weimarer Verfassung. Versuch e. Unterscheidung d. formalen u. d. funktionalen Demokratie. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1928, 114 str., 2,50 M.
- Stegemann V.: Augustins Gottesstaat. Tübingen, Hohn, 1928, 80 str., 4,40 M.
- Stier-Somlo Fr.: Handbuch des kommunalen Verwaltungsrechts in Preussen, 2 Aufl. Mannheim, Bensheimer, 1928, 374 str., 17 M.
- Syrup Fr.: Regelung des Arbeitsschutzes, insbesondere der Arbeitszeit. Berlin, Hobbing, 1928, 224 str., 6,40 M.
- Takamatsu T.: Japan als konstitutionelle Monarchie, kurze Erleutern. u. d. japan. Kaiserreichs-Verfassg. Berlin, Prager, 1928, 36 str., 1,50 M.
- Thoma R.: Die Forderung des Einheitsstaates, Festrede. Heidelberg, Winter, 1928, 20 str.
- Triepel H.: Die Staatsverfassung u. die politischen Parteien. Berlin, Liebmann, 1928, 37 str., 1,20 M.
- Unruh A.: Dogmenhistorische Untersuchungen ü. d. Gegensatz v. Staat u. Gesellschaft vor Hegel. Leipzig, Deichert, 1928, 100 str., 6 M.
- Vatter H.: Wegweiser durch das würtemb. Baugesetz u. andere technische Gesetze, 3 Aufl. Stuttgart, 1928, 250 str., 5 M.
- Walz G.: Vom Wesen des öffentlichen Rechts. Stuttgart, Enke, 1928, 59 str., 5 M.

- Weber A.: Ideen zur Staats- u. Kultursoziologie. Karlsruhe, Braun, 1928, 142 str., 6,20 M.
- Weck R.: Das Arbeitsgerichtsgesetz. Berlin, Verband d. Gemeinde- u. Staatsarbeiter, 1927, 88 str., 0,75 M.
- Weiss Fr.: Parlamente u. Regierungen. Wiener Volksbuchhg., 1928, 28 stron, 1,20 M.
- Wels C. H. P.: Staat u. Volk. Dresden, Ehlermann, 1928, 100 str., 1,40 M.
- Weiss Fr.: Politisches Handbuch. 2 Aufl. Wien, Wiener Volksbuchh., 1927, 190 str., 4,20 M.
- Wendt G.: England. Geschichte, Verfassung u. staatl. Einrichtungen, 7 Aufl. Leipzig, Reissland, 1925, 1927, 375 str., 8 M.
- Westarp C.: Um die christlichen, sozialen u. nationalen Güter der Nation. Berlin, Deutsch-nat. Schriftenvertriebsteile, 1928, 20 str., 0,25 M.
- Wittinger L.: Demokratie u. Parlamentarismus. Breslau, Hirt, 1928, 128 str., 3,50 M.
- Wittmayer L.: Demokratie u. Parlamentarismus. Breslau, Hirt, 1928, 128 str., 3,50 M.
- Woerner O.: Kommentar zur Bayerischen Gemeindeordnung v. 17. X. 1927. München, Beck, 1928, 1,80 M.
- Wuenschel H.: Einführung in das Verwaltungsrecht. München, „Kommunalschriften-Verlag“, 1928, 108 str., 3,50 M.
- Zschucke O. Th.: Die Geschäftsordnungen der deutschen Parlamente. Berlin, Stilke, 1928, 638 str., 12 M.
- Albery W.: A parliamentary history of the ancient borough of Horsham 1925—1885. New York, Longmans, 1927, 573 str. 5 \$.
- Andrews G. G.: Parliamentary reform in England 1830—32. N. Y. Crofts, 1927, 59 str. 0,60 \$.
- Arneson B. A.: Elements of constitutional Law, N. Y. Harper, 1928, 381 str. 2,50 \$.
- Atwood H.: The constitution explained, N. Y. Harcourt Brace, 1927, 209 str.
- Bacon C.: The constitution of the United States. London, Oxford. Univ. Press, 1928, 9 str.
- Barker E.: Study of political science and its relation to cognate studies. London, Cambr. Univ. Press, 1928, 56 str. 2 s. 6 d.
- Barnes J.: The universal aspects of fascism. London, Williams & N., 1928, 269 str. 10 s. 6 d.
- Brownell W. C.: Democratic distinction in America. New York, Scribner, 1927, 270 str. 2,50 \$.

- Bruce H. R.: American parties and politics; history and role of political parties in the United States. New York, Holt, 1927, 421 str. 3,75 \$.
- Carnazza C.: Who is Mussolini? What is fascismo? Catania, Galàtola, 1927, 45 str.
- Chang-Wei-Chiu: The speaker of the House of representatives since 1926. New York, Columbia Univ. Press, 1928, 347 str. 5,25 \$.
- Cleveland Fr.: American citizenship. N. Y. Ronald Press, 1927.
- Comer J. P.: Legislative functions of national administrative authorities. N. Y. Columbia Univ. Press, 1927, 274 str.
- Crawford F. G.: Readings in American government. N. Y. Knopf, 1927, 812 str. 3,50 \$.
- Crofton R. H.: Adventures in administration. London, Parsons, 1928.
- Dickinson J.: Administrative Justice and the Supremacy of Law in the United States. Cambridge, Harvard Univ. Press, 1927, 403 str.
- Elliot W.: Toryism and the twentieth century. London, Allan, 1927, 148 str. 3 s. 6 d.
- Elliot W. Y.: The pragmatic revolt in politics syndicalism, fascism and the constitutional state, New York, Macmillan, 1928, 557 str. 3,75 \$.
- Ellis E. S. and Montgomery W.: From the ranch to the white house; life of Th. Roosevelt. Chicago, Withman, 1927, 384 str.
- Freund E.: Administrative Power over Persons and Property. Chicago, Univ. Press, 1928, 620 str.
- Fyfe H.: Archow; or the future of government. London, Paul, 1927, 95 str. 2 s. 6 d.
- Fyfe H.: The British Liberal Party, an historical sketch. London, Allen & Unwinn, 1928, 174 str. 10 s. 6 d.
- Garner J. W.: Political science and government. N. Y. American Book, 1927, 831 str. 3,80 \$.
- Garrigue Th.: Masaryk. The making of state: memories and observation 1914—1918. English version. London, Allen & Unwinn, 1927, 461 str. 21 sh.
- Graham M. W.: New governments of eastern Europe. N. Y. Holt, 1927, 835 str. 5 \$.
- Hasbrouck Paule de Witt: Party government in the House of representatives. N. Y. 1927, 274 str.
- Hearnshaw F. J. C.: The social and political ideas of some great thinkers of the Renaissance and the Reformation. New York, Brentano, 1927, 215 str. 3 \$.
- Hobbes Th.: The elements of law, natural and politic. London, Camb. Univ. Press, 1928, 214 str. 8 s. 6 d.
- Jacks L. P.: Constructive citizenship. London, Hodder, 1927, 335 str. 8 s. 6 d.

- Karski St.: Poland past and present. Warszawa, „Drukarnia Krajowa”, 1928, 160 str.
- Kilpatrick W.: Reporting municipal government. New York, Municipal Administration Service, 1928, 77 str. 0,35 \$.
- Lee I.: U. S. S. R.: a world enigma. London, Benn, 1927, 192 str. 6 s.
- Lee G.: Church and state. Can we save the country by legislation. Minneapolis, Augsburg Pub. House, 1928, 76 str. 0,50 \$.
- Lewis St.: Party principles and practical politics. N. Y. Prentice Hall, 1928, 534 str. 5 \$.
- Macdonald A.: Elements of political science research; sources and methods. N. Y. Prentice Hall, 1928, 98 str. 0,90 \$.
- Macmorran A. and Allworth F.: Local government law. London, Butterworth, 1928, 42 str.
- Marriott J.: Second Chambers. An inductive study in political science. London, Axford Univ. Press, 1927. 258 str. 10 s. 6 d.
- Martin Ch.: American government and citizenship. New York, Knopf, 1927, 779 str. 6 \$.
- Mathews J. M.: Essentials of American government. Boston, Ginn & Co, 1928, 419 str.
- Mavor J.: The Russian revolution. London, Allen & Unwin, 1928, 472 str. 21 s.
- Merriam Ch. and Overacker L.: Primary elections. Chicago, Univ. Press, 1928, 459 str. 3 \$.
- Moran Th. Fr.: American presidents, their individualities and their contributions to American progress. N. Y. Crowell, 1928, 330 str. 2,50 \$.
- Munro W. B.: The invisible government. N. Y. Macmillan, 1928, 169 str. 1,75 \$.
- Myers W. S.: The Republican party; a history. N. Y., Century, 1928, 499 str. 5 \$.
- Myrs J. L.: The political ideas of the Greeks. New York, The Abingdon Press, 1927, 436 str.
- Panikkar K. M.: An introduction to the study of the relations of Indian states with the government of India. London, Hopkinson, 1928, 201 str.
- Pollock J. K.: Readings in American government. N. Y., Holt, 1927, 369 str. 2,50 \$.
- Praz M.: Machiavelli and the Elisabethans. London, Oxford Un. Press, 1928, 3 str.
- Price G.: Labour protection in Soviet Russia, N. Y., Int. Publishers, 1928, 128 str. 1,25 \$.
- Renouvin P.: The forms of war government in France. New Haven, Yale Univ. Press, 1928.
- Robson W.: Justice and administrative law. A study of the British Constitution. London, Macmillan, 1928, 364 str. 12 s. 6 d.

- De Ruggiero G.: The history of European liberalism. London, Oxford Univ. Press, 1927, 488 str. 16 sh.
- Sait E.: American parties and elections. London, Oxford Univ. Press. 1928, 18 str.
- Sikes R.: State and federal corrupt-practices legislation (election). Durham, Duke Univ. Press, 1928, 275 str. 9 M.
- Smith D. H.: The United States Civil Service Commission, Its history, activities and organization. Baltimore, Hopkins Press, 1928, 165 str. 1,50 \$.
- Smith W. H.: Speakers of the House of Representatives of the United States. Baltimore, Gaeng, 1928, 277 str. 5 \$.
- Smith A. E.: Progressive democracy. N. Y. Harcourt, 1928, 405 str. 3 \$.
- Smith H. L.: Government in the United States. N. Y. Laidlaw, 1928, 639 str. 1,52 \$.
- Spicer G. W.: The constitutional status and government of Alaska. Baltimore, Hopkins, 1927, 130 str. 1,25 \$.
- Stephen L.: History of English thought in the 18 century. V. 1. 2. London, Murray, 1928, 484 i 482 str. 28 s.
- Stevenson A.: States rights and national prohibition. N. Y. Clark Boardmann & Co., 1927, 157 str.
- Sun-Yat-Sen: Memoirs of a Chinese revolutionary: a programme of national reconstruction for China. London, Hutchinson, 1927, 254 str. 10 s. 6 d.
- Swift L.: How we got our liberties. Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1928, 304 str. 2,50 \$.
- Wallace Sch.: State administrative supervision over cities in the United States. New York, Columbia Univ. Press, 1928, 288 str. 4,50 \$.
- Walsh E. A.: The fall of the Russian empire. Boston, Little & Brown, 1928, 375 str. 3,50 \$.
- Weyl W.: The new democracy. N. Y. Macmillan, 1927, 380 str. 2 \$.
- Willoughby W.: Principles of public administration; with special reference to the national and state government of the United States. Baltimore, Hopkins, 1927, 742 str. 5 \$.
- Willoughby W. F.: The legal status and functions of the general accounting office of the national government (studies in Administration Institute for government Research). Baltimore, Hopkins Press, 1928.
- Wilson R.: Nopolean the man. N. Y. Century 1928, str. 639, 5 \$.
- Abisso A.: Dal fascio parlamentare al partito nazionale fascista. Roma, Signorelli, 1927, 202 str., 20 L.
- Azzolini C.: Il potere esecutivo nella legislazione costituzionale positiva italiana. Avola, Cagliola, 1927, 61 str.

- Caristia C.: Per una dottrina generale dello stato. Sassari, Galizzi, 1927, 52 str.
- Casulli A.: L'evoluzione dello Stato. Roma, „Ausonia”, 1928, 135 str.
- Chimenti P.: L'organizzazione nazionale fascista nel diritto pubblico italiano. Torino, Bocca, 1928, 103 str.
- Colonna T.: Problemi e aspetti della rivoluzione fascista. Novara, Cattaneo, 1927, 126 str., 10 L.
- Coppola E.: L'elaborazione del diritto del lavoro. Note et appunti. Napoli „L'eco forense”, 1927, 46 str.
- Coppola E.: Il diritto e lo stato. Napoli „L'eco forense”, 1927, 20 str.
- Delcroix C.: Un uomo e un popolo. Firenze, Vallecchio, 1928, 423 str., 20 L.
- Ferri E.: Mussolini, uomo di Stato. Mantova, Paladino, 1927, 45 str., 3 L.
- Flori E.: Il trattato de regimine principum e le dottrine politiche di S. Tommaso. Bologne, Zanichelli, 1927, 106 str. 12 L.
- Gerracchio P.: Ciò che è vivo e ciò che è morto nella Scienza dell' Amministrazione di Carlo F. Ferraris. Napoli, Pulcrano, 1927, 20 str.
- Guarnieri C.: Fascismo e coscienza. Ferrara, Industrie graf., 1927, 376 str. 14 L.
- Linzi B.: Sulla nozione di atti di Governo. Città di Castello; Un. Arti Grafiche, 1927, 70 str.
- Lo Faro Fr.: Il nuovo parlamento nella Stato fascista. Roma, Romana Editoriale, 1928, 70 str.
- Luca de G.: Mussolini e i diritti del popolo. Mantova, „Mussolinia”, 1927, 47 str. 3 L.
- Malagodi G.: Le ideologie politiche. Bari, Latezza, 1928, 115 str.
- Maraini N.: Salvatore Gatti nell' amministrazione e nella politica del regime fascista. Roma, Pinciana, 1928, 186 str. 12,50 L.
- Monleone G.: Bibliografia generale delle municipalizzazioni. Milano, Hoepli, 1927, 90 str.
- Montemayor de G.: Lo stato fascista. Palermo, Sandron, 1928, 64 str.
- D'Onofrio T.: Il governo parlamentare e la legge sul primo ministro. Bari, Pansini, 1928, 119 str., 16 L.
- Petrone C. — Napolitano G.: Il nuovo diritto costituzionale e amministrativo, 4 ediz. Roma, Sampaolesi, 1928, 159 str.
- Petrone B.: Stato e diritto (a proposito della teoria sulla pluralità degli ordinamenti giuridici). Roma, Edizioni Tiber, 1927, 22 str.
- Podestà A. e A. Carena: I giorni e le opere del fascismo. Pavia, Tip. Cooperativa, 1927, 123 str.
- Puchetti A.: Il fascismo scientifica. Turin, Bocca, 1926, 136 str.
- Santelli A.: Nel solco del Duce, Autologia mussoliniana. Firenze, Nerbini, 1927, 30 str. 1 L.
- Settimelli: L'autorità dello Stato. Roma, Ist. ed. del Littorio, 1928, 201 str. 10 L.

- Rocco A.: La trasformazione dello Stato. Roma, La Voce, 1927, 414 str. 30 L.
- Rocca G.: Per il quadricentenario del Machiavelli. Napoli, Rondinella e Loffredo, 1927, 34 str.
- Rotondi M.: Appunti di diritto comparato. La costituzione dell' U. R. S. S. Milano, Soc. ed. libraria, 1927, 4 str.
- Tambaro I.: Elementi di diritto pubblico generale. Napoli, Editrice meridionale, 1928, 238 str.
- Tommasone E.: :L'attività dell' Amministrazione nel concorso a pubblico impiego. Firenze, Libreria edit. fiorentina, 1926, 329 str.
- Turati A.: Una rivoluzione e un capo. Con pref. di Mussolini. Roma, Libr. del littorio, 1927, 195 str. 10 L.
- Vento S.: :La cittadinanza nelle consuetudini e nella legislazione statutaria italiana, Ricerche e studi. Roma, Albrighi e Segati, 1927, 147 str. 15 L.
- Volpe G.: Lo sviluppo storico del fascismo. Palermo, Sandron, 1928, 50 str.

2. Prawo międzynarodowe publiczne.

Błociszewski Joseph: La Restauration de la Pologne et la Diplomatie Européenne. Paris, 1927. Pédone, str. 234.

Dzieło stopniowego tworzenia się państwa polskiego w dobie wielkiej wojny światowej doczekało się już dzisiaj licznych opracowań naukowych nie tylko w Polsce, ale i w literaturze zagranicznej. Jest to zjawisko zupełnie zrozumiałe, boć przecie odbudowanie Polski stało się jednym z głównych rezultatów zmagania wojennych, a powrót państwa polskiego na dawne, przedwiekowe, miejsce na karcie Europy posiada dla dalszego rozwoju stosunków międzynarodowych szczególnie doniosłe znaczenie.

Z drugiej zaś strony sam przebieg stopniowego odradzania się kwestji polskiej na terenie międzynarodowym, wyłaniającej się coraz wyraźniej z chaosu wielkiej wojny, poszczególne akty restytucyjne, kolejne etapy organizowania władz i urządzeń państwowych, zachowanie się społeczeństwa w trzech zaborach oraz stanowisko mocarstw wobec zagadnienia polskiego, obfitując w cały szereg momentów charakterystycznych i nieznanych dotąd sytuacji faktycznych i prawnych, musiały wywołać z punktu widzenia nauki prawa narodów i historii dyplomatycznej, specjalne i żywe zainteresowanie.

Zwłaszcza literatura niemiecka jest w publikacje poświęcone zagadnieniu odbudowy państwa polskiego szczególnie bogata. Pisarze niemieccy, badając rozwój kwestji polskiej

czasu wielkiej wojny, nie postępują jednak sine ira et studio, ale przeciwnie — formułują często wnioski fałszywe, z wyraźną szkodą dla nauki i wbrew prawdzie dziejowej. Wspólną bowiem cechą ogółu tych prac jest, obok częstej u autorów niemieckich erudycji książkowej, równie często tam spotykana tendencyjność i stronniczość.

Dwie najważniejsze prace tego rodzaju, a mian.: P. Rothera — „Die Entstehung des polnischen Staates” (Berlin, 1926, Liebmann) i W. Recke — „Die polnische Frage als Problem der europäischen Politik” (Berlin, 1927, Georg Stilke), omawialiśmy niedawno na łamach „Ruchu”^{*}.

W przeciwieństwie do wspomnianych prac pisarzy niemieckich, książka J. Blociszewskiego, niedawno zmarłego profesora Szkoły Nauk Politycznych w Paryżu, byłego profesora Akademii Konsularnej w Wiedniu i członka Instytutu Prawa Międzynarodowego, którą właśnie mamy przed sobą, odznacza się rzadkim obiektywizmem sądów i pełnym powagi naukowej traktowaniem przedmiotu.

Autor podzielił swoje rozważania na cztery wielkie części. Rozdział pierwszy, prócz krótkiego wstępu, obejmuje cały okres czasu od wybuchu wojny światowej aż do manifestu dwu cesarzy z 5 listopada 1916 roku. Jest tu mowa o stanie sprawy polskiej w poszczególnych zaborach, o odezwie wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza, o stanowisku, jakie zajęło społeczeństwo polskie trzech zaborów, o N. K. N. i Polskim Komitecie Narodowym; przyczem Autor podkreśla z naciskiem, że koncepcja autonomii krajowej miała stanowić najdalej idące ustępstwo wobec Polaków, jakie im w tym okresie ofiarowywano.

W dalszym jednak rozwoju wypadków, kiedy rządy państw centralnych zaczęły przywiązywać coraz to większą wagę do rekrutacji jak najliczniejszej armii polskiej, mającej pod rozkazami Niemieckiego Naczelnego Dowództwa walczyć przeciwko Rosji, postanowiono przyrzec Polakom niepodległość w granicach, okrojonego na rzecz Prus, byłego zaboru rosyjskiego.

Taka była geneza manifestu obu cesarzy z 5 listopada 1916 roku, którego znaczeniu i skutkom poświęca Autor specjalny rozdział swej pracy, zaznaczając, że akt dwuce-

^{*}) Patrz recenzje niżej podpisanego — „Ruch Prawniczy”, rok 1927, zeszyt III, str. 468 i nast. oraz rok 1928, zeszyt I, str. 70 i nast.

sarski nie ziścił pokładanych w nim nadziei, zwłaszcza, że ogłoszone 22 stycznia 1917 r. orędzie Prezydenta Wilsona wysunęło sprawę wskrzeszenia Polski na inną zgoła płaszczyznę.

Dalszym etapem w rozwoju kwestji polskiej była odezwa Rządu Tymczasowego Rosji rewolucyjnej z 29. marca 1917 r., zmieniająca charakter zagadnienia polskiego w łonie Entente'y ze sprawy wewnętrzno-rosyjskiej na problem międzynarodowy w całym tego słowa znaczeniu.

Tworzenie armji polskiej we Francji, uznanie Komitetu Narodowego w Paryżu, jako „polskiej organizacji oficjalnej” — co zresztą, zdaniem autora, nie da się prawnie uzasadnić — stanowią dalszy krok naprzód na drodze do wskrzeszenia Polski wolnej, niepodległej i zjednoczonej.

Następny, trzeci z kolei, rozdział omawianej książki, poświęcony jest okresowi „rządów” Rady Regencyjnej (27. X. 1917 — 14. XI. 1918), której utworzenie było odpowiedzią państw centralnych na uznanie Komitetu Narodowego w Paryżu przez rządy Entente'y, a miało być także tego ostatniego zamierzoną przeciwwagą.

Najciekawszy bodaj jest rozdział 4-ty i ostatni pracy prof. Blociszewskiego, obejmujący okres ostatecznego uznania państwa polskiego i jego granic na terenie międzynarodowym (1918—1923). Niepodobna jednak w szczupłych ramach recenzji omówić wszystkich, nieraz niezwykle ciekawych, poglądów Autora, zaznaczamy więc tylko, że szczególnie interesujące są uwagi poświęcone sposobowi, w jaki zwycięskie mocarstwa sprzymierzone odnosiły się do spraw polskich na konferencji pokojowej w Paryżu, oraz potem, a zwłaszcza w okresie wojny polsko-bolszewickiej i konferencji w Spa.

Osobny rozdział, omawiający obszernie t. zw. kwestję litewską posiada wobec toczącego się wciąż jeszcze sporu o Wilno specjalnie aktualne znaczenie. Dodać przytem należy, że szereg trafnie dobranych aktów międzynarodowych, przytoczonych w tekście książki, bądź załączonych w aneksie, znakomicie ilustruje wywody Autora.

„Historja wskrzeszenia Polski jest bardzo skomplikowana — pisze prof. Blociszewski — ale i pouczająca zarazem, bo uwypukla niezwykle jasno wojenną i powojenną politykę wielkich mocarstw”. „Polityka Francji — brzmią dalsze jego wywody — możemy to z dumą stwierdzić, nie traci nic na ujawn-

nieniu, była ona bowiem zawsze w stosunku do Polski lojalna, logiczna, tradycyjna".

„Polska wyszła zwycięsko z ciężkiej próby dziejowej, zmuszona walczyć z sąsiadami o utwierdzenie swego bytu państwowego, który świeżo odzyskała, ale który musiała sama utwierdzić i umocnić, zapewniając własnym wysiłkiem dalsze swoje losy". Temi słowami kończy zmarły uczony francuski swoją ostatnią, przedśmiertną, pracę o wskrzeszeniu państwa polskiego. Przyczyni się ona niewątpliwie — zwłaszcza zagranicą — do utrwalenia prawdy dziejowej — można ją zatem tym wszystkim, których losy kwestji polskiej czasu wielkiej wojny i w okresie powojennym interesują, szczególnie gorąco polecić.

Witold Bronowski (Poznań).

Lednicki Aleksander: *L'idée nationale et son évolution*.
Warszawa 1928.

Ukazała się, wydana z okazji XXVI-go Międzynarodowego Kongresu Pokoju, broszura Aleksandra Lednickiego, prezesa Polskiego Związku Paneuropejskiego, omawiająca istotę i rozwój idei narodowej. Praca powyższa zasługuje niewątpliwie na głęboką uwagę ogółu działaczy społecznych i politycznych i godna jest zaznajomienia się z nią najszerszych warstw społeczeństwa.

Autor daje na wstępie przegląd procesu powstawania i kształtowania się idei narodowej, nieznaney zupełnie w czasach starożytnych i średniowieczu, zrodzonej w ogniu Wielkiej rewolucji i kształtującej się w Europie podczas wstrząsów XIX stulecia. Napoleon I, Tadeusz Kościuszko, Garibaldi i Mazzini, Deak i Kossuth i in, byli pionierami przenikania i rozprzestrzeniania się idei narodowej. Idei tej służyli również mistrze tej miary, jak Lamartine, Michelet, Goethe, Kant, Petöfi, Mickiewicz, Prodanowitch.

Dalej, omawiając istotę „narodu", Aleksander Lednicki słusznie stwierdza brak jakiegokolwiek przedmiotowego kryterjum tego pojęcia, które może i musi się opierać na podstawie psychologicznej — poczuciu więzi wspólnej, więzi narodowej. Głębokie ujęcie tego zagadnienia przez autora wymaga uznania i podkreślenia.

Ustaliwszy istotę idei narodowej, autor daje przegląd jej rozwoju w ciągu ubiegłego stulecia, jak również pierwszej ćwierci bieżącego — podkreślając wpływ wielkiej wojny i związanych z nią konsekwencyj na dalsze kształtowanie się

życia narodów. Podstawowem zadaniem dzisiaj — jest utrzymanie pokoju i udowodnienie światu, że ubiegłe krzywdy, jak rozbiory Polski, były złem, które należało naprawić.

Tutaj autor daje nam nowe, nieznanne w literaturze światowej, określenie podstawy solidarności narodów. Jest nią, zdaniem autora, przekonanie, że wolność i nienaruszalność terytorjalna każdego kraju jest nie tylko jego dobrem, lecz wspólnem dobrem całego świata. Jest więc ona dobrem każdego innego kraju.

To głębokie, szlachetne ujęcie wielkiej wartości wolności, zrodzone niewątpliwie z poszumu sztandarów ze szczytnem hasłem: „Za wolność naszą i waszą”, jest nową wartością, którą przysporzył wiedzy Aleksander Lednicki.

Edward N e y m a r k (Warszawa).

Harder H. A.: Danzig, Polen und der Völkerbund, eine politische Studie. — Stilke, Berlin, 1928; 134 stron.

Literatura niemiecka o Gdańsku wzrasta: co chwilę pojawia się dziełko, czy to czysto propagandowe, czy to — jak powyższe — referujące o rozwoju stosunków polsko-gdańskich i — krytykujące ten rozwój. Dziełko niniejsze jest wydane, jak stwierdza przedmowa, z pomocą instytutu „für auswärtige Politik” w Hamburgu wraz z pomocą funduszu „Laura Spelman Rockfeiler Memorial”. — Autor na podstawie materiału pochodzącego z Gdańska i z Genewy (zwłaszcza „Journal Officiel”) w 6 rozdziałach traktuje następujące problemy rozwoju stosunków polsko-gdańskich od r. 1919—1927:

- I. „Um die Rechtsstellung Danzig”,
- II. „Um die polnische Militär- und Marinebasis in Danzig”
- III. „Um die innere Hoheitssphäre der Freien Stadt”,
- IV. „Um die Danziger Aussenpolitik”,
- V. „Um den Handelsplatz Danzig”,
- VI. „Der Völkerbundskommissar als Richter”.

Trzeba przyznać, że autor w powyższych VI częściach bardzo starannie opracował układy, decyzje i t. p. źródła prawne, wchodzące w rachubę, a regulujące stosunki polsko-gdańskie: oczywiście rozpatruje je z punktu widzenia interesów niemieckich, a nie gdańskich; z tem zastrzeżeniem czytana, praca jego winna znaleźć się w bibliotece każdego czynnika polskiego, instytucji lub osoby, zajmującej się z urzędu sprawami polsko-gdańskimi.

Dr. Stanisław S ł a w s k i (Poznań).

Loening Otto: Die Rechtsstellung der freien Stadt Danzig. Völkerrechtsfragen Heft 22, Berlin 1928, str. 34.

Autor, były wiceprezydent sejmiku gdańskiego, obecnie sędzia (Landesgerichtsdirektor) w Berlinie, zabierał już wielokrotnie głos w sprawach, dotyczących się Wolnego Miasta Gdańska, więc jego konstytucji, stosunku do Polski, do Ligi Narodów i t. d. W rozprawie, cytowanej w nagłówku, stara się ująć syntetycznie kwestję stanowiska Wolnego Miasta w zakresie prawa międzynarodowego. Po krótkim wstępie, w którym pisze o „stolze tatsächliche Unabhängigkeit (str. 3) Gdańska a nawet dalej (str. 6) o „vollkommene Souveränität Danzig bis 1793”, o walczeniu fałszywymi mapami (gefälschte Karten”) na kongresie wersalskim i t. d. przechodzi autor do określenia charakteru prawnopństwowego Gdańska oraz stosunku do Polski i Ligi Narodów.

Zdaniem autora Gdańsk „besitzt volle völkerrechtliche Rechtsfähigkeit und volle völkerrechtliche Handlungsfähigkeit”, (str. 16), słowem „ist die Freie Stadt als souveräner Staat zu bezeichnen” (str. 25). Tak daleko w twierdzeniach o suwerenności Gdańska posunął się jedynie Rudolf Pfeuffer w niedowarzonej dysertacji doktorskiej z r. 1921; tem to ciekawsze, że sam Loening w r. 1921 przyznawał, choć niewyraźnie, że Gdańsk nie jest suwerennym (Danzig, sein Verhältniss zu Polen und seine Verfassung, str. 9). Dla autora ograniczenia suwerenności gdańskiej polegają na dobrowolnej jego zgodzie, a więc tej suwerenności nie naruszają. Ograniczenie Gdańska co do możliwości zmiany konstytucji, wskutek konieczności uzyskania zgody Ligi Narodów nie uważa jako obalające tezę suwerenności, gdyż „die Danziger Verfassungsbestimmung letzten Endes auf Danziger Gesetz beruht” (str. 27). Nie ogranicza zdaniem Loeninga suwerenności Gdańska to, iż jego terytorjum jest częścią celnego terytorjum polskiego, gdyż jest to jakoby tylko unja celna z Polską (str. 12—13). Nie ogranicza suwerenności Gdańska nawet prowadzenie jego spraw zagranicznych przez Polskę, gdyż Polska nie jest „der Vormund Danzigs, sondern lediglich dessen Bevollmächtigter” (str. 13), a Polska ma się „ganz den Wünschen Danzigs zu fügen”! Dla autora nie istnieją w tym przypadku nawet bardzo wyraźne rozstrzygnięcia Rady Ligi Narodów. Za to z chęcią cytuje autor motywy rozstrzygnięć wysokiego Komisarza Ligi Narodów, choć one nie mają znaczenia prawnego, i to nawet takich orzeczeń, które później Rada Ligi Narodów zniósła, jak np. głośne rozstrzygnięcie Wysokiego Komisarza z listopada 1924 r., iż

Gdańsk jest państwem (str. 20) odparte przez Radę Ligi Narodów. Autor oczywiście odmawia charakteru protektoratu tak stosunkowi Polski, jak Ligi Narodów do Gdańska.

W literaturze, którą Loening podaje na końcu rozprawy (str. 33—34) pomija wogóle całą literaturę polską z wyjątkiem jednego artykułu dziennikarskiego dr. Sławskiego (str. 5) (także dowód naukowej rzetelności); cytuje jedynie pracę prof. J. Makowskiego, po francusku wyłożoną, pomija nawet angielską broszurę prof. Erlicha. Nie zna niemieckiej rozprawy Bumkego (die völkerrechtliche Stellung Danzigs nach dem Friedensvertrage, Deutsche Juristen-Zeitung z roku 1919), nie cytuje znanego podręcznika francuskiego Fauchille'a. Z wywodów autora niktby się nie domyślił, że także niemieccy prawnicy, i to wybitni (Schätzel, Schucking-Wehberg, Strupp) nie uznają Wolnego Miasta za państwo nowoczesne, a za to stosunek Gdańska do Polski określają jako stosunek zależności lub wprost protektoratu; cytuje ich w literaturze, ale nie w tekście. Takie przemilczenie — to także dowód uczciwości naukowego badania autora.

Prof. Stanisław K u t r z e b a (Kraków).

Strupp Karl Dr.: Intervention in Finanzfragen. (Frankfurter Abhandlungen zum Kriegsverhütungsrecht. — Heft 7). Lipsk, 1928, str. VI + 110.

W miarę przesuwania się punktu ciężkości polityki zagranicznej od spraw czysto politycznych do spraw gospodarczych, interwencja finansowa staje się w w. XX zjawiskiem coraz częstszym. Dobrą więc myśl miało kuratorjum Akademii Prawa Międzynarodowego w Hadze, proponując znalnemu internacjonalistcie niemieckiemu, dr. Karolowi Struppowi profesorowi Uniwersytetu we Frankfurcie n/M., wygłoszenie w lecie r. 1925 szeregu prelekcij w tym przedmiocie. Omawiana przez nas praca jest dosłownem niemieckiem tłumaczeniem tych wykładów.

Dla dania należytej podstawy swym dalszym wywodom, autor podaje przedewszystkiem definicję interwencji, starając się odgraniczyć ją od zjawisk pokrewnych, zwłaszcza od represalijów. Przychodzi on do wniosku, że interwencja, o ile nie opiera się na traktacie, jest zjawiskiem pozaprawnem, nie instytutem międzynarodowego prawa zwyczajowego.

W § 3 autor zajmuje się ubocznie sprawą kontroli finansowych i podaje trafne rozróżnienie kontroli, dokonywanych

przez organy obcego państwa na podstawie traktatu, od kontroli osób prywatnych; te ostatnie nie wchodzą w zakres rozważań prawa narodów. Istnienie doradcy finansowego przy banku emisyjnym albo przy Ministerium Skarbu nie stanowi jeszcze kontroli finansowej. — Międzynarodowe kontrole finansowe działają w imieniu poszczególnego obcego państwa, grupy państw lub Ligi Narodów. Dwie pierwsze mają charakter egoistyczny, ostatnia — humanitarny. Typowym przykładem pierwszej grupy jest Komisja Odszkodowań Traktatu Wersalskiego oraz różne komisje kontrolujące pewne działy życia gospodarczego Niemiec, utworzone na mocy Protokołu Londyńskiego z r. 1924 i Planu Dawesa.

Po tych ogólnych rozważaniach Dr. Strupp analizuje szczegółowo sposób przeprowadzenia kontroli nad finansami Egiptu (1880) i Grecji (1898), nad gospodarką skarbową Niemiec, Austrii, Węgier i Bułgarii przez Komisję Odszkodowań, nad finansami Tunisu, Marokka, Turcji, Serbji i dawnej Bułgarii, kontrolę amerykańską nad San Domingo, Haiti, Hondurasem, Nicaraguą, wreszcie kontrolę Ligi Narodów nad finansami Austrii i Węgier.

Ponieważ interwencja bywa zwykle uzasadniona, jako reakcja na delikt międzynarodowy, autor podaje w § 5 związałą teorię deliktu *juris gentium*. Jak wiadomo, dr. Strupp jest jednym z najlepszych znawców tego trudnego zagadnienia (por. jego źródłową pracę p. t. „*Das völkerrechtliche Delikt*”, 1920 w *Handbuch Stier-Somlo*); to też odnośne rozważania zasługują na szczególnie baczną uwagę czytelnika. W konkluzji dochodzi autor do wniosku, że reakcją na delikt międzynarodowy mogą być tylko represje, ale nigdy interwencja, która, o ile nie jest oparta na umowie, jest przez prawo narodów zakazana. W praktyce często bardzo nazywa się interwencją to, co w rzeczywistości jest dozwołonemi przez prawo represaljami.

W jednym tylko wypadku interwencja może być uprawniona, mianowicie, gdy państwo interwenujące znalazło się w stanie wyższej konieczności i podejmuje akcję interwencyjną jako obronę konieczną.

W części trzeciej autor przechodzi do głównego tematu swej pracy, t. j. do interwencji w sprawach finansowych. Co należy rozumieć przez te ostatnie? Te wypadki, odpowiada autor, kiedy chodzi o zobowiązania pieniężne, jakiegobądź rodzaju, niezależnie od źródła ich powstania (umowa, *quasi-contractus*, delikt). Państwo może uchylić się od wypełnienia

tych zobowiązań, czy to zmniejszając wysokość kapitału, czy wysokość płaconych odsetek, czy jedno i drugie.

Z naciskiem podkreśla autor w § 10, że nie wolno pod żadnym pozorem interwenjować w interesie swych obywateli, wtedy, gdy ustawodawstwo dłużnika daje tym ostatnim możliwość zaspokojenia swych roszczeń na drodze sądowej, chyba że nastąpiła umyślna lub niedbalstwem spowodowana odmowa wymiaru sprawiedliwości.

Następuje analiza charakteru prawnego pożyczek państwowych. Autor uznaje wprowadzie porozumienie między państwem a wierzycielem o pożyczkę za istotną umowę, ale jest zdania, że państwo może, na drodze swego ustawodawstwa wewnętrznego, zmienić jednostronnie warunki tej umowy, a nawet całkowicie pozbawić wierzyciela jego praw, którym odmawia charakteru praw nabytych. Trudno zgodzić się z tym wnioskiem. Państwo, zawierające umowę z osobą prywatną, nie będącą jego przynależnym, schodzi z wyższej płaszczyzny prawa publicznego na płaszczyznę prawa prywatnego i, jako fiskus, występuje równorzędnie z wierzycielem. Umowa, którą fiskus zawarł z wierzycielem, stwarza prawo specjalne między nimi; nie jest ono wyłączne prawem państwa-dłużnika i nie może być jego ustawą jednostronnie zmienione. W przeciwnym razie byłyby podważone dwie kardynalne zasady, na których opiera się cały, znany nam, świat norm prawnych, t. j. *bona fides* i *pacta sunt servanda*. W umowie pożyczkowej winno być wskazane forum kompetentne; gdy tego nie uczyniono, właściwym jest forum wykonania umowy, przyczem sędzia musi stosować przedewszystkiem zasady podane w umowie, a potem dopiero swoje prawo.

Autor rozpatruje następnie sporną kwestję, czy państwo jako takie może być pozwane przed trybunały innego i odpowiada na *to distinguendo*, tak — gdy działa *jure gestionis*, nie — gdy działa *jure imperii*. Pogląd ten teoretycznie jest słuszny, w praktyce jednak często bardzo trudno przeprowadzić ten podział. Zaciągnięcie pożyczki autor zalicza do kategorii pierwszej, zwraca jednak uwagę, że poza praktyką belgijską i włoską, pogląd ten nie odpowiada prawu pozytywnemu, ale jest jedynie *de jure condendo*.

Przygotowawszy w ten sposób tło teoretyczne zagadnienia, dr. Strupp w § 14 zajmuje się interwencją rządów w razie uszkodzenia przez inne państwo ich własnych

obywateli, będących wierzycielami tego państwa, a następnie analizuje doktrynę Drago.

Praktyka dyplomatyczna, jak autor wykazuje, nie jest jednolita. W. Brytania i Stany Zjednoczone Ameryki są bardziej powściągliwe w interwenjowaniu; czynią one to wtedy tylko, gdy zaszła niewątpliwa odmowa wymiaru sprawiedliwości lub oczywista niesprawiedliwość (tortious act). Państwa europejskie natomiast łatwo interwenjują, gdy chodzi o państwo słabe. — Zamyka ten rozdział przegląd opinii najwybitniejszych teoretyków prawa narodów, którzy o tej sprawie pisali (Vattel, Phillimore, River, Hal, Pradier-Fodéré).

Autor przyłącza się prawie bez zastrzeżeń do poglądów Drago, któremu doktryna znalazła swój dalszy rozwój na drugiej Konferencji Pokoju w Hadze w r. 1907, która uchwaliła odnośną konwencję pod nazwą Konferencji Portera.

Konwencja ta, wobec zmiany warunków oraz licznych zastrzeżeń państw podpisujących, jest obecnie już nie aktualna. W celu jej zastąpienia autor podaje swój własny projekt traktatu arbitrażowego, mającego na celu pokojowe załatwianie sporów, wynikłych na tle pożyczek międzynarodowych.

Jak wszystkie prace prof. Struppa, praca omawiana jest bez zarzutu pod względem metodologicznym i stanowi cenny przyczynek dla tej tak mało opracowanej jeszcze kwestji.

Prof. dr. Julian M a k o w s k i (Warszawa).

B. Dział ekonomiczny

DZIAŁ I.

Teorja ekonomji politycznej, historja nauki ekonomji, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki, ogólna polityka ekonomiczna.

Rocznik. Rok V. Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, Warszawa 1928, 8°, str. 541.

W krótkim odstępie czasu po ukazaniu się czwartego Rocznika sygnalizować możemy pojawienie się Rocznika V-go Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie. Świadczy to pochwlebnie o rozwoju pracy naukowej na tej uczelni. Poziom prac odpowiada w zupełności ostatnim rocznikom, posiada też te same zalety i wady. Do uwag o poprzednich rocznikach wy-

powiadanych należałoby dorzucić jeszcze jedną, mianowicie uderzającą różnorodność tematów prac, wychodzących w ciągu kilku lat z poszczególnych seminarjów. Obejmuje on prace: Wł. Balcerzaka „Przemysł filmowy w Polsce” (sem. prof. Kasperskiego), Fr. Branny „Ewolucja prawodawstwa mieszkaniowa na Śląsku” (prof. Krzeczkowski), Z. Cichocki „Kolonie czeskie na Wołyniu” (prof. Krzywicki), M. Gniazdowski „Zasady kontroli fabrycznej” (prof. Dmochowski), Al. Gruzewski i J. Wiśniewski „Kilka uwag o funkcji użyteczności krańcowej i jej pochodnych”, A. Ignatiuk „Rozwój cen w b. Król. Polskiem w okresie 1904—1913 r.” (prof. Lipiński), A. K. Iwanka „Zagadnienie kredytu w Niemczech podczas wojny” (prof. Lewiński), J. Poniatowski „Produkcja zbożowa w Rumunji” (prof. Sujkowski). Najszerzą tak co do objętości, jak i treści jest ostatnia praca, która z umiarem i w ciekawy sposób daje analizę spadku produkcji rolnej w Rumunji na skutek reformy rolnej, poruszając przytem szereg zagadnień czysto techniczno-rolniczych. Praca p. Cichockiej wychodzi poza zagadnienia nauk ekonomicznych. Interesującą przedewszystkiem dla teoretyka jest praca pp. Gruzewskiego i Wiśniewskiego. Na podstawie analizy matematycznej dochodzą oni do wniosku, że krzywa użyteczności jest funkcją ciągłą tylko w pewnym przedziale, czego rzekomo ekonomiści nie zaznaczają, że dalej użyteczność krańcowa nie zawsze maleje ze wzrostem ilości dobra oraz że nie zawsze maleje ona tem wolniej, im większa jest ilość dobra. Wnioski te są znane dobrze w ekonomice. Gdyby autorzy przeczytali np. Marshalla, znaleźliby tam bardzo ciekawą dyskusję, podkreślającą wyraźnie względność założenia o ciągłości funkcji użyteczności: szereg wniosków jest tam wyprowadzony z faktu, że mamy tylko pewne przedziały krzywej, w których jest ciągłą, a o innych nie możemy nic powiedzieć, a nawet już u znanego autorom Jevonsa ciągłość funkcji wprowadzona jest tylko jako fikcja, upraszczająca rozumowanie. Drugi i trzeci wniosek też są znane w ekonomice w odniesieniu do indywidualnych dóbr: odnośnych też używa się tylko jako upraszczających hipotez przy rozważaniu ogółu lub też typowych dóbr. Ciekawe są uwagi autorów o pożyteczności pojęć drugiej i trzeciej pochodnej funkcji użyteczności dla ekonomiki. W całości praca robi wrażenie dodatnie, podobnie jak i cały „Rocznik”. Prof. Dr. Ed. T a y l o r (Poznań).

Thorp W. L. i W. C. Mitchell: *Business Annals*. National Bureau of Economic Research. New York, Inc., 1926, str. 380, cena \$ 4,00.

Praca powyższa, jak i wszystkie dotychczasowe prace nowojorskie „Biura Poszukiwań Ekonomicznych”, wnosi niewzruszony fundament do nauki. Jest ona rezultatem dociekań empirycznych będących głównym celem naukowym Biura*), i dzieli się na dwie części. Część druga stanowi kronikę gospodarczą 17 krajów, począwszy od r. 1790 dla Anglii i Stanów Zjednoczonych, od 1840 dla Francji, 1850 — Niemiec, 1867 — Austrii i od 1890 dla krajów pozostałych (Rosji, Szwecji, Holandji, Włoch, Argentyny, Brazylii, Kanady, Połudn. Afryki, Australji, Indji, Japonji i Chin). Część pierwsza zaś, opracowana przez prof. Mitchell'a, daje analizę części drugiej. Kronika gospodarcza skompilowana została przez Dr. Thorpa ze źródeł najlepszych, dających się ustalić obecnie. Kronika każdego kraju poprzedzona została krótką, ale cenną notatką dotyczącą najdonioślejszych wypadków z życia gospodarczego i politycznego danego kraju.

Kroniki te posiadają doniosłe znaczenie dla nauki o kryzysach. Jest to szmat doświadczenia historycznego i ma znaczenie nie tylko dla ekonomisty ale i statystyka, socjologa, historyka, dziennikarza i polityka, nie tylko teoretyczne, ale i praktyczne ze względu na przepowiadanie konjunktur gospodarczych.

Kronika ta ustala daty powstania kryzysu, czas trwania ich, intensywność, rozciągłość ich, a także w jakim stopniu przemysł, handel, finanse i rolnictwo różnych krajów były wciągnięte w wir cyklów gospodarczych.

Jeżeli chodzi o wyniki, to kronika stwierdza, że kryzysom ulegają wszystkie kraje dostatecznie rozwinięte przemysłowo, że kryzysy te różnią się w różnych krajach tak co do trwania, rozmiarów jak i napięcia, i że żaden kraj dotychczas nie potrafił ich opanować. Ważnym wnioskiem tych dociekań jest i to, że „normalnego” kryzysu — pojęcie, którem operowali dotychczasowi teoretycy kryzysów, nie istnieje. Kryzys

* Nowojorskie Biuro Poszukiwań Ekonomicznych powstało w r. 1920 i składa się z przedstawicieli nauki i organizacji narodowych. Celem Biura jest — dochodzenie i ustalenie prawdy. W dochodzeniach swych Biuro posługuje się głównie metodą empiryczną, ale nie gardzi i historyczną o ile to służyć może do wyświetlenia prawdy. Biuro pokrywa koszta własne ze składek, a druki sprzedaje po cenie kosztów.

normalny jest wytworem imaginacji reformatora społecznego, istnieje zaś tylko ciągły ruch i ciągła zmiana od jednej fazy cyklu gospodarczego do drugiej. Niema przytem dwóch cykli zupełnie podobnych do siebie, natomiast z zadowoleniem stwierdzić można, że odchylenia ich od przeciętnej statystycznej stały się mniejsze. Również dotychczasowa klasyfikacja kryzysów była nieściśła, obecnie autorzy, opierając się na pojęciu cofania się koniunktur stwierdzają, iż od r. 1796 do 1923 w Stanach Zjednoczonych było 32 cykle, a zatem przeciętny czas trwania był czteroletni. Zwykła długość wynosiła 3 lata, a $\frac{2}{3}$ wypadków przypadały na cykle 3—5 letnie. W Anglii w tym samym czasie było 23 cykle, trwające przeciętnie po $5\frac{3}{4}$ roku. Stany Zjednoczone mają najkrótszy okres cyklowy, przyczem w Anglii okres cyklowy wydłuża się po r. 1857 z 5 do 7 lat, podobnie jak i we Francji, natomiast w Niemczech długość cykli zmniejsza się, zaś w Ameryce i Austrii nie uległa ona żadnej zmianie.

Co się tyczy stosunku dobrych koniunktur do depresji, to autorzy stwierdzają, że przeciętnie na 1 rok depresji przypada 1,07 roku pomyślnych czasów. Dla Stanów Zjednoczonych wskaźnik ten wynosi 1,5, Anglii — 1,11, Francji i Niemiec — 1,18, Austrii 0,70, Kanady od 1,86 do 2,08, Brazylii od 0,29 do 0,45, przyczem koniunktury pomyślne mają tendencję wzrostu, szczególnie po r. 1912, tak naprzykład dla Ameryki z 1,5 do 1,79, dla Anglii z 1,11 do 1,71. Ta niestałość stosunkowa dobrych i złych czasów stoi w ścisłym stosunku do poziomu cen czyli jest współzależna z wiekowym ruchem poziomu cen. W ten sposób autorzy dostarczają namacalnego dowodu współzależności cen i kryzysów.

Długie i krótkie cykle różnią się tylko długością depresji, natomiast nie we wszystkich krajach cykle mają to samo znaczenie, przyczem znaczenie to stoi w prostym stosunku do ilości ludzi żyjących z dochodów. Dlatego też w ostatnich czasach kryzysy nabrały tak wielkiego znaczenia i stały się problemem wszechświatowym. Rozwój ten przyczynił się do tego, że różne fazy cykli odczuwane są w wielu krajach niemal że równocześnie. Autorzy odróżniają cykle międzynarodowe, udzielające się wszystkim krajom i miejscowe, które mają miejsce w międzyczasie, przyczem kraj przechodzący cykl miejscowy może być nieczuły na cykl międzynarodowy. Najbardziej synchronizują cykle w krajach przemysłowych a najmniej rolniczych. To synchronizowanie cykli Prof. Mitchell tłumaczy siłami kosmicznymi, nie wskazując na żadną

z nich w szczególności, wniosek mogący nas zadziwić, ale nie powinien nas przestraszyć. Spokojnie możemy przejść nad nim na razie do porządku dziennego, gdyż nie wynika on wcale logicznie z wyników pracy autorów, którzy kwestję przyczyn kryzysów zostawili otwartą, dlatego, że materiał zebrany jest niewystarczający dla rozstrzygnięcia naukowego tej sprawy. Sprawę tę rozstrzygnąć mogą dopiero dalsze badania statystyczno-ekonomiczne nad konjunkturami gospodarczymi.

Już z tego krótkiego szkicu jasnym jest, jak doniosły wkład do nauki wnosi praca omawiana i dziś żadnemu pisarzowi o kryzysach nie wolno jest jej ignorować.

Dr. S. Janicki (Londyn).

Tugwell R. G.: *The Trend of Economics* *, Alfred A. Knopf, New York, 1926, 8° str. 556.

Jest to praca zbiorowa, wydana i opatrzona wstępem przez Prof. Tugwell'a z Columbia University. Na całość złożyło się 13 prac następujących profesorów amerykańskich: W. P. Mitchella, F. C. Millsa, J. M. Clarka, J. M. Copelanda, P. H. Douglasa, R. L. Hale'a, F. M. Knighta, R. T. Rye'a, I. H. Hichtera, G. Soule'a, R. G. Tugwella, W. E. Welda i A. B. Wolfa. Bogata bibliografia uzupełnia tę nadzwyczaj treściwą książkę.

Celem książki jest zbadanie, czy współpraca naukowych reprezentantów różnych kierunków Ekonomiki jest możliwa i jeżeli nie — to dlaczego. Jest ona przeznaczona dla studentów i dla ludzi interesujących się rozwojem doktryn ekonomicznych. W szczególności poruszone zostały trzy zagadnienia: (1) Czem jest ekonomika; (2) czym być powinna i (3) czym przysłużył się nauce kierunek, który dany autor reprezentuje. W związku z tem omówione zostały najważniejsze zagadnienia metodologiczne, oraz rola i cel polityczny ekonomji.

Książka odznacza się nadzwyczajną otwartością i stanowi credo 13 profesorów, reprezentujących wszystkie kierunki ekonomiczne. W szczególności jest to manifest młodych, którzy odnosząc się z pietyzmem do swych mistrzów, wyszkolonych na wzorach niemieckich, zajmują stanowisko krytyczne i reprezentują tak zw. kierunek amerykański.

* Tendencje Politycznej Ekonomji.

Wśród tych 13 doskonałych rozpraw na szczególne wyróżnienie zasługują prace Mitchella, Millsa i Tugweila. Prof. Mitchell¹⁾ dochodzi do wniosku, że dotychczasowa teoria ekonomiczna była epizodem w rozwoju ducha ludzkiego, silącego się zrozumieć i kontrolować naturę a przez nią człowieka i społeczeństwo. Dalszy rozwój ekonomiki decydować będzie o losie ludzkości. Niezwykle doniosła praca ta zawiera oryginalną analizę dotychczasowych doktryn ekonomicznych, głównie szkoły Ricardo i jej socjalnego podłoża, bez którego należyte zrozumienie szkoły klasycznej jest niemożliwe. Mitchell uważa, że ekonomika jest nauką psychologiczną, dla której psychologia ogólna stanowi tylko fundament, na którym ekonomika musi opracować własne zasady psychologiczne, nie trzymając się w tem psychologów, jak to czynili Jevons, Menger, Walras, Clark i Marshall. Zaczynamy już mierzyć fakty psychologii indywidualnej i zbiorowej i to jest lepszy zadatek od innych „dokumentów” ekonomicznych. Według Mitchella ekonomika jest nauką o kumulatywnych rezultatach zachowania się społeczeństwa. Tak traktowana, tworzy ona jedną całość, obejmującą teorię i doświadczenie, redukującą się do nauki o instytucjach ekonomicznych w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Mitchell jest dość surowy dla szkoły klasycznej, uważając tę naukę statyczną za „świat romanizmu”, gdy ekonomja przyszłości będzie nauką ilościową, opartą nie na analizie „motywów” ekonomicznych, ale na analizie procesów ekonomicznych, ujętych liczbowo. W tem zrozumieniu ekonomika cen i podziału przekształca się w ekonomikę produkcji, której ostatecznym celem jest nie tyle „bogactwo” ile „dobrobyt” ludzkości w najszczerzym tego słowa znaczeniu, bez którego człowiek nie może zostać panem swego losu.

Praca prof. Millsa²⁾, oparta na wynikach badań Pearsona, Jevonsa, Keynesa, Macwella i innych, jest apoteozą ilościowego ujmowania zjawisk ekonomicznych. Znakomity statystyk bada przydatność metod ilościowych, przeniesionych z innych nauk, dla ekonomiki i wykazuje na podstawie dotychczasowego doświadczenia, że wiedza nasza jest natury statystycznej t. j. oparta jest na trzech zasadniczych pojęciach: przeciętnej, przybliżenia i prawdopodobieństwa. Ponieważ poznanie kompletne zjawiska indywidualnego jest na-

¹⁾ „The prospect of Economics” — Perspektywy politycznej ekonomji.

²⁾ „On measurement in Economics” — Mierzenie w ekonomice.

razie niemożliwe, zachodzi pytanie, ile prawdy jest w naszych uogólnieniach opartych na metodzie statystycznej. Dotychczasowe ujmowanie zjawisk nieekonomiczne było błędne logicznie, gdyż wykraczało poza granice poznawalności, która redukuje się do ustalenia współzależności i obraca się w granicach większego lub mniejszego prawdopodobieństwa. Podstawą wszelkich zjawisk nie jest stałość stosunków — prawo mechaniczne, ale zmienność stosunków, obracająca się w granicach współzależności od zera do jedności. Ekonomia jest nauką o przeciętnych agregatach, nauką statystyczną, a nie historyczną. Tożsamość zjawisk, rzadko spotykana w świecie nieożywionym, tutaj jest wykluczona, natomiast prawdopodobieństwo nabiera wielkiego znaczenia. Prawa ekonomiczne są więc natury statystycznej a nie mechanicznej. Autor zwalcza „animizm” szkoły klasycznej, z jej „niezmiennymi” prawami ekonomicznymi. Dopóki ekonomika nie będzie posiadała kompleksu ścisłych pomiarów statystycznych, dopóty wszelkie uogólnienia będą mgliste. Indukcja statystyczna w ekonomice jest centralnym zagadnieniem tej nauki. Jednakowoż oparta ona jest na elemencie *a priori*, że natura jest jednolita. To stanowi jej słaby punkt, gdyż współczynnik prawdopodobieństwa jest tutaj empiryczny i jego stopień nie jest określony. Bez indukcji jednak badania statystyczne w ekonomice obejść się nie mogą.

Praca prof. Tugwell'a¹⁾ rozpatruje problematykę socjalną z punktu widzenia industrializmu. Ten materializm dziejowy jest wytworem amerykańskim. W Ameryce dojrzało przekonanie, że europejska ekonomika zbyt jest przesiąknięta „metafizyką”, że powstać musi ekonomika amerykańska, oparta wyłącznie na doświadczeniu.

Autor daje analizę filozoficzną idei ekonomicznych od zarażenia powstania ekonomiki; analiza ta zasługuje na specjalne podkreślenie. Według niego były to dedukcje dyletanckie filozofów etycznych w poszukiwaniu praw naturalnych, które z ekonomiką nie miały nic wspólnego. Klasyczne te doktryny muszą być wycofane z obiegu, jeżeli chcemy stworzyć ekonomikę opartą na doświadczeniu i służącą celom praktycznym. W Ameryce ruch ten odbywa się już na wielką skalę, gdzie ekonomia klasyczna traci grunt na korzyść nauki o industrializmie, wykładanej w szkołach przemysłowych. Praca ta stanowi energiczny pozew na korzyść indukcji w ekonomice,

¹⁾ „Experimental Economics” — Ekonomia doświadczalna.

której motyw są natury etycznej i psychologicznej.

Już z tych trzech prac wnioskować można o bogactwie tematów pomieszczonych w tej książce, która też nadaje im bardzo dla pogłębienia światopoglądu ekonomicznego, oraz dla prac seminaryjnych. Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Bobrzyński Jan. Życie gospodarcze a sprawa publiczna. Odczyt wygłoszony w Stowarzyszeniu Kupców Polskich w Warszawie dnia 9 maja 1928 r. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 16.

Marshall Alfred (Prof. Uniwersytetu w Cambridge, wiceprezydent Król. Tow. Ekonomicznego): Zasady ekonomji. Z oryginału angielskiego Principles of economics przełożył Czesław Znamierowski... t. II. Warszawa, M. Arct 1928, 8-ka, str. XII + 383 (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu).

Quesnay Franciszek: Pisma wybrane. Przełożyła Barbara Janina Pietkiewiczówna. Przejrzał i przedmową opatrzył Zygmunt Pietkiewicz. Warszawa-Kraków. Nakł. Gebethner i Wolffa, 1928, 8-ka, str. 303 (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej).

Sprawozdanie Komisji Ankietowej. Badania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany, t. III Cement. Warszawa. Nakł. Prezydium Rady Ministrów, 1928, 8-ka, str. 61. — t. IV Drzewo, tamże 1928, str. 108. — t. X Nawozy sztuczne, tamże 1928, str. 90.

Rozenberg Henryk: Polityka państwa w dziedzinie zaopatrzenia ludności w chleb. Warszawa 1928, 8-ka, str. 23. Odb. z tyg. „Przemysł i Handel” (Biblioteka ekonomiczna tyg. „Przemysł i Handel” r. IV. t. 20).

Zagadnienia gospodarcze Polski Współczesnej. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel” 1928, 8-ka, str. 301.

Bouquet G. H.: Vilfredo Pareto (1848—1923). La vie et son oeuvre. Paris. Payot 1928, str. IV + 230 (Collection d'études, de documents et de témoignages pour servir à l'histoire de notre temps).

Lebreton André: Essai sur la théorie Ricardienne de la rente. Saint-Brieuc. Guyon 1927, 8-ka, str. 112.

Nogaro Bertrand: La vie économique. Paris. Delagrave, 1928, str. 276.

Perreau Camille: Cours d'économie politique. 4 édition. T. I. Paris. Libr. générale de droit et de jurisprudence, 1928, 8-ka, str. VIII + 544.

Laurenti Mariano Lorenzo Parlo: Substratto filosofico dell' economia politica. Brescia. Unione tip. lit. Bresciana, 1928, str. 164.

Mele Davide: Evoluzione economica in regime fascista. Napoli. Detken & Rocholl, 1928, str. 180.

- Bye, Raymond Taylor and William Wallace Hewett: Applied economics. New York. Knopf, 1928, 8-ka, str. 746.
- Hayes Harry Gordon: Our economic system. Vol. II. New York, Holt, 1928, str. 586.
- Keppel Arnold J. W.: The theory of the cost price system. Introduction by J. A. Hobson. London, Allen & Unwin, 1928, 8-ka, str. 190.
- Bobtschew Konstantin: Wertbegriff und Ertragsgedanke. Kritische Betrachtungen zu Prof. R. Liefmanns Ablehnung der Grenznutzenlehre. Sofia 1928, str. VIII + 104.
- Choronshitzky Jacob: Lenins ökonomische Anschauungen. Berlin, Praeger, 1928, str. VIII + 102.
- Conrad Johannes: Leitfaden zum Studium der politischen Oekonomie. II Volkswirtschaftspolitik. 10 völlig neugestaltete Auflage von Albert Hesse. Jena. G. Fischer, 1928, 8-ka, str. VII + 145.
- Hantos Elemér: Die Weltwirtschaftskonferenz. Probleme und Ergebnisse. Leipzig, Glockner, 1928, 8-ka, str. 205 (Schriften des Weltwirtschaftsinstitutes der Handels-Hochschule Leipzig 4).
- Konjunkturforschungen und Konjunkturtheorie. Wissenschaftliche Gutachten von Eugen Altschul, L. Albert Hahn... München und Leipzig. Duncker & Humblot, 1928, 8-ka, str. 370 (Beiträge zur Wirtschaftstheorie 2).
- Lorenz Charlotte: Der Grosshandelspreisindex in der Wirtschaftspraxis und Wirtschaftstheorie. Jena, Gustav Fischer, 1928, 8-ka, str. VII + 131.
- Niebuhr H.: Oeffentliche Unternehmungen und Privatwirtschaft. Leipzig, Glockner, 1928, 8-ka, str. 94 (Wirtschaftspolit. Beiträge 5).
- Reichert Jakób Wilhelm: Die internationale Wirtschaftslage. Vortrag. Berlin, Deutschnationale Schriftenvertriebsstelle, 1928, str. 20 (Deutschnationale Flugschr. 329).
- Stolper Gustav: Das deutsche Wirtschaftsproblem. Berlin. Der deutsche Volkswirt, 1928, 8-ka, str. 58 (Schriftenreihe d. deutsch. Volkswirt. 1).
- Tobler Theodor: Produktion und Wirtschaft im Zeichen einer neuen Zeit. Vorgetragen im Social-Institut der Tschechoslovakischen Republik. Prag—Bern. Huber, 1928, str. 47.
- Wicksell Kurt: Vorlesungen über Nationalökonomie auf Grundlage des Marginalprinzipes. Theoretischer Teil. Band II. Geld und Kredit. Vom Verfasser durchgesehen. Uebersetzung von Margarethe Langfeldt. 2 unveränderte Auflage. Jena, G. Fischer, 1928, 8-ka, str. XIV + 263.
- Segali Tal: Ekonomiceszkaja politika sowietskoj własti. Moskwa-Leningrad, 1928, Gos. Izdat., str. 414.

DZIAŁ II.

Historja gospodarstwa społecznego.

- Hos z o w s k i Stanisław : Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku. Przedmowę napisał Fr. Bujak. Lwów, 1928, 8-ka, str. VIII + 328 (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych, zes. 4).
- Ry b a r, s k i R. : Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu. Gebethner i Wolff, Poznań, 1928, 363 str.
- H a u s e r Henri: Les debuts du capitalisme. Paris, F. Alcan, 1927, 8-ka, str. XII + 327.
- T h o m p s o n James Westfall: An economic and social history of the Middle Ages (300—1300). New York, Century, 1928, 8-ka, str. 909 (Century historical series).
- D o p s c h Alfons: Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters. Gesammelte Aufsätze. Red. von Erna Patzelt. Wien, Seidel, 1928, 8-ka, str. XIII + 620.
- H ä p k e Rudolf: Wirtschaftsgeschichte. 2 neubearbeitete Auflage. T. I. Mittelalter und Merkantilismus. Leipzig, Glockner, 1928, str. XVI + 143 (Handels-Hochschul Bibliothek).
- K a l b f l e i s c h Fritz: Lehrbuch der Handelsgeschichte. Stuttgart. Poeschel, 1928, 8-ka, str. VIII + 184.
- L e v y Hermann: Der Wirtschaftsliberalismus in England. 2 erweiterte Auflage der „Grundlagen des ökonomischen Liberalismus in der Geschichte der englischen Volkswirtschaft“. Jena, Gustav Fischer, 1928, str. VII + 188.
- M a e n n e r Ludwig: Deutschlands Wirtschaft und Liberalismus in der Krise von 1879. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte 1928, 4-ka, str. 87 (Einzelschriften zur Politik und Geschichte 28).
- M a y e r Theodor: Deutsche Wirtschaftspolitik der Neuzeit. Leipzig. Quelle und Meyer, 1928, 8-ka, str. 142 (Wissenschaft und Bildung 249).
- P r o e s l e r Hans: Die Wirtschaftsgeschichte in Deutschland, ihre Entwicklung und ihre Probleme. Akademischer Vortrag. Nürnberg, Krusche, 1928 (Nürnberg. Beitr. zu den Wirtschaftswiss. 11).
- M i l i u t i n W. P.: Istorija ekonomiceskago razwitija S. S. S. R. 1917—1928. Moskwa-Leningrad. Gos. Izdat. 1928, str. 418 (Ekonomiceskaja Biblioteka).

DZIAŁ III.**Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, myśliwstwo.**

Grabski Władysław: Reforma agronomji społecznej. Nakład własny. Warszawa 1928. Str. 52.

„Podnieść wydajność i opłacalność pracy drobnego rolnika — pisze autor na str. 13 — a przez to podnieść wygląd wsi a siłę Polski, jest to cel, któremu oddawna poświęcały swe siły najlepsze umysły i najwrażliwsze na nasze losy serca”. Władysław Grabski wśród współczesnego pokolenia należy od lat dziesiątków do elity pierwszego szeregu szermierzy o ten wielki cel, decydujący o naszej przyszłości. Jako publicysta, społecznik, polityk i mąż stanu niejedną zdobył sobie zasługę na drodze wiodącej do tego celu. Obecnie jako rektor Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego występuje z nową inicjatywą i projektem opartym na głębokiej znajomości praktycznych problemów gospodarczych wsi polskiej, opracowanym w szczegółach i uzasadnionym w świetny sposób. Nikomu kto realnie myśli o postępie gospodarczym Polski, broszura Władysława Grabskiego nie powinna pozostać nieznaną.

Agronomją społeczną nazywa autor „działalność społeczną, polegającą na rozpowszechnianiu wiedzy agronomicznej i na jej zastosowaniu przez najszersze warstwy ludności” (str. 1) „Agronomja społeczna to praca publiczna na stanowiskach rządowych, samorządowych, społecznych a nawet prywatnych, prowadząca do tego, by całe rolnictwo i wszelkie formy jego własności stanęły na najwyższym poziomie” (str. 25).

Uzasadniony palącą potrzebę szerzenia zasad racjonalnej gospodarki rolnej wśród drobnych właścicieli ziemskich nowym i ciekawym argumentem, iż w miarę postępu gospodarczego wielkiej własności ziemskiej poziom gospodarstw własności drobnej wykazuje coraz większe różnice na niekorzyść tej ostatniej, stwierdza autor konieczność reformy agronomji społecznej, której swoisty, ale jednostronny typ urobił się w Polsce już przed wojną światową. Był to typ krańcowo-indywidualistyczny skierowany do wyrabiania nie mas, a elity. Ta jednostronność powoduje, że wyniki pracy w tym kierunku prowadzonej są nikłe i niewystarczające. Mimo stosunkowo znacznego aparatu jakim nasza agronomja społeczna rozporządza i stosunkowo znacznych subwencyj

z jakich korzysta, nasze drobne rolnictwo nie nadaża za postępem i tkwi nadal w głębokim zaniedbaniu.

Projekt polega na wprowadzeniu powszechnego przymusowego nauczania rolniczego dla dorastających do samodzielnego objęcia gospodarstwa synów gospodarzy wiejskich przez nauczycieli-doradców rolniczych na czteromiesięcznych kursach zimowych oraz zaprowadzeniu w każdej gminie ośrodków kultury rolnej, które miałyby być jednocześnie miejscem porad rolniczych dla całej ludności. Ośrodki kultury rolnej byłyby tworzone z gospodarstw zbliżonych w typie i rozmiarze do przeważających liczebnie w gminie, których właściciele ukończyli ludową szkołę rolniczą. Pewien kontyngent takich gospodarzy daje już od lat nasze szkolnictwo zawodowe. Kierownikami ośrodków kultury byłiby ci sami nauczyciele-doradcy, rekrutujący się z agronomów z ukończonem wyższem wykształceniem.

Niepodobna w krótkiej notatce sprawozdawczej streścić choćby najważniejsze zagadnienia związane ze zrealizowaniem olbrzymiego planu akcji przewidującej zawodowe szkolenie rocznie stu tysięcy młodych rolników, drobnych gospodarzy, i promieniowanie wiedzy rolniczej na rzesze miljonowe. Opracowane są one w szczegółach przewidująco i skrupulatnie w omawianej broszurze, która po za tekstem zawiera plan powszechnego nauczania rolniczego, powszechnej sieci ośrodków kultury i porad rolniczych, dalej projekt finansowy przeprowadzenia całej akcji rozłożonej, przy stopniowym jej zrealizowaniu, na lat dziesięć, wreszcie projekty ustaw ramowych jakie należałoby wydać, wprowadzając projekt w życie.

Nadmienić wypada, że projekt nie pozbawia racji bytu dotychczas istniejącej działalności, prowadzonej w kierunku podniesienia kultury rolnej przez zawodowe organizacje rolnicze, ale je tylko w szerokim zakresie uzupełnia. Koszt wprowadzenia w życie projektu z uwzględnieniem należytego wynagrodzenia dla nauczycieli-doradców (około 12.000 zł rocznie) rozłożony na rząd, izby rolnicze, samorząd powiatowy i gminny nie przenosiłby stu milionów złotych. Jest to suma wprost niewielka jeśli uwzględnić osiągalne rezultaty i rozłożenie części wydatków na lat dziesięć przy stopniowym realizowaniu akcji.

Realizacja planu została już zapoczątkowana przez utworzenie specjalnego studjum agronomji społecznej w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Należy

przypuszczać, że omawiany projekt znajdzie najprzychylniejszą ocenę w sferach decydujących i rozumiejących doniosłość jego realizacji, a niespożyta energia inicjatora i twórcy projektu doprowadzi do wykonania go w dalszych etapach.

Dr. Stefan Rosiński (Poznań).

Kobyłański Aleksander: Oświetlenia do programu gospodarczego i zmiany ustroju rolnego w Polsce z przedmową prof. Wł. L. Jaworskiego. Wydawn. Tow. Ekonom. w Krakowie tom XXVIII. Kraków 1927. Str. 143.

Wyszczególniona w nagłówku publikacja jest jednym z głosów w ankiecie jaką przeprowadza Krakowskie Towarzystwo Ekonomiczne w sprawie agrarnej. Gdyby organizatorzy i inicjatorzy ankiety opracowali pod własną skrupulatną redakcją ogólne wyniki ankiety, albo dokonali wyboru najbardziej znamienitych i wartościowych, jako przyczynki do oświetlenia przedmiotu ankiety, ustępów z otrzymanych odpowiedzi, publikacje takie byłyby bardzo cenne i pożądane. Należałoby się za nie wdzięczność Krakowskiemu Towarzystwu Ekonomicznemu. Odpowiedź p. A. Kobyłańskiego potraktowano inaczej. Wydrukowano ją wskutek czy mimo znacznej objętości in extenso jako XXVIII tom Wydawnictw Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie. Można by więc przypuszczać, że odpowiedź ta wśród ogółu odpowiedzi na ankietę została specjalnie wyróżniona i uznana za specjalnie wartościowe i ciekawe opracowanie przedmiotu ankiety. W tem przekonaniu utwierdza przedmowa prof. Dr. Wł. L. Jaworskiego, która nazywa elaborat p. Kobyłańskiego „cennym przyczynkiem do oświetlenia najdonioślejszego zagadnienia”, a jego wywody określa jako „przynoszące każdemu niezaprzeczony pożytek”. Tymczasem, czytelnika, który zada sobie trud, tak jak piszący te słowa, przeczytania stu kilkadziesiątu stron broszury p. Kobyłańskiego spotka przykry i niemiły zawód, gdyż nie zawiera ona ani jednego spostrzeżenia, które byłoby nieznanne chociażby z dzienników, ani bodaj jednej myśli zaczerpniętej z doświadczenia współczesnego bytu ziemian, która byłaby nową, oryginalną albo mogła być nazwana cenną. Do broszury p. Kobyłańskiego nie Stosuję wymagań krytyki naukowej. Obowiązkiem jednak moim jako recenzenta jest zaznaczyć wyraźnie, że we wszystkich ustępach dość obszernych, w których autor z tonu gawędziarstwa przechodzi na ton pseudo-maukowy, powołując się na cytaty, autorytety i cyfry dowodzenia jego wykazują naj-

głębszą ignorancją. Przytem styl uraga wszelkim regułom. Nie można mieć za treść broszury pretensyj do autora. Okazał on w czynie dobre chęci przysłużenia się doniosłej sprawie, gdy o to do niego zaapelowano. Ale trzeba wyrazić conajmniej zdziwienie, że elaborat taki został wydany sumptem towarzystwa naukowego i poprzedzony pełną pochwałą przedmową. Bo XXVIII-y tom wydawnictw Towarzystwa Ekonomicznego nietylko nie przyniesie „każdemu niezaprzeczonego pożytku”, ale napewno przyniesie każdemu, toby go chciał czytać... niezaprzeczoną stratę czasu.

Dr. Stefan Rosiński (Poznań).

Schmidt Stefan: Stan i kierunki rozwoju rolnictwa w Polsce. Wydawnictwo Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, tom XXXI. Kraków 1928, str. 125.

Treść książki nie zupełnie odpowiada obietnicy, zawartej w tytule. Zobrazowania „stanu rolnictwa” w przyjętem szerszem znaczeniu tego określenia w książce nie znajdujemy. W miejsce tego daje nam autor mnóstwo cyfrowych danych porównawczych co do wysokości produkcji rolnej Polski w całokształcie produkcji rolnej europejskiej i światowej oraz jej udziału w międzynarodowych obrotach handlowych artykułami rolnymi. Opieranie się na cyfrach dla inwentarza z r. 1921 oraz produkcji roślinnej za czas do r. 1925, zaczerpniętych przeważnie z „Annuaire Internationale de Statistique Agricole” 1924—1925, pozbawia tę część książki niejednokrotnie spodziewanej aktualności. Zagadnienie produktywności rolnictwa polskiego, rozpatrywane z punktu widzenia czynników produkcji, sprowadza autor do problemu wzmoczenia czynnika kapitału jako warunku wydatniejszego spotęgowania produkcji. Szczegółowa analiza poziomu i przesunięć relacji cen artykułów rolnych i środków produkcji rolnej za czas do połowy 1926 r., spowodowanych zmienioną sytuacją gospodarczą zjednoczonych poszczególnych dzielnic Polski wykazuje ich wpływ na kierunki naszej wytwórczości rolnej. W szkicowym zarysie przedstawia autor widoki dla rozwoju rolnictwa w Polsce w związku z sytuacją gospodarczą Europy i ukształtowaniem się światowej produkcji rolnej; widoki te uważa dla rolnictwa polskiego za pomyślane a możliwość ich wyzyskania zależną od odpowiedniego nastawienia polityki gospodarczej Państwa.

A. Ostrowski (Poznań).

Końderski Wacław: Problem finansowania reformy rolnej, wyd. Twa Ekon. w Krakowie, tom XXXII, Warszawa 1928, str. 68.

Szcześnie rozwiązanie powyższego problemu stanowi niewątpliwie kardynalny, o ile nie najważniejszy, warunek powodzenia wszelkich poczynań w kierunku przebudowy i naprawy naszego ustroju rolnego. Śmiałe, logiczne i konsekwentnie przeprowadzone koncepcje autora sprowadzają ten problem na grunt ściśle realny, określony z jednej strony małą siłą finansową i dużymi potrzebami gospodarzami nowopowstających gospodarstw rolnych, z drugiej strony szcudłym zasobem środków finansowych, otwartych grudniową (1925) ustawą rolną na cele reformy rolnej. Przy obecnie obowiązującym stanie rzeczy, powodującym obciążenie nowych gospodarstw kredytem i odsetkami ponad gospodarczo dopuszczalne normy, widzi autor zgubienie i nieuniknione zaprzepaszczenie „ratio legis” naszych ustaw agrarnych, których celem było przecież stworzenie gospodarstw „silnych, zdrowych i zdolnych do wydajnej produkcji”, zdolnych do podniesienia sprawności gospodarczej rolnictwa i zapewnienia w tej drodze stabilizacji ekonomicznej, socjalnej i politycznej w Państwie. Postulaty autora idą zatem w kierunku obniżenia dopuszczalnego ustawowo maksimum obciążenia kredytowego gospodarstw i obniżenia kosztów kredytu długoterminowego dla wszystkich gospodarstw, powstających w intencji ustawy, do norm, podyktowanych ogólnymi warunkami gospodarzami i rentownością gospodarstw rolnych. Uzasadniając jako maksymalną granicę ogólnego obciążenia kredytowego gospodarstw włościańskich 50% wartości gruntów gospodarstwa, przyjmuje autor jako granicę obciążenia kredytem długoterminowym na zasadzie ustawy rolnej 35% wartości gruntów gospodarstwa i obciążenia kosztem tego kredytu zasadniczo nie wyżej 4,5—6%, ustalając odpowiednią gradację stopy procentowej i okresów amortyzacyjnych w zastosowaniu do typu i warunków nowofundowanych gospodarstw. Ustawowe ograniczenie wysokości obciążenia z tytułu ceny kupna, podwyższając cenzus finansowy kandydatów na organizatorów nowych gospodarstw, musi siłą faktów przesunąć punkt ciężkości akcji rolnej na parcelację adjacencną, czyli „powiększenie istniejących karłowatych gospodarstw do rozmiarów samodzielnych gospodarstw rolnych”, co ustawa dotychczas stawia na drugim dopiero planie. Zdając sobie sprawę z powyższej konsekwencji, uwa-

za autor taki właśnie kierunek rozwoju reformy rolnej za gospodarczo i społecznie przedewszystkiem w naszych warunkach pożądanym.*

O ile chodzi o sam problem sfinansowania parcelacji, to jako główne źródło kredytu długoterminowego dla nabywców gruntów pozostają w koncepcji autora listy zastawne Państwowego Banku Rolnego. Różnica między oprocentowaniem listów — 8% — a płaconym przez nabywców 4,5—6% za kredyt długoterminowy z P. B. R. byłaby pokrywana z „Funduszu obniżenia kosztów kredytu długoterminowego”, udotowanego poza wpływami przewidzianymi ustawą grudniową na rzecz dotychczasowego „funduszu zapomóg i kredytu ulgowego” dodatkowymi corocznymi dotacjami budżetowymi z ogólnych źródeł państwowych, zagwarantowanymi odpowiednią ustawą. Przyjmując, zgodnie z art. 11 ustawy, że akcja reformy rolnej trwać będzie 10 lat, oraz przewidując wszelkie potrzebne kredyty już nie tylko na początkowe ufundowanie nowych gospodarstw, lecz również na cele zapewnienia tym gospodarstwom odpowiedniej sprawności i na konserwację osiągniętej naprawy ustroju rolnego, wylicza autor sumę 100 milj. złotych jako kwotę potrzebnej rocznej emisji listów P. B. R. Ponieważ krajowy rynek kapitałowy wchłonać może ledwie minimalną część takiej emisji, jedynym dostawcą tych środków kredytowych w chwili obecnej na czas dłuższy może być, zdaniem autora, tylko Państwo. W konkluzji dochodzi autor do wniosku, że zarówno tempo, jak możliwość przeprowadzenia grudniowej ustawy rolnej, w formie społecznie i gospodarczo pożytecznej, zależy ściśle od stanu zasobów finansowych Państwa i możliwości ich spotęgowania. Praca odznacza się trzeźwym ujęciem zagadnienia i śmiałością wyprowadzeniem konsekwencji i wniosków.

Adam Ostrowski (Poznań).

Czałbowski Zdzisław: Znaczenie drobnego rolnictwa w życiu gospodarzem kraju. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 15 (Centralny Komitet Zjednoczenia Ruchu Ludowego nr. 2).

Ostaszewski Leon: Ubezpieczenia żywego inwentarza oraz warunki ich rozwoju w dobie obecnej w Polsce. Warszawa. Nakł. Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych, 1928, 8-ka, str. 55.

* Przychyła się tutaj do punktu widzenia autora tomu XX Wydawnictw Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie Kępińskiego Władysława: Komasaacja jako podstawa naprawy ustroju rolnego. Kraków 1927.

- Polska na I Międzynarodowym Kongresie Leśnym w Rzymie w 1926 roku. Warszawa, Nakł. Związku Zawodowego Leśników w Rzpltej Polsce, 1928, 8-ka, str. 207.
- Samulski Seweryn: Kilka uwag o produkcji rolnej w Polsce. Poznań, Nakł. autora. Wydawnictwo Związku Obrony Przemysłu Polskiego, 1928, 8-ka, str. 23.
- Schwalbe Stanisław: Polityka państwa w zakresie obrotu żytem na tle doświadczeń lat ubiegłych. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 30 (Odb. z tyg. „Przemysł i Handel”).
- Zasopisma:** Antoniewicz J.: W sprawie połączenia się organizacji rolniczych (Tygodnik Rolniczy Nr. 35–36. 1928). — B. W.: Z. S. R. R. przed nową kampanią zbożową (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Beresza W. Dr.: Próba uprawy pszenicy na niepszennej glebie (Gazeta Rolnicza Nr. 36. 1928). — Białkowski M.: Ogrodnictwo na wystawie w Wilnie (Tygodnik Rolniczy Nr. 37–38. 1928). — Biegeleisen L. W.: Sytuacja aprowizacyjna Czechosłowacji (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Budziński I.: Standaryzacja zboża przemiałowego w Niemczech (Kupiec Nr. 34. 1928). — Całkosiński A. Dr.: Konjunktura rolnicza a oszczędność (Poradnik Spółdzielni Nr. 17. 1928). — Czarniecki K.: Ustrój agrarny ziem byłego Królestwa Kongresowego; referat odczytany na Proseminarjum Polityki Agrarnej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Czerwijowski Z.: Wpływ reformy rolnej na produkcję zwierzęcą i roślinną w województwie Poleskiem (Gazeta Rolnicza Nr. 40. 1928). — Garbowski L. Dr. Prof.: Organizacja walki z rakiem ziemniaczanym na zachodzie (Gazeta Rolnicza Nr. 40. 1928). — Girdwoyń A.: Ochrona celna produkcji ogrodniczej (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Grabowski M.: O właściwy podział pracy; rozgraniczenie kompetencji w pracach, zmierzających do podniesienia polskiej produkcji rolnej, pomiędzy rządem, samorządem i dobrowolnymi organizacjami rolniczymi (Gazeta Rolnicza Nr. 39. 1928). — Gumiński Inż.: Kredyt długoterminowy na meljoracje rolne (Tygodnik Rolniczy Nr. 37–38. 1928). — Horowitz Inż.: Z zagadnień uprawy i hodowli ziemniaków (Gazeta Rolnicza Nr. 38. 1928). — I. I.: Kilka uwag o programie tworzenia rezerw zbożowych (Kupiec Nr. 34. 1928). — Iwasiński J.: Silosy (Gaz. Roln. 41. 1928). — Jagmin J. Inż.: Doświadczenia z gęstością siewu żyta, wykonane na polu doświadczalnym Uniw. Pozn. na Sołaczcu (Gaz. Roln. Nr. 38 i 39. 1928). — Tenże: Organizacja doświadczalnictwa rolniczego w Austrii (Gazeta Rolnicza Nr. 36 i 37. 1928). — Tenże: Doświadczenie z gęstością siewu żyta w związku z obróbką międzyrzędzi, wykonane w roku 1926–27 w gospodarstwie nasieniem Gołębin Stary (Gazeta Rolnicza Nr. 35. 1928). — Janicki S. Dr.: Nowa ustawa o kredycie rolnym w Anglii (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — K.: W sprawie produkcji skór bydlęcych (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Kosiński I. Dr.: Sprawa nawozowa w Polsce w oświetleniu

rolniczem (Gazeta Rolnicza Nr. 35. 1928). — Krzywicki W.: Spraw produkcji tłuszczów w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — L.: Bilans zbożowy za rok gospodarczy 1927—28 (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Łaguna S. Inż.: Widoki kampanji buraczanej (Gazeta Rolnicza Nr. 41. 1928). — Łoś A.: Siła pociągowa w okresie żniw (Gazeta Rolnicza Nr. 33—34. 1928). — M. T.: W sprawie podniesienia produkcji jaj (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — M. S. T. Inż.: Konferencje w sprawie ustalenia metod pracy nad podniesieniem produkcji rolnej (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Makowski C.: Drogi do podniesienia stanu rolnictwa naszego kraju (Tygodnik Rolniczy Nr. 30—40. 1928). — P. C.: Wyniki tegorocznej akcji nasiennej (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Piżyc H.: Izby robotnicze (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 9. 1928). — Prawocheński R. Prof.: Sowieckie zakupy materiału zarodkowego zagranicą (Gazeta Rolnicza Nr. 40. 1928). — Pruski W.: Zagadnienie chowu konia pół-krwii i jego znaczenie w całości hodowli krajowej (Gazeta Rolnicza Nr. 37. 1928). — Rościszewski S.: Rozwój hodowli a ceny zboża (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Szturm de Sztrem E.: Podniesienie wytwórczości roślinnej w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Tenże: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Śmigieński M.: Doświadczalnictwo drobnych gospodarstw wiejskich (Gazeta Rolnicza Nr. 35. 1928). — W. H.: W sprawie zaopatrzenia krajowego rolnictwa w paszę (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Wakar W.: Brak paszy (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Działalność samorządów powiatowych dla podniesienia produkcji rolnej (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Działalność samorządu terytorjalnego w zakresie popierania rolnictwa (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Gospodarstwo mleczne w Austrii (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Kredyty Państwowego Banku Rolnego na popieranie rozwoju mleczarstwa (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Kontrola wytwórczości surowic i szczepionek weterynaryjnych (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Memorjał Z. P. O. R. w sprawie wprowadzenia zarządzeń zapobiegających skutkom nieurodzaju pasz, przedstawiony panu ministrowi Rolnictwa (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Memorjał w sprawie potrzeby wprowadzenia ceł na żyto, przedstawiony panu ministrowi Rolnictwa (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Państwowy Instytut Eksportowy: Nowe postanowienia w dziedzinie polityki zbożowej (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Tenże: Gospodarstwo mleczne w Austrii (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Stan plantacji chmielu w Europie (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Samorządowe komisje rolne (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — W sprawie podniesienia kultury rolnej (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1928). — W sprawie opracowania programu polityki rolniczej (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Wyniki ankiety w sprawie sposobów zwiększenia konsumpcji nawozów sztucznych (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928).

Hiley W. E.: The forest industry of Finland. London, Oxford University Press, 1928, 4-ka (Oxford forestry memoirs).

Baade Fritz: Entwicklungsmöglichkeiten der europäischen Landwirtschaft. Berlin. Der deutsche Volkswirt, 1928, 8-ka, str. 44 (Schriften d. Deutschen Volkswirt. 3).

DZIAŁ IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Sprawozdanie Komisji Ankietowej. Badania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany. Tom IX. Przemysł Cukrowniczy. Nakładem Prezydium Rady Ministrów. Warszawa 1928, str. 196.

Wziąwszy sobie za zadanie wskazania środków, mogących wpłynąć na racjonalizację produkcji oraz obniżenie cen wytwarzanego cukru, ogłosiła Komisja Ankietowa pod powyższym tytułem wyniki swych badań. Treść swego sprawozdania podzieliła na trzy części: opisową, badawczą i krytyczną. Część opisowa zawiera zarys historyczny, przedstawiający genezę cukrownictwa w Polsce porozbiorowej, oraz konsolidację jego w Polsce odrodzonej na tle całokształtu życia gospodarczego.

Część badawcza analizuje warunki i koszty produkcji oraz warunki i koszty wymiany przemysłu cukrowniczego, omawiając we właściwym świetle warunki plantacyjne, fabrykację, stosunki robotnicze oraz stan finansowy cukrowni. Na uwagę zasługuje ustęp traktujący o kosztach produkcji oraz roli, jaką zrzeszenia odgrywają w przemyśle cukrowniczym. Analizując warunki kosztu wymiany, podkreśla Komisja Ankietowa znaczenie Banku Cukrownictwa, jako regulatora handlu cukrem. Ustęp końcowy omawia politykę rządu do cukrownictwa. Charakterystyczną cechą tej polityki jest ochrona celna cukrownictwa, dbałość o wystarczające zaopatrzenie rynku wewnętrznego w cukier, uznanie kartelizacji zbytu przez przemysł, przymusowe kontyngentowanie tegoż zbytu oraz przymusowe kształtowanie poziomu ceny cukru na rynku krajowym.

Część krytyczna zawiera tezy i wnioski, do jakich Komisja na gruncie uzyskanych wyników doszła, stwierdzając w tezach, że przemysłowi cukrowniczemu należy się szczególna opieka ze strony Państwa ze względu na dobroczynny

wpływ, jaki wywiera na rolnictwo, którego rozwój idzie w parze ze wzrostem plantacyj buraczanych oraz ze względu na swą rolę jako spożywcy surowców i węgla pochodzenia prawie wyłącznie krajowego. W wnioskach swych wskazuje Komisja na środki mogące naprawić położenie przemysłu cukrowniczego w Polsce. Są nimi m. i. W zakresie techniki fabrykacyjnej, standaryzacji wyrabianych gatunków cukru a w zakresie wymiany zagranicznej poparcie akcji, zmierzającej do stałego porozumienia międzynarodowego, w celu uzdrowienia sytuacji na światowym rynku cukrowym.

Sprawozdanie swoje wydała Komisja Ankietowa pod względem redakcyjnym i technicznym jak najstaranniej. Problem cukrowy przedstawiła zwięźle, gruntownie i przekonująco.

M. M a r y ń s k i (Poznań).

Sprawozdanie Komisji Ankietowej: Tom XIV, Przemysł włókienniczy. Nakładem Rady Ministrów. Warszawa 1928.

Komisja oparła swe badania — tak samo jak w innych gałęziach przemysłu, przez nią badanych — na ankiecie, rozesyłanej przemysłowcom, a oprócz tego — na konferencjach z organizacjami robotników i przemysłowców, na bezpośrednich badaniach zakładów przemysłowych, banków i częściowo na istniejącej literaturze przedmiotu. Ta ostatnia, zdaje się, nie została wykorzystana w całości.

Co do czasokresu badania komisji obejmują lata 1925, 26 i pierwszy kwartał 1927. Szkoda, że komisja nie uwzględniła roku 1924, t. j. początku okresu złotowego.

W porównaniu z danymi G. U. S. otrzymane odpowiedzi objęły:

- około 93% wrzecion bawełnianych,
- około 70% krosien wełnianych,
- około 53% wrzecion wełnianych,
- około 32% krosien wełnianych,
- około 78% ogólnej liczby robotników zatrudnionych

w tym przemyśle.

Zobrazowawszy szkicowo przedwojenny kierunek handlu wyrobów włókienniczych, lwia część których szła wówczas do Rosji, komisja stwierdza w czasach powojennych skurczenie się konsumpcji bawełny.

Ciekawy jest rozdział, omawiający straty wojenne, poniesione przez przemysł włókienniczy w czasie okupacji. Łu-

pem władz niemieckich stały się surowce, półfabrykаты, gotowe wyroby i maszyny na łączną sumę 186 milionów rubli złotych, a oprócz tego przepadły należności u rosyjskich dłużników za otrzymane na kredyt towary. Należności te wynosiły według bardzo ostrożnego szacunku komisji około 100 milionów rubli złotych, tak, że przemysł włókienniczy stracił w czasie wojny ogółem około 150 milionów dolarów. Na domiar złego przemysłowcy muszą spłacać swoje zobowiązania przedwojenne wobec dostawców zagranicznych, sięgające milionowych sum. Ponadto Mieszany Trybunał Rozjemczy Polsko-Niemiecki w Paryżu, przed który wytoczono powództwa o odszkodowanie za zarekwirowane przez Niemców towary, uznał siebie za niekompetentny w tych sprawach. W ten sposób przemysł włókienniczy utracił w czasie wojny całkowicie swój kapitał obrotowy i dziś siedzi w kieszeniach zagranicznych dostawców i banków, a dużo wielkich firm przeszło całkowicie na własność zagranicznych kapitalistów. Tego doniosłego zjawiska jak również zadłużenia firm wobec zagranicy komisja niestety nie poruszyła wcale.

Analizując wpływ koniunktury na ilość zatrudnionych robotników, komisja stwierdza na podstawie materiału cyfrowego, że „w momentach największego natężenia kryzysu wskaźnik zatrudnienia w tym przemyśle nie spada niżej (podkreślenie komisji) wskaźnika ogólnego zatrudnienia w przemyśle, co... przemawia na korzyść tego przemysłu”. Zbyt wyrobów włókienniczych jest bardzo czuły na wahania koniunktury (oszczędza się przede wszystkim na odzieży) to też zjawisko to możliwe jest tylko dlatego, że „...o ile normalnie przem. wł. tylko minimalną część swej produkcji wysyła zagranicę, w okresie ogólnego kryzysu przemysł ten odgrywa poważną rolę i bodaj jedną z najważniejszych w ogólnym eksporcie państwa... w miesiącach depresji wywóz tkanin podnosi się prawie do sumy wwozu surowca...” Uogólnienia te są zbyt pochopne, ponieważ wywóz w drugiej połowie 25 r. był uwarunkowany spadkiem waluty. Nie należy żywić nadziei, że zjawisko to się powtórzy w razie ponownej depresji, nie spowodowanej inflacją pieniądza. Uwagi te znajdują potwierdzenie w ustalonym przez komisję fakcie, że „Związek Eksportowy, do którego należą najsilniejsze... firmy, rok rocznie wykazuje stratę”.

Spżycie wewnętrzne komisja oblicza wadliwie, bo rozumuje tak str. 75: „Ponieważ przemysł bawełniany został objęty materiałem Kom. Ank... w 93%, a wełniany w 53%

przeto, w celu otrzymania liczb całkowitej produkcji, podniesiono (!) rezultaty o 7% dla produkcji bawełnianej oraz 43% (powinno być 47) dla produkcji wełnianej". Otóż według zasad arytmetyki, wykładanych w 3 klasie gimnazjum zadania takie rozwiązuje się inaczej: sumę, stanowiącą 53% całości, dzieli się przez 53 a rezultat mnoży przez 100.

Skutkiem zastosowania tej wadliwej zasady w wyliczeniu sprzedaży wyrobów wełnianych jest o 28% wyższe, niż wyliczenie komisji, a przez to również ich spożycie wewnątrz kraju o jakie 30%.

Przy omawianiu kwestji surowców komisja dochodzi do wniosków, którym można tylko przyklasnąć. A więc: skierowanie importu bawełny na Gdynię (komisja mówi dyplomatycznie o „polskim porcie”), co jednak nie jest tak łatwe; podniesienie produkcji wełny krajowej, co jest zupełnie możliwe przy jednoczesnej intensyfikacji rolnictwa wbrew utartym poglądom; intensyfikacja uprawy lnu oraz uporządkowanie handlu nim. Natomiast nie porusza komisja wcale kwestji stworzenia i rozwoju własnej wytwórczości surowca jedwabnego, czego przecież nasze warunki klimatyczne nie uniemożliwiają.

Co do sprawności technicznej naszego przemysłu włókienniczego komisja stwierdza jego wysoką naogół modernizację. Ujawnia tendencje do racjonalizacji przez zmniejszenie obsady maszyn, przez nadanie odpowiedniego kierunku półfabrykatom w czasie ich przechodzenia z jednej fazy przeróbki do drugiej oraz stwierdza rozszerzenie skali wytwórczości i przejście na produkcję tkanin cieńszych i lepiej wykończonych". Szczególnymi trudnościami, jakie przemysł ma do zwalczania, jest brak wody (studnie artezyjskie dochodzą do 750 mtr. głębokości) oraz brak kwalifikowanych sił. Komisja proponuje rozwinąć istniejącą w Łodzi średnią szkołę włókienniczą oraz utworzyć na Politechnice Warszawskiej, posiadającej już laboratorium włókiennicze, katedrę „mechanicznej technologii włókien”. Jest to zbyt skromny program. Łódź musi otrzymać wyższą szkołę włókienniczą. W przeciwnym razie zawsze będziemy zależni od zagranicznych inżynierów.

Przy omawianiu ustawodawstwa społecznego komisja stwierdza liczne przekroczenia jego przepisów (długość dnia, pracy nocnej kobiet, urlopów itd.) wysuwając żądanie rygorystycznego przestrzegania tych norm. Komisja nie zdaje sobie z tego sprawy, że byt robotników zależy więcej od ogólnego dochodu społecznego niż od przepisów administra-

cyjnych i ustaw. Wciąż jeszcze są ludzie, którym się wydaje, że wystarczy chuchnąć na termometr, a temperatura w mieszkaniu się podniesie. Życie jeszcze raz przeszło do porządku dziennego nad przepisami, niezgodnymi z jego prawami. Zresztą nadmienić należy, że nie wszyscy członkowie komisji w tym wypadku podzielali jej poglądy. Protest ich przeciw tym dezyderatom skryształizował się w „votum separatum” w sprawie rzekomej konieczności urządzenia i utrzymania żłóbków dla niemowląt wyłącznie na koszt przemysłu.

W tym samym duchu utrzymana jest teza, że kwestja podwyżki płac robotniczych w przemyśle włókienniczym przestała być kwestją wyłącznie ekonomiczną, lecz stała się zarówno dla państwa, jak dla przemysłu „aktualnem zagadnieniem socjalnem”. Jest to twierdzenie sformułowane stanowczo zbyt apodyktycznie. Również twierdzenie komisji, że przeciętne zarobki tkaczy na skutek zmniejszenia obsługi maszyn „albo mało, albo prawie zupełnie nie uległy zmianie” budzi poważne wątpliwości, podsycane jeszcze tą okolicznością, że komisja nie przytoczyła materiału cyfrowego na poparcie swego twierdzenia, chociaż go — jak sama zaznacza — miała pod ręką.

Wszystkie te żądania wyglądają tem bardziej utopijnie, że przecież komisja sama na wstępie swego sprawozdania przytoczyła fantastyczne straty, jakie poniósł przemysł włókienniczy w czasie wojny, skutkiem czego przemysłowcy do dziś dnia prócz budynków i maszyn posiadają tylko długi (świadczą o tem bilanse spółek akcyjnych). A o konjunkturze świadczą fakt, „że niektóre fabryki nie amortyzują maszyn i urządzeń we właściwej wysokości” (str. 123), bo nie mogą.

W dziedzinie podatkowej komisja słusznie zwalcza podatek obrotowy, wskazując na jego ujemne skutki i nierównomierne obciążenie nim różnych typów przedsiębiorstw i żądając jego obniżenia. W tym wypadku komisja stanęła w zupełności na wysokości zadania. Popełnia jednak teoretyczny błąd, zakładając, że podatek obrotowy jest przerzucany na spożywcę „siłą faktu”. Kwestja przerzucalności podatków jest zbyt zawiła aby o niej decydować w tak dogmatyczny sposób. Konstrukcja naszego podatku obrotowego przemawia raczej za tem, że jest on podatkiem nieprzerzucalnym, ponieważ obciąża nierównomiernie poszczególnych producentów wyrabiających ten sam towar: przedsiębiorca posiadający własną przedziałnię, tkalnię i wykończalnię płaci sam po-

datek tylko raz, gdy przedsiębiorca, posiadający tylko tkalnię a kupujący przędzę i powierzający wykończanie towaru farbiarni i apreturze zarobkowej zapłaci go 3 lub cztery razy. Jeden i drugi otrzymują oczywiście te samą cenę za swój towar. W jakiż więc sposób ten właściciel tkalni ma sobie odbić owe trzy podatki obrotowe, które zapłacił ponad to, co zapłacił właściciel zakładu kombinowanego pionowo? Oczywiście jest teoretycznie możliwe, że cena za wyroby ukształtuje się tak, że podatek może być przerzucony. Wtedy oczywiście zakłady kombinowane korzystają z renty różniczkowanej na tle podatku obrotowego. Lecz wobec ostrej konkurencji, jaka stale panuje na rynku włókienniczym, jest więcej niż prawdopodobne, że ceny utrzymują się niżej tego poziomu, któryby pozwalał przerzucić podatek zakładom niekombinowanym.

Komisja kończy swe sprawozdanie żądaniem — słusznem — wyższej stawki celnej dla cieńszych gatunków oraz dezyderatem czujniejszego zwalczania kwitnącego przemysłnictwa wyrobów włókienniczych.

Pomimo pewnych omyłek i błędnego oświetlania niektórych zjawisk, widać, że komisja sumiennie potraktowała swe zadanie, że włożyła dużo pracy i energii w swoje dzieło. Znaczenie jego polega na autorytatywnem wyświetleniu i ustaleniu szeregu doniosłych faktów, które dotychczas jeszcze dla licznych jednostek naszego społeczeństwa były sporne.

Jerzy Schimmel (Poznań).

Bóbr Wacław: Polski przemysł naftowy. Warszawa, Wyd. „Przeglądu Politycznego”, 1928, 8-ka, str. 32.

Dębicki Janusz: Polska w europejskim przemyśle cynkowym. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 15 (Odb. z „Przeglądu Gospodarczego”).

Przemysł i handel Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, Nakł. Biura Wyd. „Kultpol”, 1928, 4-ka, str. 51.

VI Rocznik Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych oraz źródła zakupu wyrobów fabryk zrzeszonych w P. Z. P. M. Opracowane przez biuro Związku pod redakcją S. J. Okolskiego. Warszawa. Nakł. Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych, 1927 [wyd. 1928 r.], 4-ka, str. XIX + 164 + 45.

Szeliga Franciszek: Przemysł włocławski. Włocławek. Wyd. Funduszu Naukowego Zrzeszenia Pracowników Banku Polskiego, 1928, 8-ka, str. 101.

Czasopisma: Alberg M. Dr.: Przemysł kwasu siarkowego w Polsce (Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 16. 1928). — Budziński J.: Zaniedbana dziedzina przemysłu eksportowego (Kupiec Nr. 38. 1928). — Dębicki J.: Polskie hutnictwo cynkowe (Gazeta Bankowa Nr. 19. 1928). — Holewiński W. Inż.: Kryzys samowystarczalności naftowej w Polsce (Przegląd Techniczny Nr. 37 i 38. 1928). — J. A. Inż.: Produkcja i obrót solą w II kwartale 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Jenner W.: Koncentracja społeczna jako czynnik rozwoju gospodarczego Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Krzywicki W.: Zadania polskiej polityki celnej w dziedzinie produkcji maszyn rolniczych (Maszyny Rolnicze Nr. 7. 1928). — Lipkowski J. Inż.: Związek wynalazców Rzeczypospolitej Polskiej (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Ł. T. Dr.: Budowa przemysłu sowieckiego (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Malinowski B. Inż.: Syndykat Reńsko-Westfalski, zarys rozwoju i stan obecny; jego dobre strony i niedomagania (Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 13. 1928). — Mańkowski B.: W sprawie rozwoju przemysłu budowlanego (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Martin W.: Niemiecki przemysł chemiczny w roku 1928 (Przegląd Gospodarczy Nr. Nr. 16 i 17. 1928). — Markiewicz P. B.: W sprawie porozumienia węglowego polsko-brytyjskiego (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Potyrata A.: W sprawie produkcji i zbytu stali okrętowej (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Rychliński St.: Przemysł włókienniczy w Polsce na podstawie XIV tomu sprawozdań Komisji Ankietowej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 9. 1928). — Rytel J. Inż.: Rozwój przemysłu gumowego w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Sienkiewicz N. Inż.: Parę danych o stanie przemysłu chemicznego (Przegląd Techniczny Nr. 37. 1928). — Silberstein I. Inż.: Postępy budowy maszyn elektrycznych (Przegląd Techniczny Nr. 39. 1928). — Zamoyski T. Inż.: Dziesięciolecie polskiego przemysłu chemicznego (Przegląd Gospodarczy Nr. 18. 1928). — Głos angielski o polskim przemyśle węglowym i porozumieniu polsko-angielskim (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Koncentracja przemysłu belgijskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Kopalnictwo rud żelaznych i hutnictwo żelazne w czerwcu i lipcu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Państwowy Instytut Eksportowy: Produkcja przetworów ziemniaczanych w Czechosłowacji (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1928). — Tenże: Kryzys cukrownictwa w Czechosłowacji (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Tenże: Sytuacja w handlu i produkcja drzewa w Czechosłowacji (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Przemówienie ministra Przemysłu i Handlu na otwarciu VIII Targów Wschodnich (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1928). — Przemysł sztucznego jedwabiu w Czechosłowacji (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Rozwój elektryfikacji we Francji (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Rozwój przemysłu włókienniczego (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Sytuacja górnictwa austriackiego w I półroczu 1928 (Przemysł i Handel, ze-

zsynt 38. 1928). — Sowiecki syndykat włókienniczy (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Stan przemysłu bawełnianego we Francji (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928).

Lancoulesco Aurel P.: Les richesses minières de la nouvelle Roumanie, Paris, J. Gamber, 1928. 8-ka, str. 384.

France Walter F.: Industrialism in Japan. Preface by Cecil, Bishop of Southampton. London, S. P. G. 1928, 8-ka, str. 72.

Entwurf eines Gesetzes wegen des Abkommens über die vorläufige Regelung des Holzverkehrs aus Polen nach Deutschland. Berlin, Heyman, 1928, 4-ka, str. 5.

Schwackhöfer Franz: Die Kohlen Oesterreichs, Deutschland, der Czechoslowakei, Polens, Ungarns u. s. w. 4 umbearbeitete und den geänderten politischen Verhältnissen Rechnung tragende Auflage von Adolf Cluss, Wolfgang Klager und Walther Mirna. Wien, Gerold u. Co, 1928, 4-ka, str. 263 + tabl.

DZIAŁ V.

Handel, polityka handlowa i komunikacja.

Kiedrón Józef: Kolej Górny Śląsk—Gdynia jako najpilniejszy problemat gospodarczy Polski. Wydawnictwo Koła Ekonomistów w Katowicach. Zeszyt I. Katowice, 1928. str. 23.

Projektowana i niejednokrotnie już omawiana budowa węglowej linii kolejowej z Górnego Śląska do Gdyni zaczyna się szybko realizować, czego widocznym dowodem było niedawne otwarcie jej odcinka Czersk—Kościerzyna. Szybkie tempo robót, prowadzonych jednocześnie w kilku odcinkach, pozwala przypuszczać, iż zostanie ona ukończona i oddana do użytku w całości już w roku przyszłym. Dopiero wówczas uwidoczni się olbrzymie znaczenie gospodarcze tej nowej magistrali kolejowej i będzie się można przekonać, czy spełni ona pokładane nadzieje i czy zdoła przewieźć cały nadmiar węgla z kopalń do portów nad Bałtykiem z pominięciem budowy kanału węglowego Górny Śląsk—Gdynia.

Z powstaniem problemu transportu węgla z kopalń do portów, powstały dwa rozwiązania: 1. budowa olbrzymiego kanału wodnego, co wydawało się dość łatwe ze względu na stosunkowo bardzo nieznaczną różnicę poziomów i możliwości wykorzystania istniejących dróg wodnych i 2. budowa

wielkiej linii kolejowej z północy na południe oraz rozbudowanie istniejących połączeń kolejowych.

Autor omawianej książki, świetny znawca i pionier przemysłu węglowego, w sposób zupełnie zdecydowany odrzuca pierwszy projekt, jako maforealny i daleko przekraczający nasze możliwości w najbliższych latach i przechyla się do drugiego projektu. Przeciw kanałowi węglowemu przemawia przede wszystkim zbyt długi okres czasu, konieczny dla jego budowy, który wynosiłby 10 do 15 lat. Jest to okres, którego nie wytrzymałby polski przemysł węglowy, którego nie wytrzymałaby przede wszystkim ludność robotnicza Śląska, potrzebująca zarobku i nie wytrzymałoby nasze państwo ze względu na bilans handlowy. Drugim argumentem są zbyt wysokie koszty budowy i eksploatacji kanału. Koszty własne przewozu kanałami mają być według wywodów autora 2 razy wyższe od kosztów transportu koleją. Z tych względów projekt budowy specjalnego kanału węglowego, przynajmniej narazie, upada, a pozostaje tylko budowa linii kolejowej. Jak się następnie okazało, czynniki rządowe ten właśnie projekt zrealizowały już częściowo. Nowa linia pójdzie z Katowic przez Hajduki Wielkie—Tarnowskie Góry—Kalety—Herby—Zduńską Wolę—Barłogi—Inowrocław—Bydgoszcz do Gdyni. Długość jej będzie wynosić 542 klm., zamiast, jak obecnie 674 klm., a koszty budowy wyniosą od 125 milionów do 150 milionów franków złotych. Linia ta poza normalnymi przewozami będzie przewozić rocznie około 12 milionów tonn węgla, co poza umożliwieniem podniesienia produkcji, a tem samem dalszego zatrudnienia około 20.000 robotników, przyniosłaby ona Polsce cały szereg innych korzyści. Przede wszystkim zyskałby na tem nasz bilans handlowy, którego aktywność zwiększyłaby się według obliczeń autora okragło o 240 milionów złotych rocznie. Niezależnie od tego nowa linia, przecinająca bardzo żyzne i bogate połacie kraju, przyczyni się w znacznym stopniu do ich rozwoju gospodarczego. Jednakże jej głównym celem i największą korzyścią będzie ułatwienie polskiemu przemysłowi węglowemu walki konkurencyjnej na rynkach skandynawskich, najwięcej zagrożonych przez dumpingowe ceny węgla angielskiego. Nazewnątrz państwa nowa linia kolejowa będzie imponującym wyrazem polskiej energii twórczej, naszej żywotności i przedsiębiorczości. Wywody swoje popiera autor pokaznym materiałem statystycznym, opracowanym w formie bardzo przejrzystych wykresów. Wogóle cała książeczka napisana jest bardzo jasno,

a przez rozstrzygnięcie problemu eksportu węgla na korzyść kolei przyczyni się do rozwiania zbyt wielkich nadziei, jakie społeczeństwo polskie przypisywało budowie kanału węglowego.

F. Barciński (Poznań).

Bohdan Edward: Morska polityka gospodarcza Polski. Warszawa, Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1928, 8-ka, str. 274 z tabl.

Kwiatkowski Eugenjusz (Inż., Min. Przemysłu i Handlu): Przemówienie w Komisji Budżetowej Sejmu w dn. 20. IV. 1928 r. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1928, 8-ka, str. 24.

Materiały do nowej taryfy celnej. Zeszyt I. Warszawa. Nakł. Min. Przemysłu i Handlu, 1928, 4-ka, str. 186.

Sprawozdanie Izby Handlowej i Przemysłowej w Krakowie z obrad publicznych oraz czynności za rok 1926. Kraków. Nakł. Izby Handlowej i Przemysłowej [1928], str. 203.

Zbiór traktatów i konwencji handlowych, zawartych przez Polskę. — Tom II 1925—1927. Warszawa. Nakł. Wyższej Szkoły Handlowej, 1928, 8-ka, str. 280 (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej).

Czasopisma: A.: Przed wznowieniem rokowań polsko-niemieckich (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Arlet W.: Możliwości wywozu polskiego do Brazylii i Argentyny (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — B.: Konkurencja eksportu rosyjskiego z eksportem morskim Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — B.: Pierwsza próba wykorzystania portu Tczewskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — B. B.: Rozwój żeglugi niemieckiej a polski „Hinterland” (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — B. K.: Przewozy towarów na Polskich Kolejach Państwowych w latach 1925—1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Tenże: Przewóz węgla na Polskich Kolejach Państwowych w oświetleniu Komisji Ankiety (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Barański Wł.: Konjunktury cen drzewa (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Battaglia R.: O powstrzymanie zbędnego importu (Kupiec Nr. 37. 1928). — Bieniek C.: Międzynarodowa wystawa lotnicza w Paryżu (Przegląd Techniczny Nr. 40 i 41. 1928). — Budziński J.: W sprawie eksportu ziemniaków (Kupiec Nr. 40. 1928). — Butler S.: Unifikacja taryf kolejowych polskich i gdańskich (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — D.: Uregulowanie obrotu zagranicznego zbożem w okresie gospodarczym 1928—29 (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Dżabagi W. G.: Handel zagraniczny Jugosławji (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — E. R.: O niezależności gospodarczej (Przegląd Gospodarczy Nr. 18. 1928). — Tenże: W obliczu nowych haseł (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Embó: W sprawie dostaw nawozów sztucznych (Rolnik Spółdzielca Nr. 16. 1928). — Fr. St.: Cło wywozowe na makuchy (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — G. J.: Nowe regulaminy przewozu osób i towarów (Przem.

i Handel, zeszyt 42. 1928). — Tenże: Państwowe drogi bite w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — G. Wł.: I Targi Północne w Wilnie (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Gawroński-Rawita Z. Dr.: Zmiany strukturalne w gospodarstwie narodowym i ich związek z handlem zagranicznym (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1928). — Glass S.: Kryzys przemysłowy a polityka celna w Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Gościcki J.: Handel zagraniczny głównymi artykułami rolniczymi w ostatnim czterolecu (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Grabowski M.: Konjunktury cen, masła i jaja, import masła do Niemiec i Anglii. Import jaj do Anglii, eksport jaj z Polski (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Grodzki E. Dr.: Inkaso towarowe (Poradnik Spółdzielni Nr. 18. 1928). — Hryniewiecki J. Dr.: Przewóz towarów morzem (Świat Kupiecki Nr. 36 i 39. 1928). — Ihnatowicz Z.: Organizacja zbytu produktów rolnych ze stanowiska rolniczego i ogólnonarodowego (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1928). — Jagmin J. Inż.: Pogląd ogólny na import i eksport w Danji w ciągu ostatnich pięciu lat (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Jasiński M. Dr.: Problem finansowy Targów Wschodnich (Gazeta Bankowa Nr. Nr. 15 i 16. 1928). — Jastrzębowski W.: Zagadnienie ceny w związku z polityką gospodarczą państwa (Przemysł i Handel, zeszyt 38 i 39. 1928). — Kaczkowski J.: Powiernictwo (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Keynes J. M.: Położenie handlu i bezrobocie w Wielkiej Brytanji (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1928). — Klärner C. Inż.: O udział państwa w eksporcie drzewa (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Kornaczewski M. Inż.: O materiale szyn kolejowych i sposobach jego ulepszenia (Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 16. 1928). — Krupski H.: Rozwój portu w Gdyni i jego znaczenie dla gospodarstwa krajowego (Świat Kupiecki Nr. 42. 1928). — Landsberg C. Inż.: W sprawie przewozów tranzytowych pomiędzy Niemcami i Z. S. S. R. (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Litwiński L. Dr.: Skomercjalizowane belgijskie koleje państwowe (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Ł. St. Inż.: Wystawa portowa w Wiedniu (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Łychowski T. Dr.: Zagadnienie stosunków handlowych z Z. S. S. R. (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Tenże: Sprawa redukcji ceł na terenie międzynarodowym (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Massalski W.: Ekspansja handlowa Polski na wschodzie (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Miduch Z.: Umowa handlowa z Czechosłowacją (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Michalski J. Dr.: Wyniki komercjalizacji kolei w Belgji (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Marchlewski T.: Kapitalizacja i rentowność zakładów handlowych jako zagadnienie państwowe (Świat Kupiecki Nr. 41. 1928). — Tenże: O sprzyjające warunki dla rozwoju naszego handlu (Świat Kupiecki Nr. 40. 1928). — Olszewski A.: W aktualnej sprawie (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Prochaska S.: O projekcie nomenklatury taryfy celnej (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1928). — Przybył-

kiewicz Z.: Uniezależnienie chińskiej polityki celnej (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Roztowski F.: W sprawie rozwoju żeglugi morskiej (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Rybicki P.: Wyniki reglamentacji przywozu w 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — S.: Bilans handlowy z poszczególnymi krajami (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). S. G.: Bilans płatniczy Francji w 1926 i w 1927 roku (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Tenże: Zagadnienie bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (Przegląd Gospodarczy Nr. 18. 1928). — T. J.: Bilans handlowy w lipcu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Tenże: Bilans handlowy w sierpniu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Trybulski M.: Produkcja i handel pierzem i puchem w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Tymowski W. Inż.: Obrót towarami farmaceutycznymi i perfumeryjnymi (Przegląd Gospodarczy Nr. 18. 1928). — W. J.: Pośrednictwo obce w eksporcie polskim (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — W. P.: Rozwój szkolnictwa handlowego na Śląsku (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1928). — W. T.: Turystyka a bilans płatniczy (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Wieniawski A.: Potrzeba silnego handlu (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Zakrzewski F.: Targi Wschodnie a kupiectwo (Kupiec Nr. 36. 1928). — Tenże: O traktat handlowy z Niemcami (Kupiec Nr. 39. 1928). — Zdanowski A.: Organizacja a koszty zbytu węgla na podstawie V tomu Sprawozdań Komisji Ankietowej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 8. 1928). — Budowa okrętów (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1928). — Działalność Państwowego Banku Rolnego w związku z poprawą bilansu handlowego (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Handel zagraniczny Francji i Wielkiej Brytanji w I półroczu 1928 roku (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Interesy niemieckie w polskiej żegludze rzecznej (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Kierunki handlu zewnętrznego Polski w I półroczu 1928 roku (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Łotwa jako kraj tranzytowy (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Memorjał Związku Polskich Organizacji Rolniczych przedstawiony p. Ministrowi Rolnictwa w związku ze wznowieniem rokowań o traktat handlowy polsko-niemiecki (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Możliwości rozwoju floty handlowej na Bałtyku (Kupiec Nr. 34. 1928). — Nowe linje żeglugi w Gdyni i obce pośrednictwo w transporcie i handlu morskim (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Polskie Koleje Państwowe na Wystawie Powszechnej w Poznaniu (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Ruch portowy w lipcu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Sprawy morskie w krajach nadbałtyckich (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Syndykat eksportowy trzody i bydła (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Spożycie cukru w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Sprawozdanie Targów Międzynarodowych w Budapeszcie (Kupiec Nr. 34. 1928). — Wadliwa organizacja handlu zagranicznego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1928).

- Mé m o r a n d u m sur le commerce international et sur les balances des paiements 1912—1926. Vol. II (Publications de la Société des Nations. 2 Questions économiques et financières 1927, 68). Genève, 1928, str. 923.
- P i l a v a c h i Aristoclès C.: La politique douanière des trois principaux états européens et celle de la Société des Nations. Paris, Guillon, 1928, 8-ka, str. 419.
- Beck Heinrich: Das Buchhaltungs- und Revisionswesen in den Vereinigten Staaten von Amerika. Mit einem Geleitwort der Handelskammer Hamburg. Berlin, Weiss, 1928, 8-ka, str. 90.
- D e n g l Johann: Einleitung in die Handelswissenschaft und Handelspraxis. Budapest. Toldi, 1928, str. 550.
- N a p p - Z i n n Anton Felix: Binnenschiffahrt und Eisenbahn. Werden, Gestalt und Problem ihres Verhältnisses im Deutschen Reich. Leipzig, Glockner, 1928, 8-ka, str. VIII + 126 (Kölner wirtschafts- und sozialwissensch. Studien 2, 3).
- S c h i n d l e r Axel: Grundfragen der deutschen Handelspolitik. Geleitwort: Martin Schiele. Berlin, Kühn, 1928, 8-ka, str. 241.
- V o s s Paul: Messe und Ausstellung, ihre Aufgaben und ihre Grenzen. Leipzig, Leipziger Messamt, 1928, str. 16.

DZIAŁ VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Taylor Edward Dr.: Finanzpolitik und Steuersystem der Republik Polen. Jena, Fischer, 1928, str. XV + 365.

Profesor Karol Bräuer z Wrocławia jest obecnie bodaj, że najteższym analitykiem skarbowym w literaturze niemieckiej. Rozporządza ponadto talentem naukowo-organizacyjnym. W roku 1926 rozpoczął wydawnictwo p. t. „Finanzpolitik und volkswirtschaftliche Studien”, które przeprowadza z pomocą znanej i potężnej firmy Gustawa Fischera w Jenie, i w którym ukazało się do dziś 13 tomów, a przygotowuje do druku kilka dalszych. Są to jak dotąd (z małym wyjątkiem) dzieła z dziedziny skarbowości, a cechuje je to, iż Bräuer powierza pióro wytrawnym znawcom przedmiotu i czuwając w ten sposób nad wysokim poziomem prac, równocześnie wykracza poza zakres niemieckich stosunków, poświęcając szereg już tomów omówieniu zagadnień skarbowych poszczególnych państw.

W ten sposób przedstawione zostały systemy skarbowe Stanów Zjednoczonych A. P., Japonji, Rosji Sowieckiej, a ostat-

nio polityka skarbowa i system podatkowy Polski w opracowaniu prof. Edwarda Taylora z Poznania.

Bräuer nie mógł zrobić lepszego wyboru w wyszukaniu autora do dzieła, które wyjść miało w jego wydawnictwie o Polsce, jak prosząc o pomoc profesora Taylora. Taylor ma wiele wspólnego z Bräuerem. Głęboki analityk, niezwykle sumienny, dokładny i staranny w każdym ze swoich dzieł, a na gruncie polskim jedyny dziś konkurent Bräuera w imprezach wydawniczych swojej szkoły.

Zadanie profesora Taylora było trudne. Występuje z wielką monografią o sprawach skarbowych Polski za lat dziesięć, wobec literatury niemieckiej, a właściwie światowej (dla wielkiej ekspansji naukowej Niemiec), należało zatem nie uchybić prawdzie, ale nie rozlewać także strug pesymizmu, unikać popularności, a natomiast zapewnić pracy wielki obiektywizm, znanstwo przedmiotu, smak i kulturę naukową nieprzeciętnej miary. Te wszystkie dane Taylor posiada, szczególnie gdy się zważy jego sumienne i wytrawne studia nad „Prawem skarbowem Rzplitej P.” (dwa tomy z r. 1920), jego autorstwo monografij o naszych dwóch inflacjach, oraz jego gruntowne doświadczenie naukowe zdobyte kierownictwem wydawnictwa poznańskiego, co wszystko razem wyrobiło umiar w perspektywie i sędzie, a dokładną w danych warunkach znajomość zagadnienia.

Należy najpierw podkreślić zasługę Autora i kierownika Wydawnictwa, iż wiele stosunkowo tekstu polskiego wyszło z drukarni niemieckiej bez zarzutu, czego naprzykład nie można powiedzieć o Gerloff'a i Meisel'a: „Handbuch der Finanzwissenschaft”, w którym rozdział niewielki o skarbowości polskiej napisany przez prof. Jerzego Michalskiego, świeżo wydrukowany, zawiera w kilku wierszach tekstu polskiego szereg błędów.

Monografia napisana jest w sposób jasny i przejrzysty.

Dość trudny szkopuł przedstawiał problem podziału przedmiotu. Pokonał go Taylor, dzieląc zadanie na dwie części. Pierwsze ujmuje zagadnienie polityki skarbowej polskiej w omawianym okresie, czyli wszystko to, co składa się na czynniki formowania się konkretnych instytucji skarbowych. Druga rozpatruje sam system podatkowy, że tak powiem od wewnątrz, z punktu widzenia obiektywnej wartości tego lub innego układu powołanych do życia urzędów podatkowych.

Polityka skarbowa wchłania szereg problemów, które prof. Taylor rozpatruje w następującej kolejności: a) powsta-

nie polskiego systemu podatkowego, a więc stan prawno-skarbowy w chwili odzyskania państwowości, oraz przebieg unifikacyjny, b) rozwój systemu już polskiego z uwzględnieniem kierunku dochodowości, którą reprezentuje najpierw i przeważnie podatek inflacyjny, przy równoczesnym dążeniu do wywarcia nacisku na bezpośrednie opodatkowanie dochodów w ogólnym tego słowa znaczeniu i majątku, początkowy optymizm co do możliwości stosowania zmodernizowanych form systemu podatkowego i cofnięcie się na grunt form starszych a prostych, c) udział i stopień wpływu czynników kształtowania się polskiej skarbowości, a zatem kultura ogólna i skarbowa ludności, administracji skarbowej, nacisk grup społecznych i interesów społecznych na ustrój skarbowo-podatkowy, d) analiza wydatków i dochodów, e) dochodowość z tytułów prawno-publicznych (podatki i monopole) z uwzględnieniem obciążenia podatkowego ludności na głowę i w stosunku do wielkości dochodu społecznego.

Część druga poświęcona systemowi podatkowemu Polski (doprowadzenie do stycznia 1928, choć autor wspomina w końcu o odrzuceniu przez Sejm projektów częściowej reformy podatkowej z wiosny 1928 r.) następczała niemięj trudności w podziale, niż część pierwsza. Jeśli w pierwszej przedstawienie rozwoju wypadków i wysunięcie szeregu problemów wymagało wytrawnego zdania sobie sprawy głównie z węzłów (że użyję tego wyrażenia) historii polityki skarbowej polskiej w okresie 10-lecia, to w drugiej przyjęcie takiego lub innego podziału mówi już dokładnie o klasyfikacji, którą prof. Taylor przemyślał i która jego zdaniem zasługuje na to, by być typem podziału podatków.

Wypada zauważyć, iż Taylor uczynił poważną zmianę w ugrupowaniu podatków od czasu „Prawa skarbowego” z r. 1920. Dzisiejszy schemat jest o wiele jaśniejszy i znacznie uproszczony. Najpierw idą a) podatki od dochodu i majątku, potem b) podatki na dobra (czyli jak to wyjaśnia autor na str. 160, podatki pośrednie, choć tego podziału prof. Taylor w nomenklaturze nie stosuje); dalej c) podatki od obrotu. Zamyka książkę omówienie skarbowości komunalnej i rzucenie ogólnych uwag.

Wydaje się, że niezakończony jest proces terminologiczny podatków od dochodu, które stanowią najpierw ogólną klasę (pod. dochodowy, pod. przychodowy), następnie klasę niższą (podatek dochodowy i pod. wojskowy), wreszcie tej ostatniej

podklasę (właściwy podatek dochodowy, podatek od „dochodu” z pracy, pod. od tantjem).

Do ogólnej grupy podatków od dochodu i majątku włącza prof. Taylor podatek od spadków i darowizn (w urzędowej nomenklaturze mieści się w opłatach), natomiast podatek mieszkaniowy przenosi do grupy podatków na dobra (rozdział traktujący o podatkach od użycia i spożycia).

Akcyzowe opłaty patentowe przenosi z ostatniej grupy do podatków przychodowych (w Weinfeldta i w urzędowej klasyfikacji są w podatkach pośrednich).

Trudno podnosić wszystkie kwestje, które Autor rozwija. Z ich wielości wspomnę o kilku, szczególnie nas interesujących z uwagi na to, że w tem, a nie innem oświetleniu będą czytane przez zagranicę, szczególnie w Niemczech.

Jest tam pochwała społeczeństwa polskiego, które nie wahało się czynić ofiary na rzecz Skarbu (str. 91), dotkniętą została jednak nie dająca się zaprzeczyć tendencja zwalania reform socjalnych na barki Skarbu państwa i kosztem niewielkiej ilości bogatych (przewaga pod. bezpośrednich, źle do tego skonstruowanych) z równoczesnym uprzywilejowaniem średnio-zamożnych (proporcja i regresja pod. gruntowego, przywileje drobnego rolnictwa w podatku dochodowym, system podatku majątkowego jednorazowego). W sposób obiektywny potraktował Taylor subtelny problem wydatków militarynych Polski, rozwiewając dokumentarycznie wiele przesądów w tej mierze (str. 109). Problemat podatkowego obciążenia ludności ujął Autor jasno i źródłowo bez egzeracyj w tę lub inną stronę. Prof. Taylor polemizuje z prof. Michalskim i Kemmererem w przedmiocie różnic w obciążeniu podatkiem gruntowym na niekorzyść Małopolski z korzyścią dla b. Kongresówki (str. 210). Nie zakrywa nierentowności naszych przedsiębiorstw państwowych, chociaż uznaje znaczne wysiłki, czynione w tym kierunku. Słusznie podkreśla zasługę Zdziechowskiego, który zapoczątkował zdrową choć optycznie niesympatyczną politykę trzymania krótko strony wydatkowej budżetu, a którą to politykę z powodzeniem i konsekwentnie kontynuuje Czechowicz.

W końcowych uwagach Taylor wysuwa garść poglądów na całość omawianego zagadnienia. Z dziewięciu odziedziczonych systemów podatkowych a 3 typów głównych pozostały dziś podatek gruntowy i spadkowy jako produkty obcej pracy prawodawczej. Ale spadki po zaborczych systemach pokutują w instytucjach podatkowych rodzimej już produkcji, szczegól-

nie wpływ rosyjski, mniej austriacki i niemiecki (podatki konsumcyjne i obrotowe). Monopole są czystym polskim tworem choć ich rozrost jest zastraszający. Formy naszych wydatków publicznych i ich wielkość określała i określa sytuacja geograficzna Polski, fiskalizm długo działający oraz niedomagania na punkcie rentowności i organizacji przedsiębiorstw publicznych. Nacisk na podatki od dochodu i majątku ze złą metodą konstrukcji taryf podatkowych i te inne braki, o których wyżej wspomniałem, tworzą według Taylora podstawę do reformy, która powoli lecz koniecznie musi nastąpić.

Do książki dołączony jest obszerny wykaz źródeł i literatury oraz przejrzysty indeks osobowy i rzeczowy.

Prof. Ignacy C z u m a (Lublin).

G ó r e c k i R. dr., prezes B. G. K. : Rola Banku Gospodarstwa Krajowego w życiu gospodarczym Polski Współczesnej. Warszawa 1928. Nakł. B. G. Kr.

Pod powyższym tytułem prezes Banku Gospodarstwa Krajowego Dr. R. Górecki wydał rozszerzony tekst swych przemówień, wygłoszonych we Lwowie i Poznaniu. Temat został ujęty przez autora z trzech głównych punktów widzenia, a mianowicie: na tle ogólnej sytuacji gospodarczej Polski w ciągu lat ostatnich; w odniesieniu do zagadnień ingerencji państwa w życie gospodarcze i w kierunku wyświeślenia genezy rozwoju oraz działalności Banku Gospodarstwa Krajowego.

Charakterystyka sytuacji gospodarczej Polski w ciągu lat ostatnich przejrzyście precyzuje ewolucję, którą przeszliśmy w zakresie budżetu państwowego, stabilizacji waluty i konstatuje znaczny wzrost zaufania we własne siły społeczeństwa. Wzrost produkcji i wzrost pojemności rynku wewnętrznego udowadniają, zdaniem p. Góreckiego, stały rozwój życia gospodarczego oparty z jednej strony na planowej działalności rządu, a z drugiej na trwałej stabilizacji stosunków wewnętrznych Polski. To ostatnie twierdzenie należałoby przyjąć z większym zastrzeżeniem z uwagi na to, iż strukturalne przemiany w ustroju gospodarczym Polski nie doszły do swego momentu końcowego, a więc momentu, w którym następuje normalny rozwój strukturalny w tempie właściwym dla innych narodów. W dalszym ciągu przeżywamy znaczne przekształcenie strukturalne i o ile doszliśmy do pewnych bardziej stałych wyników i pewnego bardziej trwałego ukła-

du stosunków gospodarczych w zakresie bilansu handlowego i w zakresie wzajemnego ustosunkowania się podaży i popytu w znaczeniu ustrojowym o tyle zmiany na rynku pieniężnym i lokacyjnym w dalszym ciągu mają charakter przekształceń wybitnie strukturalnych i kierownicy naszej polityki kredytowej, a zwłaszcza B. G. K., przyjmujący w ukształtowaniu się tego właśnie ustroju kredytowego tak znaczny udział, spotykają się codziennie z najdonioślejszymi zagadnieniami z tego zakresu.

Rozdział poświęcony ingerencji państwa w życie gospodarcze narodu, oparty jest na twierdzeniach, że państwo ma prawo i obowiązek ingerowania z uwagi na własny udział jako konsumenta i producenta, z uwagi na konieczność ustosunkowania się do międzynarodowych organizacyj gospodarczych, z uwagi na to, że „zagadnienia gospodarcze stanowią istotnie integralną część życia społecznego i niezmiernie doniosły czynnik wydobywania z narodu koniecznego w pewnych wypadkach, hartu i siły”. B. G. K. jest tym aparatem państwowym, za pośrednictwem którego rząd ingeruje w życie gospodarcze w charakterze przedsiębiorcy. Genetycznie koncepcja ta, zdaniem p. Góreckiego, datuje się od czasów min. ks. Lubeckiego, i po przez rozwój działalności Banku Polskiego Bank G. K. przejmuje nie tylko te tradycje, lecz również zasadnicze idee, które wywołały powstanie Banku Krajowego w Galicji, jak również obejmuje ten zakres zadań, które na terenie b. zaboru pruskiego spełniła inna forma emancypacji zbiorowej, a mianowicie: Patronat Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. Wyniki, świadczące o wybitnych zasługach centralnych instytucyj kredytowych usprawiedliwiają zdaniem autora szeroką ingerencję państwa w dziedzinie gospodarczej.

Następny rozdział poświęcony jest omówieniu zadań i działalności B. G. K. Dosadnie charakteryzuje się ta działalność słowami: „Mädchen für Alles” — kredyt długoterminowy, przemysłowy, komunalny, kolejowy, bankowy, popieranie instytucyj samorządowych, oszczędnościowych, ruchu budowlanego, odbudowy kraju, wykonywania wszelkich czynności bankowych ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb państwa, przedsiębiorstw państwowych i samorządowych. Jest to zakres działalności, który instytucji bankowej nadaje cechy mieszanego organu o wielu departamentach luźno ze sobą związanych i pracujących automatycznie. Obawiam się, że bliższe krytyczne rozpatrzenie rezultatu całej działalności

B. G. K., przedstawione przez p. d-ra Góreckiego na szeregu wykresów, obrazujących rozwój cyfr bilansowych banku za czas zgorą 5-ciu lat jego działalności, doprowadzi do postulatu rachunkowego: organizacyjnego wyodrębnienia poszczególnych agend Banku. Jest rzeczą niezaprzeczną zdaje, się, i zresztą opartą na tak szanownym i długoletnim przykładzie, jakim jest Bank Angielski, że instytucja bankowa, o szerokim zakresie działania, winna każdy ze swoich autonomicznych działów prowadzić stosownie do zadań w odrębnej jednostce organizacyjnej i nie komasować w jednym bilansie wszystkich wyników agend w tak różnorodnym kierunku prowadzonych. Ostatnio zauważone w sierpniu wyczerpanie funduszy obrotowych B. G. K., jest dowodem słuszności powyższego twierdzenia, a zarazem podstawą dla pewnej krytyki tych założeń programowych, a raczej ujęcia technicznego przez B. G. K., przewidywanego programu działalności w zakresie udzielania kredytów w r. 1928. Mianowicie, wobec braku bliższych wyjaśnień, można przypuszczać, że za podstawę planów operacyjnych przyjęto doświadczenie r. 1927. Kryterjum to nie było słusznie i nie przyjmowało pod uwagę wielu czynników zarówno konjunkturalnych, jak i strukturalnych, że kierownictwo Banku niedostatecznie uświadamiało sobie natężenie tych zjawisk, a równocześnie nie posiadając należycie zorganizowanej statystyki sprawozdawczej z poszczególnych departamentów i agend, nie umiało skoordynować zasadniczych operacyj bankowych i ich objętości, i że przeto musiało nastąpić pewne załamanie się działalności Banku.

Rezultaty jednak działalności Banku należy rozpatrywać i właściwie oceniać, nie z punktu widzenia techniki i fachowo bankierskiego prowadzenia interesu bankowego, lecz raczej ze względu na ogromny wpływ na życie gospodarcze, jaką ta działalność wywiera ze względu na wysiłki, jakie są czynione przez tę instytucję w kierunku harmonijnego i właściwego zasilenia kredytem długoterminowym tych działów gospodarstwa narodowego, które nie mogą być zaopatrzone innymi, więcej dostępnymi drogami, czy to ze względu na trudności zewnętrzne, czy wogóle ze względu na brak inicjatywy prywatnej w kierunku rozwoju tych, lub innych operacyj bankowych i emisyjnych. Należałoby przytem życzyć, żeby tak energiczny kierownik Banku, jakim jest p. dr. Roman Górecki dał impuls pracy, któraby miała na celu oświetlenie ekonomiczne wpływów, wywieranych przez Bank na życie gospodarcze, a zwłaszcza zobrazowanie rezultatów kredyto-

wych przemysłowych przyznawanych przez Bank, która to działalność bez wątpienia jest jedną z najbardziej dodających otuchy w dniach dzisiejszych.

Ciekawą rzeczą byłoby zbadanie zmiany rentowności przedsiębiorstw, finansowanych przez B. G. K. Uważam, że badania takie przyczyniłyby się znacznie do tego, żeby racjonalizować administrację przedsiębiorstwami, w których państwo przyjmuje większy lub mniejszy udział i w ten sposób zastąpić poniekąd działanie czynnika konkurencji, który mógłby eliminować marnotrawstwo kredytów. Zarazem życzyliby należało, żeby B. G. K. zatrzymał się w swym rozwoju o tyle, żeby w pewnym stopniu ustabilizował zakres sfery swej klienteli, i by nie rozszerzając zbytnio ilości obsługiwanych przez się przedsiębiorstw, lecz rozszerzając swe agendy bankowe pobudzał w dalszym ciągu tendencję rozwojową tych przedsiębiorstw.

Nie będę bliżej omawiał ani przytaczał cyfr, dotyczących rozwoju działalności Banku. Cyfry te są o tyle interesujące, że są zebrane systematycznie. Należałoby przeto polecić czytelnikowi bliższe zaznajomienie się z samą książką p. d-ra Góreckiego. Pozwolę sobie atoli przytoczyć na końcu parę uwag krytycznych.

Pierwsza z tych uwag dotyczyłaby cyfry emisji obligacyj Banku. Bezwątpienia jest rzeczą pewną, że Bank jeszcze nie zdążył należycie zorganizować interesu emisyjnego, zwłaszcza w zaczątku znajduje się kwestja emisji papierów bankowych na rynkach zagranicznych, chociaż właściwe postawienie sprawy leżało już w obowiązkach poprzednich kierowników Banku. Nie należy wątpić, że obecne kierownictwo zorganizuje ten dział i naprawi błędy przeszłości, komercjalizując, że tak powiem, interes emisyjny Banku. Przy omawianiu obiegu listów zastawnych i obligacyj, pominął pan dr. Górecki zagadnienie kursów listów, zapewne, żeby nie wychodzić poza ramy tematu i nie zatrzymywać się dłużej nad tak palącym zagadnieniem braku rynku lokacyjnego prywatnego w Polsce. Przy omawianiu wszelkich cyfr sprawozdawczych p. dr. Górecki przytacza cyfry ustalonych planów. Należy żałować, że nigdzie nie znajdujemy bliższych wskazówek, względnie wytycznych, na których oparte były te cyfry rozwojowe. Nie widzimy też, jakimi kryterjami powodowało się kierownictwo Banku, rozwijając poszczególne rodzaje kredytu, i, jak terytorjalnie dzielą się obroty Banku. Pocięszającą jest rzeczą, że kredyty sanacyjne udzielone za pośrednictwem

B. G. K. bankom prywatnym z okresu załamania się złotego, ulegają stopniowej spłacie. Wadą książki jest również brak cyfr porównawczych, któreby jaśniej uwypuklały rolę Banku Gospodarstwa Krajowego w życiu gospodarczym Polski.

Wł. Skrzywan (Warszawa).

L i l i e n t h a l Mieczysław : Ubezpieczenia kredytów eksportowych, wyd. Państwowego Instytutu Eksportowego. Warszawa 1928, str. 41.

Ubezpieczenie kredytów eksportowych, to środek ułatwienia i ożywienia wywozu, instrument polityki ekonomicznej. Ponieważ państwo samo nie może podołać temu skomplikowanemu zadaniu a sama inicjatywa prywatna jest też zbyt słaba, więc dziś w tej dziedzinie w obecnym jej rozwoju istnieje współpraca czynnika państwowego z prywatnym, zwłaszcza po wojnie światowej, która przyniosła tyle destrukcyj w handlu międzynarodowym.

Autor po takich wstępnych rozważaniach rozpatruje przedmiot zakresu ubezpieczeń eksportowych. Celem ich byłoby ogólnie powetowanie strat, poniesionych wskutek niewypłacalności dłużnika, przyczem ubezpieczony ponosi pewną część strat, którą się normalnie włącza do kalkulacji cen. Po wojnie to pojęcie normalnej straty uległo pewnej zmianie i towarzystwa ubezpieczeniowe musiały szukać nowych, ściślejszych form rozłożenia ryzyka. Udział państwa w tych ubezpieczeniach ujawnia się w różnych formach gwarancji dla eksportera.

Autor omawia następnie stan ubezpieczeń eksportowych w antyetytystycznej Anglii, w Niemczech (kredyty dla Rosji), Belgii, Polsce i innych krajach i podaje dość szczegółowe dane co do aparatu administracyjno-technicznego, wielkości kredytów i t. d.

Konkluzje autora w roli ubezpieczenia kredytów eksportowych w Polsce idą w kierunku, że u nas, tak jak zagranicą, państwo winno dać pewne poparcie, przyczem pomoc ta miałaby szczególne znaczenie w stosunku do handlu z Sowieciami.

Instytut Eksportowy powołał specjalną komisję dla zbadania warunków co do stworzenia w Polsce instytucji ubezpieczenia kredytów eksportowych. Komisja ta wypracowała projekt założenia specjalnej spółki akcyjnej, któraby mimo silnego udziału w niej czynnika rządowego, była oparta na zasa-

dach handlowych i zapewniała sferom gospodarczym pewien wpływ na kierownictwo. L. Rosiński (Poznań).

Mincer Tadeusz Dr.: Bilans handlowy a napływ kapitału zagranicznego do Polski, wyd. Rolnika-Ekonomisty, str. 14. rok 1928.

Broszurka ta przedstawia teoretycznie, jaki jest tok rzeczy przy napływie kapitału zagranicznego; opisuje oddziaływanie przyływu i odpływu tego kapitału na emisję banku biletowego, stwierdza że napływ jego musi się ujawnić w dowozie towarów zagranicznych. Podkreśla przytem konieczność produkcyjnego charakteru dowozu tego, aby później można pożyczki spłacić towarem. Szczególnie silnie autor podkreśla, że obecna bierność naszego bilansu handlowego jest zupełnie inna niż w 1924/25 r., która była spowodowana przede wszystkim rozdęciem konsumcyjnej emisji pieniądza skarbowego.

Cenić należy pogląd autora na wartość pieniądza, którą uzależnia przede wszystkim od jego ilości a nie od kształtowania się bilansu handlowego. L. R.

Sprawozdanie Charles S. Dewey'a zagranicznego członka Rady Banku Polskiego i doradcy finansowego Rządu Polskiego za drugi kwartał 1928 r. Warszawa, 1928, 42 str.

Sprawozdanie swoje kwartalne, trzecie z rzędu, grupuje p. Dewey jak dotąd w referacie około 40 stronicowym mającej ósemki. Wprowadza zwyczaj powtarzania dość dużych ustępów z poprzednich raportów. W zakresie wykonania planu stabilizacyjnego (zarządzenia budżetowe, skarbowe i administracyjne, obsługa pożyczki, zużytkowanie wpływów z pożyczki stabilizacyjnej) znajduje sposobność podkreślenia przewidywanego a pożądanego biegu wypadków. Sprawa bilansu handlowego, którą z uzasadnionym optymizmem traktował mimochodem w poprzednich sprawozdaniach tutaj znalazła osobny rozdział. Pan Dewey pozostaje umiarkowanym w przedmiocie oceny niewątpliwie istniejącego kryzysu bilansu handlowego. Z pomocą analizy składników importu polskiego wskazuje środki, które posiadają widoki realizacji przy istnieniu pewnej organizacji wysiłku w tym kierunku. Okrojenie samego tylko importu skór surowych i wyprawionych, co jest

możliwe przez zjednoczenie garbarni, rozwój hurtownego handlu skórami, nakłonienie rzeźników do stosowania lepszych metod usunęłyby 40% całej dzisiejszej ujemności salda bilansu handlowego. Do tego dołączyć redukcję importu tkanin bawełnianych, dziś wypełniającego 37% ujemności salda bilansu handlowego a otrzymamy już djagnozę i terapię dzisiejszego przesilenia importu.

P. Dewey radzi stosować ostrożność i oszczędność w stosunku do zakupów zagranicznych i stale pamiętać, że Polska „znajduje się jeszcze we wczesnym okresie swej odbudowy”.

Pokażną część raportu wypełnia krótka lecz treściwa i poglądowa notatka o polskim ruchu spółdzielczym, mającym szerokie widoki rozwoju.

Prof. Ignacy C z u m a (Lublin).

- Bank Polski 1828—1928. Dla upamiętnienia stułetniego jubileuszu otwarcia. Warszawa, 1928, fol., str. 10 nl. + 195 + 89.
- Cassel Gustaw: Główne problemy nowego układu międzynarodowych stosunków pieniężnych. Odczyt wygłoszony na zebraniu Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie dnia 5 grudnia 1927. Z uprawnienia autora przełożył Wacław Konderski. Kraków. Nakł. Tow. Ekonomicznego, 1928, 8-ka, str. 21 (Wydawnictwa Tow. Ekonomicznego t. XXX).
- Karpiński Zygmunt: Waluta złota i pożyczana. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 50 (Biblioteka Ekonomiczna tyg. „Przemysł i Handel” r. IV, t. 21).
- Kożuchowski Józef: Kapitał zagraniczny w przemyśle polskim. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 14. Odb. z tyg. „Przemysł i Handel” (Biblioteka Ekonomiczna tyg. „Przemysł i Handel” r. IV, t. 19).
- Loster Antoni: II. Przez wyzwolenie waluty do uzdrowienia pieniądza. Lwów. Nakł. autora, 1928, 8-ka, str. 53.
- Mincer Tadeusz: Bilans handlowy a napływ kapitału zagranicznego do Polski. Warszawa. Nakł. „Rolnika Ekonomisty”, 1928, 8-ka, str. 14.
- Przewroty walutowe i gospodarcze po wielkiej wojnie [opracowali] Oberlender Leon, Stein Kaiman, Friediger Bernard, Zauberman Alfred, Lange Oskar. Z przedmową Adama Krzyżanowskiego. Kraków, Nakł. Polskiej Akademji Umiejętności, 1928, 8-ka, str. XVI 4- 438.
- Repeczko Antoni: Finanse Gdańska. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 16 (Odb. z „Ekonomisty”).
- Szefer Jan: Skorowidz instytucyj kredytowych w Polsce. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 93.
- Szczawiński Zenon (Adwokat, b. zastępca prezesa Głównego Urzędu Likwidacyjnego): Konwersja obligacyj m. st. Warszawy 1917—1919 r. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 48.

Czasopisma: A. W.: Ubezpieczenie pracowników umysłowych (Poradnik Spółdzielni Nr. 17. 1928). — Adamczewski T.: Ustawa bankowa a reorganizacja bankowości (Gazeta Bankowa Nr. 15—16. 1928). — Bernhardt W.: Zaoczność w podatku dochodowym (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1928). — Battaglia R.: Ze światowych rynków pieniężnych (Kupiec Nr. 40. 1928). — Bind A.: Banki wiedeńskie w roku 1927 (Gazeta Bankowa Nr. 19. 1928). — Bernhardt W.: Różnice kursowe w podatku dochodowym (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Bylański W. Dr.: Banki polskie w I półroczu 1928 roku (Przegląd Gospodarczy Nr. 18. 1928). — Bzowiecki A. Dr.: Niemiecki zjazd bankierów (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — E. R.: Ciasnota pieniężna (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Eichstaedt Prof.: U źródeł asekuracji: szkic historyczny (Przegląd Ubezpieczeniowy, zeszyt 4. lipiec—sierpień. 1928). — Englicht W.: W sprawie kredytów komunalnych (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1928). — Friediger B. Dr.: Sukces pożyczki inwestycyjnej a banki (Gazeta Bankowa Nr. 15—16. 1928). — Gawroński-Rawita Z. Dr.: Zagadnienia gospodarcze Polski współczesnej (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Gierszewska W.: Politechnika asekuracyjną w Paryżu (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 17. 1928). — Hejdukowski L.: Konsumcja tytoniu w kraju (Czasopismo Skarbowe Nr. 8—9. 1928). — Janicki S. Dr.: Nowa ustawa o kredycie rolnym w Anglii (Rolnik Ekonomista Nr. 17. 1928). — Całkosiński A. Dr.: Sprawozdanie Charles Daveya (Poradnik Spółdzielni Nr. 17. 1928). — Jaskólski I. Inż.: Światowe zapasy złota monetarnego w ostatnich 14 latach (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1928). — Kuczewski W.: Sytuacja kredytowa (Poradnik Spółdzielni Nr. 19. 1928). — Tenże: O tani kredyt (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1928). — L.: Komis i subkomis w podatku przemysłowym (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Łopieński Z.: W sprawie banku eksportowego (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Łychowski T. Dr.: Międzynarodowa sytuacja finansowa (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Tenże: Nowa faza sprawy odszkodowań (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Michalski J. Dr. Prof.: Nasze obecne położenie gospodarcze a sprawozdanie p. Charles Deveya (Świat Kupiecki Nr. 39. 1928). — Modliński E.: Zmiany w ubezpieczeniu wypadkowym (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 7. 1928). — Motylewski A.: Odpowiedzialność instytucji ubezpieczeniowych za szkody ogniowe drobiazgowo (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 20. 1928). — Pajerski F. Dr.: Nowelizacja niektórych przepisów prawnych, dotyczących ubezpieczenia w bractwach górniczych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 10. 1928). — Peretz A.: Nowe problemy kredytu (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Porowski M.: Szarwark jako środek do naprawy dróg gruntowych (Samorząd Nr. 38 i 39. 1928). — Puniccki S.: Dolar w międzynarodowym obrocie pieniężnym (Poradnik Spółdzielni Nr. 19. 1928). — Tenże: Maszyny rachujące w nowoczesnej bankowości (Gazeta Bankowa Nr. 15—16. 1928). —

Tenże: Zadania obrotu czekowego w Polsce i znaczenie jego dla drobnego kupiectwa (Kupiec Nr. 39. 1928). — R. L.: Działalność komunalnych kas oszczędności w roku 1926 w świetle cyfr (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 10. 1928). — R. P.: Nieziszczone prorocтва p. Daweya (Kupiec Nr. 41. 1928). — Romanow W. Inż.: O polityce walutowej Stanów Zjednoczonych A. P. (Gazeta Bankowa Nr. 15—16. 1928). — S.: Rozwój kredytu hipotecznego w listach zastawnych (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Sell F.: W sprawie spłat hipotek przyjętych przez kasy oszczędności i inne instytucje kredytowe z zastrzeżeniem (Czasopismo Kas Oszczędnościowych Nr. 9. 1928). — Tenże: Kaucje składane w związku z umową o pracę w komunalnych kasach oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 10. 1928). — Siedlecki J.: W sprawie początku i końca obowiązku podatkowego osób prawnych (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Sławiński T.: Reforma walutowa i monetarna we Francji (Przegląd Gospodarczy Nr. 18 i 19. 1928). — Switalski F.: Początek i koniec obowiązku podatkowego w podatku dochodowym (Czasopismo Skarbowe Nr. 8—9. 1928). — Sz. W.: Spółki akcyjne w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Tenże.: Działalność spółek akcyjnych w 1926 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Szytkgold M.: Ubezpieczenia w wolnym mieście Gdańsku (Przegląd Ubezpieczeniowy, zeszyt 4, lipiec—sierpień. 1928). — T. M.: niesprawiedliwy rozdział subskrypcji 4% Premjowej Pożyczki Inwestycyjnej (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 9. 1928). — Tułacz M. Mgr.: O wekslu (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 9. 1928). — W. M.: Sytuacja walutowa w Hiszpanji (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Wiesenbergh H.: Z dziedziny przerachowania bilansów (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1928). — Withers Hartley: Nowa gwiazda na firmamencie (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1928). — Wojtczak K.: Z dziejów skarbowości powiatowej (Samorząd Nr. 37—38. 1928). — Zakrzewski F.: W walce z klęską długoterminowego kredytu wekslowego (Kupiec Nr. 40. 1928). — Budżet państw Rzeszy Niemieckiej na 1928 rok (Czasopismo Skarbowe Nr. 8—9. 1928). — Emisje zagraniczne w II kwartale 1928 roku w Stanach Zjednoczonych (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Dochody i wydatki budżetowe w lipcu i sierpniu 1928 roku; wpływ z danin i monopolów (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Instytucje ubezpieczeniowe w kraju i zagranicą (Kupiec Nr. 35. 1928). — Konferencja w sprawie przedsiębiorstw państwowych (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Kredyty inwestycyjne Banku Gospodarstwa Krajowego dla miast (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Opodatkowanie przemysłu radjowego w Rzeszy Niemieckiej (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1928). — III Sprawozdanie doradcy finansowego (Przemysł i Handel, zeszyt 35. 1928). — Układ waloryzacyjny polsko-niemiecki (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1928). — Wyniki ubezpieczeń kredytu w Niemczech w 1927—28 roku (Przegląd Ubezpieczeniowy, zeszyt 4, lipiec—sierpień 1928).

- Belgique (La) stabilisée. Paris, Revue des Vivants, 1928, 4-ka, str. 121.
- Costa de Beauregard Louis: L'évolution économique de la Pologne et les réformes monétaire depuis 1920. Paris, J. Vrin, 1928, 8-ka, str. 156.
- Czechowicz G[abrjel]: Exposé de . . . , ministre des finances à la Commission du budget de la Diète, le 29 mars 1928. Varsovie, Publié par le Ministère des Finances, 1928, 8-ka, str. 35.
- Frayssinet Pierre: La politique monétaire de la France (1924—1928). Préface de Germain Martin. Paris, Recueil Sirey, 1928, str. IX + 307.
- Jarocki Piotr: Polskie ustawodawstwo ubezpieczeniowe. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 43 (Odb. z „Ekonomisty”).
- Mauchant Henri: La commission des finances de la Chambre des députés. Thèse. Nancy. Société d'impressions typographiques, 1927, 8-ka, str. 202.
- Monteaux B. et J. Vayre: La restauration financière. Paris, Giard, 1928, 8-ka, str. 171.
- Nitti Francesco: Principes de science des finances. Trad. de l'italien par Stefan Freud. Edition française sur la S éd. italienne, revue, corrigée, augmentée. Paris, Giard, 1928, 2 tomy.
- Poincaré Raymond: L'oeuvre financière et économique du gouvernement. Discours prononcé à la Chambre des députés les 2 et 3 février 1928. Nancy—Paris—Strasbourg, Berger—Levrault, 1928, str. 219.
- Reuleaux Marcel van Zeeland: Les Etats Unis d'Amérique, banquiers du monde. Bruxelles. Dewit, 1928, 8-ka, str. XI + 359.
- Dezter Philip and John Hunter Sedgwick: The war debts an american view. New York—London, Macmillan, 1928, 8-ka, str. 180.
- Górecki Roman: The activity of the National Economic Bank in its relation to the economic situation in Poland in 1927, Expose of . . . chairman of the Bank, of the Press conference held on the 24-th february 1928. Warsaw. National Economic Bank, 1928, 8-ka, str. 43.
- Lehman Herbert H.: Finances and financial of New York City. Recommendations and report of the sub-committee on budget, finance and revenue of the City committee on plan and survey. New York. Columbia University Press, 1928, 8-ka, str. 433.
- Burgess W. Randolph: Die Reserve-Banken und der Geldmarkt in den Vereinigten Staaten. Aus dem Englischen übersetzt von Alfred Pagels. Mit einem Geleitwort von Hjalmar Schacht. Einleitung zur amerikanischen Ausgabe: Benjamin Strong. Berlin. Hobbing, 1928, str. 306.
- Fischer Karl August: Das Devisentermingeschäft in seinen Beziehungen zur Währung und Wirtschaft. Berlin. Springer, 1928, 8-ka, str. VII + 100 (Bank- und finanzwirtschaftliche Abhandlungen 13).

- Górecki Roman: Die Landeswirtschaftsbank im Wirtschaftsleben Polens im Jahre 1927. Exposé des Bankpräsidenten. . . . auf der Pressekonferenz vom 23 Februar 1928. Warszawa, Nakł. Banku Gospodarstwa Krajowego, 1928, 8-ka, str. 51.
- Mahlberg Walter: Reparations-Sabotage durch die Weltwirtschaft. Leipzig, Glockner, 1928, 8-ka, str. VII + 122.
- Salin Edgar: Theorie und Praxis staatlicher Kreditpolitik der Gegenwart (Antrittsvorlesung). Tübingen, Mohr, 1928, 8-ka, str. 26 (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart 57).
- Schumpeter Joseph: Das deutsche Finanzproblem. Reich, Länder, Gemeinden. Berlin, Der deutsche Volkswirt, 1928, 8-ka, str. 28 (Der deutsche Volkswirt 2).
- Strzyński Stefan: Die Finanzlage Polens im Jahre 1927. Warschau. Finanzministerium, 1928, 8-ka, str. 63.
- Toczilnikow G. M.: Gosudarstwennyj biudżet S. S. S. K. na 1927/28 g. Mosku-Leningrad, Gos. Izdat. 1928, str. 80.

DZIAŁ VII.

Statystyka. Polityka ludnościowa. Wychództwo.

- Mills F. C.: Statistical Methods, applied to Economics and Business*. New York, Henry Holt and Co, 1927, str. 604, \$ 3,50.
- Mills F. C. i Davenport D. H.: A Manual of Problems and Tables in Statistics with Notes on Statistical Procedure **. New York, Henry Holt and Co, 1927, str. 203, 8°, \$ 1,90.
- Laboratory Sets. Codex Book Company, Inc. New York City. 461. Eight Ave, Nr. 1a — \$ 1,00, Nr. 1b — \$ 1,20, Nr. II — \$ 1,00, Nr. III — \$ 0,90.

Trzy powyższe dzieła muszą być traktowane razem, gdyż wzajemnie się dopełniają i każde z nich podnosi wartość dwóch pozostałych.

Co się tyczy pierwszego, to, jak to już tytuł książki wskazuje, ma ona służyć za podręcznik statystyki ekonomicznej.

*) Metody statystyczne w zastosowaniu do Ekonomiki i interesu.

**) Zadania i Tablice statystyczne, z Uwagami o postępowaniu statystycznym.

Możemy z góry powiedzieć, że wśród podręczników tego typu, niema ono sobie równego w żadnej literaturze. Jeżeli porównamy skrupulatnie dział za działem tej książki z innymi elementarnymi podręcznikami anglo- amerykańskimi (już nie mówiąc o niemieckich, czy francuskich), to przekonamy się prędko o wyższości wykładu prof. Millsa. Co specjalnie wyróżnia książka Millsa, to jej orjentacja statystyczna. Statystyka nie ma ograniczonej sfery zastosowania, ale, jak jej siostrzyca, matematyka, znajduje zastosowanie w różnych gałęziach wiedzy. Ogólnikowo możemy powiedzieć, że są metody statystyczne, nadające się lepiej dla badań szeregów rozdzielczych i te są najlepiej opracowane, inne zaś, mniej dokładne, nadają się dla badań dynamicznych, szczególnie w czasie. Statystyka, tak zw. matematyczna, do lat ostatnich lubowała się w badaniach szeregów rozdzielczych, opartych na teorii prawdopodobieństwa, rzadziej stosowanych w Ekonomice, zaś statystycy ekonomiści, jako protest, próbują zupełnie obejść się bez teorii prawdopodobieństwa. Prof. Mills zajmuje złoty środek i utrzymanie ścisłego kontaktu między temi dwoma metodami uważać należy za nadzwyczaj szczęśliwą i płodną kombinację, dzięki której badania dynamiczne nabierają więcej znaczenia.

Dalszą specjalną zasługą książki jest ciągłe i niezmiordowane ustalenie granic poznawalności w zastosowaniu obecnych metod statystycznych do Ekonomiki. Nadzwyczaj doniosły objaw reakcji przeciw zbyt już daleko posuniętym zakusom mechanicznego traktowania zjawisk ekonomicznych ze strony pewnych statystyków i ekonomistów.

Również za wielki plus książki należy poczytać i to, że wszystkie ważniejsze pojęcia i formuły matematyczne zostały wyprowadzone bądź w tekście, bądź w odsyłaczach, dopiskach lub dodatku, w sposób elementarny, ale zupełnie ścisły, tak, że czytelnik nieprzygotowany może sam uzupełnić luki wykształcenia matematycznego i zarazem śledzić za wykładem bez mozolnego szukania w podręcznikach matematycznych klucza do kalkulacji statystycznych.

Bez długich wstępów autor odrazu wprowadza czytelnika do przedmiotu, wybierając grafiki, jako najlepiej do tego celu się nadające, ponieważ zawierają wszystkie ważniejsze elementy analizy statystycznej. Mamy tu nadzwyczaj udatny opis skali logarytmicznej, oraz krzywej kumulacyjnej.

Potem następuje gruntowna analiza szeregów rozdzielczych, zasady klasyfikacji, tabulacji, przeciętne, odchylenia,

skośność. Sześć stron poświęconych zostało średniej geometrycznej i uważać możemy je za najlepszy wykład tego rodzaju w podręczniku elementarnym. Natomiast zauważyć się daje brak metody obliczania wartości środkowej i ćwiartkowej przy pomocy stopniowego przesuwania przedziału klasowego.

Najślabiej traktowany jest wykład o skośności, której poświęcono tylko 2 strony. Nie podane zostały granice wartości formuły Pearsona i nie ma porównania z formułą Bowley'a a przecie różnice są wielkie.

Nauka o Indeksach po raz pierwszy spopularyzowała pracę I. Fishera w tej dziedzinie, przyczem wstęp do niej, oparty na analizie szeregów rozdzielczych indeksów cen, czyni wykład ten niezmiernie pociągający, dając czytelnikowi kompletny obraz tego, co w tej ważnej dziedzinie nauka zdołała zrobić, a czego, mimo usilnych starań, nie mogła dopiąć.

Ale kapitalną jest druga połowa książki, traktująca najbardziej skomplikowane zjawiska: tendencje długotrwałe, krótkotrwałe (sezonowe i cyklowe) i sporadyczne, współzależność całkowitą prostolinijną i nieprostolinijną, częściową i wielokrotną. Ta część głównie interesuje ekonomistę. W żadnym innym podręczniku dział ten nie został doprowadzony do takiej doskonałości. W rozdziale o tendencjach długotrwałych wprowadzona została metoda obliczeniowa, oparta na najmniejszych kwadratach w taki sposób, iż trudny ten temat stał się niemal zabawką w sprawnej dłoni autora. Jeśli chodzi o ruchy sezonowe, to prócz zwykłych metod, podana została jeszcze nowa metoda Falkner-Hall, oparta na przeciętnych stosunkowych danych faktycznych do danych „normalnych”. Metoda nadzwyczaj ścisła a prosta, jeżeli chodzi o materiał jednolity.

Szczytu jednak, naszym zdaniem, dosięgnął autor w traktowaniu korelacji nieprostolinijnej częściowej i wielokrotnej, opuszczanych zwykle w podręcznikach elementarnych. Otóż autor dał dowód, że temat ten, jak zresztą wiele innych, może zupełnie dobrze być traktowany elementarnie, nie tracąc nic na ścisłości. Trzeba tylko umieć to uczynić. Rozszerzenie wykładu na te trudne działy badania przyczyniło się niezmiernie do ułatwienia dalszych studjów na tem polu i dało w ręce początkujących potężny środek analityczny. Już chociażby za to samo należy się autorowi wielki dług wdzięczności od tych ekonomistów, którzy nie mają czasu lub danych „zabawiać” się w statystyków. Rozdziały o krzywej

normalnej, o próbie, o teorii prawdopodobieństwa, o Wędzie etc. uzupełniają tę niezwykłą książkę. Po przestudjowaniu jej czytelnik nabędzie nie tylko gruntownych wiadomości statystycznych, ale wyposażony zostanie w niezbędne narzędzia dla samodzielnych poszukiwań ekonomicznych. Czy wobec tego mogą istnieć dwa zdania o konieczności przyswojenia sobie tej cennej książki?

Co się tyczy „Zadań i Tablic statystycznych”, opracowanych przez tego samego autora wspólnie z innym znakomitym statystykiem, to służyć one mają za zbiór zadań seminaryjnych oraz dla samouków. Zadania te oparte zostały na wyżej opisanym podręczniku prof. Millsa. O potrzebie i pożyteczności takiego zbioru rozwozić się nie potrzebuje.

Jak sam podręcznik, tak też i „Zadania” stoją na niezwykle wysokim poziomie i obejmują wszystkie działy statystyki. Część pierwsza książki obejmuje też ogólne zasady i wskazówki techniczne dla początkującego statystyka. Druga część zawiera obszerną bibliografię statystyczną, trzecia i czwarta podają zadania i materiał, niezbędny dla pewnych zadań. Zadania zostały ułożone w 3 grupy. Grupa pierwsza obejmuje wybór zadań obliczonych na dwa semestry, grupa II — na jeden semestr, a grupa III obejmuje zadania trudniejsze na 1 semestr, uzupełniający. Jednocześnie wszystkie zadania podzielone zostały na 9 seryj: zadania elementarne, graficzne, dotyczące zbierania materiału, indeksów, materiału historycznego, przeciętnych, korelacji, prawdopodobieństwa i błędu.

Część piąta zawiera 99 formuł obliczeniowych oraz dwie strony różnego typu miar statystycznych; część szósta podaje krótki opis terminów i symbolów statystycznych; część siódma — niektóre wielkości stałe matematyczne, używane w statystyce; część ósma zawiera: 5-o cyfrowe tablice logarytmiczne od 1 do 11.000; tablice kwadratów, sześćościan i odwrotności od 1 do 1.000; potęgi od drugiej do szóstej liczb od 1 do 50, oraz sumy tych potęg; tablice do obliczenia rzędnych i powierzchni krzywej „normalnej”.

W ten sposób student zaopatrzony został nieomal we wszystkie ułatwienia obliczeniowe, prócz maszyn do liczenia i jednego rodzaju tablic, o których mowa jest w innym miejscu, służących do obliczenia współczynnika częściowej korelacji.

Prócz formuł, dzisiejszy statystyk posiadać musi jeszcze i odpowiedni papier statystyczny, używany dla grafik, szczególnie teraz, kiedy te ostatnie stały się narzędziem badań statystycznych. Autorowie więc opracowali szereg takiego papieru potrzebnego do ich „Zadań” i ułożyli je w 3 grupy, odpowiadające wyżej wymienionym grupom zadań. Papier ten sprzedaje znana firma wydawnicza Codex Book Company¹⁾). W teczce, dołączonej do książki, autorzy umieścili wzory tych papierów.

Jak widzimy, wszystko zostało tu szczegółowo obmyślane i opracowane a seminarjum uniwersyteckie, czy statystyk samouk, posiada obecnie w podręczniku i „Zadaniach” materiały niezbędny dla gruntownego kształcenia się w statystyce.

„Laboratory Sets” stanowią asortymenty różnego gatunku papieru statystycznego, o którym wyżej była mowa, używanego do wykresów i obliczeń statystycznych i niezbędnego do wykonania zadań, podanych w III. części książki Mills’a i Davenporta: „Zadania i Tablice”, o której również wyżej była mowa.

Stosownie do podziału zadań w tej książce na semestry, asortymenty papieru również zostały ułożone w cztery grupy, każda objęta w mocną tekę. Teeka numer I i Ib zawiera papiery, odpowiadające cyklowi zadań na dwa semestry, teeka Nr. II obejmuje papiery dla jednego semestru; teeka Nr. III zawiera papiery dla jednego semestru, uzupełniającego.

Każda teeka składa się z pewnej ilości teczek zwyczajnych (Nr. Nr. Ia, Ib i II po 12 teczek, a Nr. III — 8 teczek), w których przechowuje się raporty statystyczne, oraz z pewnej ilości rozmaitego papieru statystycznego, przeciętnie 20 arkuszy w każdej tece. Papier ten, którego wykonanie musi być matematycznie ścisłe, jeżeli służyć ma nie do upiększenia, ale do pomiarów statystycznych, jest nietylko różnego rodzaju papierem kratkowanym o przeróżnej skali kratkowania, ale podzielony jest przystem na lata i miesiące (aż do 20 lat włącznie). Znajdujemy też tu i papier jedno- i dwulogarytmowy, prawdopodobieństwa, do wykresów Gantt’a, ect etc.

Naturalnie, że ilość papieru w każdej tece ściśle odpowiada liczbie zadań do rozwiązania w podręczniku i nie ma

¹⁾ New York, 461 Eighth Avenue.

tam arkuszy zapasowych, które jednak można nabywać wprost od nakładcy po 100, 50 i 25 arkuszy. Cena w przybliżeniu wynosi \$ 2,00 za sto; w detalu nieco drożej. Ponieważ każdy arkusz nosi numer kliszy, więc obstalunek jest łątwo wykonalny.

Papier ten, pochodzący z najpierwszorządniejszej firmy, jest gwarantowanej dobroci i skrupulatności w wykonaniu. Ponieważ papier statystyczny nie znajduje się jeszcze w handlu i otrzymanie go jest połączone z wielkimi trudnościami nawet na Zachodzie, nadzwyczaj więc przystępna cena papieru firmy Codex powinna ułatwić pracę naszym statystykom.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Miner J. R.: Tables of $1/1-r^2$ and $1-r^2$ for use in Partial Correlation and in Trigonometry. Baltimore, The Johns Hopkins Press. str. 49 8° cena \$ 1,50.

Wśród tablic statystycznych, które się ukazały w ostatnich czasach, na specjalne wyróżnienie zasługują tablice Minera. Używane one są przy obliczeniach współczynnika korelacji częściowej, odchylenia średniego rzędu n tego współczynnika, oraz przy obliczeniach błędu prawdopodobnego tego współczynnika.

Książeczka ta zawiera 4 strony tekstu, omawiające sposób użycia tablic, 24 stron sześciocyfrowych logarytmów dla $V 1-r^2$ i 19 tablic logarytmicznych dla $(1-r^2)$, dla każdej wartości od zera do jedności.

Jak wiadomo literą r został mianowany w statystyce współczynnik współzależności i jego absolutna wartość obraca się w granicach od 0 do 1. Złożona zaś formuła współczynnika współzależności dla wielu zmiennych ma w mianowniku szereg iloczynów, złożonych z elementów $(1-r)^{1/2}$. Obliczenia tego współczynnika były ogromnie żmudne, gdyż nawet tabele Pearsona ułatwiały tylko wyprowadzenie wartości tych, ale nie dawały gotowych wartości. Aby tę lukę wypełnić Miner opracował powyższe tabele. Ile w nich zostało włożonej pracy, ten tylko ocenić może, kto choć raz w życiu musiał obliczać współczynnik współzależności bez gotowych tablic. Posiłkowanie się tym współczynnikiem dla nieobitych z labiryntem statystycznym było zupełnie wykluczone. Tablice Minera umożliwiają dziś każdemu obliczanie tego rodzaju współzależności, mającej pierwszorządne znaczenie statystyczne.

Podobnie odchylenie średnie dla tego współczynnika, błąd prawdopodobny tegoż współczynnika, współczynnika regresji, odchylenie średnie tej wielkości i niektóre inne jeszcze formuły statystyczne, zawierają, bądź w liczniku, bądź w mianowniku, wielkości $(1-r^2)$, zastąpienie których gotowym logarytmem nadzwyczajnie ułatwia kalkulację tych wielkości statystycznych i dlatego tabele Minera możemy polecić każdemu statystykowi i ekonomiście przy obliczeniach tego rodzaju.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Czasopisma: Bator B.: Ekspansja handlowa na tle ruchu emigracyjnego (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Junosza W. Dr.: Szkolnictwo polskie w Niemczech (Sprawy Narodowościowe Nr. 3—4. 1928). — Krysiński A. Dr.: Liczba i rozmieszczenie Białorusinów w Polsce (Sprawy Narodowościowe Nr. 3—4. 1928). — Stein A.: Statystyka pracy w polskim górnictwie węglowym (Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 13. 1928). — Polacy na Ukrainie sowieckiej (Sprawy Narodowościowe Nr. 3—4. 1928). — Statystyka handlu europejskiego (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1928). — Statystyka wkładów oszczędnościowych w powiatowych i miejskich kasach oszczędności woj. Poznańskiego i Pomorskiego na dzień 31 sierpnia 1928 roku (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 10. 1928).

Relevé officiel du chiffre de la population du Royaume à la date du 31 décembre 1927. Bruxelles, Royaume de Belgique. Ministère de l'Intérieur et de l'hygiène, 1928, 4-ka, str. 12.

Moeller Hero: Statistik. Berlin, Spaeth & Linde, 1928, 8-ka, str. XIV + 149.

DZIAŁ VIII.

Geografia gospodarcza i polityczna. Gospodarka światowa.

Sprawozdania Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Z. Vetulani: Turcja, str. 238; Wiktor Szczepan Pol: Persja, str. 250; Dr. E. Banasiński: Japonja Współczesna, str. 171. Warszawa 1928.

Nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych organizuje w przyszłym roku wielki zjazd kierowników polskich placówek konsularnych zagranicą, na których obok spraw, związanych z aktywizacją bilansu handlowego, poruszona będzie kwestja ujednoczenia sprawozdań konsularnych przez nadanie im takiej formy i treści, aby najlepiej mogły odpowiadać

zamierzonemu celowi. Z jednej strony powinny one zawierać materiał, potrzebny naszym czynnikom oficjalnym, z drugiej zaś, i to jest ich głównem zadaniem, powinny podawać możliwie najwięcej materiału informacyjnego, niezbędnego dla sfer przemysłowych i kupieckich, zainteresowanych w handlu zagranicznym. Powinny one ułatwiać orientację zarówno w poszczególnych dziedzinach, jak też i w całokształcie życia gospodarczego danego kraju. Obok opisów o stanie produkcji i sytuacji na rynkach zbytu, szczególną uwagę należałoby zwrócić na zwyczaje kupieckie odnośnego terenu, przyzwyczajenia klienteli, sposoby kalkulowania cen etc. Bardzo często niezajomość tych zagadnień zupełnie uniemożliwia nawiązanie stosunków handlowych. Dlatego też autorzy sprawozdań konsularnych nie powinni wysilać się na pisanie obszernych traktatów teoretycznych, do których czytania kupiec wcale nie jest skłonny, lecz powinni stać w bezpośredniej styczności z życiem praktycznym. Nasza służba konsularna nie posiada w tym względzie bogatych tradycji państw zachodnich i nie ustaliła jeszcze ostatecznego typu sprawozdań. Dotychczasowa ewolucja sprawozdań niezupełnie idzie w tym kierunku. Początkowo były to krótkie referaty o sytuacji gospodarczej danego okręgu konsularnego, w których pokrótce omawiano też stosunki handlowe tego okręgu z Polską. Natomiast sprawozdania ostatnie, które przytoczyliśmy na wstępie, rozrosły się do rozmiarów obszernych traktatów naukowych, obejmujących kilkanaście arkuszy druku. Obok rozważań natury teoretycznej z dziedziny pieniężnej, kredytowej, budżetowania, konjunktur gospodarczych danego terytorium, zawierają one bardzo wielką ilość materiału statystycznego, zebranego niejednokrotnie z wielkim trudem i dzięki wielkiemu nakładowi pracy i umiejętności. Naukowa ich wartość jest bezwątpienia znaczna, jednak przeładowanie sprawozdań ciężkim aparatem naukowym bynajmniej nie ułatwi orientacji zainteresowanym kupcom. Z ogólnego punktu widzenia i jeżeli pominiemy zamierzony cel sprawozdań, zarówno sprawozdanie z Turcji, jak z Persji i Japonji, a więc z krajów znanych u nas przeważnie z małowiarogodnej literatury beletrystycznej, dające szczególną i bardzo wnikliwą charakterystykę ludności oraz jej gospodarczego życia przyczynią się niewątpliwie do ich poznania.

Sprawozdanie z Japonji jest najkrótsze, ale zato bardzo korzystnie wyróżnia się w układzie treści, jasnością stylu i przejrzystością. Również bardzo dokładnie i wyczerpująco

omawia stosunki handlowe polsko-japońskie, przedstawiając również stosunki, jakie panują wśród polskiej kolonii w Japonji. Wzorowo wykonane wykresy wspaniale ułatwiają orjentację w olbrzymim materiale cyfrowym.

F. Barciński (Poznań).

Stopczyk Wojciech: Handel międzynarodowy na Bałtyku. Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, Serja: Dominium Maris, zeszyt I. Praca nagrodzona na konkursie Instytutu Bałtyckiego. Toruń 1928. Str. 191.

Aczkolwiek w ostatnich kilku latach daje się zauważyć zarówno w naszej publicystyce, jak też i w literaturze naukowej wielkie zainteresowanie dostępem Polski do morza i zagadnieniami z niem związanymi, to jednak były one wyrazem indywidualnych zainteresowań, dość chaotyczne, często nawet sprzeczne w swoich dążeniach. Planowa akcja oparta o poważną i silną instytucję naukową wkrótce okazała się społeczną koniecznością, to też w 1926 roku powstał Instytut Bałtycki z siedzibą w Toruniu, który postawił sobie szeroko zakreślony cel — badanie stosunków gospodarczych, politycznych, narodowościowych i t. p. wybrzeża bałtyckiego pod kątem widzenia związanych z nimi interesów polskich. Jednym ze środków działania Instytutu jest wydawanie dzieł i rozpraw naukowych, służących celowi obrony interesów polskich nad bałtykiem. Instytut Bałtycki rozwinął bardzo żywą działalność, a jednym z jej owoców jest wspomniana na wstępie praca W. Stopczyka: „Handel międzynarodowy na Bałtyku”, która została nagrodzona na konkursie, rozpisany przez Instytut.

Znaczna część zagadnień, stanowiących przedmiot dociekań W. Stopczyka, była już stosunkowo niedawno poruszona w bardzo obszernem dziele H. Bagińskiego „Gospodarstwo znaczenie dostępu Polski do morza”, jednak zbyt szerokie ujęcie w tej książce wielu jeszcze innych zagadnień poza handlem na Bałtyku, nie pozwoliło H. Bagińskiemu na poświęcenie więcej miejsca temu zagadnieniu. Dlatego też pracę Stopczyka można uważać za naturalne uzupełnienie książki Bagińskiego. Jednakże zarówno pod względem metody, jak i ze względu na wyczerpujące potraktowanie zagadnienia oraz przejrzysty układ treści naukowa wartość pracy Stopczyka jest większa i bezsprzeczna. Cały wstęp poświęca autor ogólnym uwagom o znaczeniu morza dla gospodarczego

rozwoju Polski, podkreślając jego rolę, jako najlepszego łącznika utrzymywania stosunków z innymi państwami, dla których Polska długo jeszcze będzie dostarczać surowców rolniczych, leśnych i górniczych. Przechodząc następnie do omówienia handlu zamorskiego w dobie przedrozbiorowej Rzeczypospolitej Polskiej odtwarza historyczny obraz rozwoju światowego handlu i stanowisko jakie w nim zajmował handel bałtycki, będący początkowo pod hegemonią Hanzy niemieckiej, a następnie Holandji i Anglii. Specjalną uwagę zwraca autor na zbadanie rozwoju handlu polskiego na Bałtyku, skupiającego się jednakże całkowicie w rękach Gdańska. Pobieźniej natomiast potraktowana jest polityka morska królów polskich, a jedynie tylko plany Sobieskiego omówione są nieco szczegółowiej. Jeżeli chodzi o międzynarodowy handel na Bałtyku w dobie współczesnej, to autor na podstawie bogatego materiału cyfrowego stara się wyśrodkować stosunkowy udział Polski, który ustawicznie wzrasta. Jednocześnie analizuje rozwijające się stosunki handlowe Polski ze wszystkimi państwami nadbałtyckimi. Z państw wschodnio-bałtyckich naczelną rolę w handlu z Polską przypada w udziale Łotwie, której obroty znacznie przewyższają swoją wysokością obroty z Rosją. Zauważa się też dość znaczny spadek obrotów z Niemcami. Wyjątek stanowią tu jednak Prusy Wschodnie, które od czasów wojny celnej prowadzą bardzo żywą wymianę towarów z Polską. Wymiana ta wzrosła z 18,9 milionów zł w 1925 r. do 61,7 milionów w 1927 roku. Jest to wymownym świadectwem ciężenia gospodarczego życia Prus Wschodnich do Polski, pomimo przeszkód, stawianych ze strony wrogo usposobionych Niemców. Analizując nadwyżki względem niedoboru bilansu handlowego z poszczególnymi państwami, autor stwierdza stałe wciąganie się Polski w krąg gospodarczych interesów państw w stopniu różnym, zależnie od stosunków politycznych, przyzwyczajając kupców etc. Przy badaniu struktury międzynarodowego handlu na Bałtyku posługuje się w podziale towarów na grupy znanym schematem brukselskim, przy czym każdą grupę towarów bada osobno, wykazując jej ujemny lub dodatni wpływ na kształtowanie się bilansu handlowego. Bardzo ciekawe są obliczenia strat, jakie Polska ponosi corocznie z tytułu opłacania frachtów morskich zagranicznym linjom okrętowym. Wynoszą one dla przywozu około 100 milj. fr. zł, a dla wywozu około 258 milj., czyli nasz bilans płatniczy obciążony jest corocznie z tego tytułu sumą 358 milionów fr. zł.

Narazie polska flota handlowa przy swoich 40 tys. tonażu i całkowitem wyzyskaniu rejsów powrotnych może dać tytułem frachtów około 10 milionów fr. zł. Sprawy polskich portów morskich i ich rola w handlu bałtyckim oraz znaczenie dla rozwoju naszego handlu zagranicznego, ujęte są w osobnym rozdziale. Położenie naszych portów i sytuacja ze względu na możliwości wykorzystania przez nasze statki rejsów powrotnych jest naogół korzystne i zapewnia im stały rozwój. Ostatni rozdział książki poświęcony jest postulatom, jakie wyłaniają się w dziedzinie polskiego handlu morskiego. Wzmożenie konsumpcji w kraju, przełamanie bierności handlowej naszych sfer kupieckich, przejawiającej się w niechęci do nawiązywania bezpośrednich stosunków z zagranicznym przedsiębiorcą i posługiwaniu się kosztownym obcym pośrednikiem, rozbudowa własnej floty handlowej, oto najważniejsze postulaty naszego handlu morskiego.

Pomijając drobne usterki w rozmieszczeniu i posługiwaniu się materiałem statystycznym, często napozór bez potrzeby powtarzającym się kilkakrotnie w różnych tablicach, które wobec tego powinny być bliżej wyjaśnione, jak również pomijając drobne niedokładności np. na str. 147 twierdzi autor, że Polska zaoszczędza na frachtach dzięki własnej flocie handlowej 1 milion fr. zł, natomiast na str. 40 sumę tę oblicza na 10 milionów, książka ta dzięki bogactwu nagromadzonego materiału, gruntownemu przemyśleniu i dokładnej znajomości przedmiotu posiada poważną wartość naukową. Spełni ona niewątpliwie bardzo pożyteczną rolę. Krótkie streszczenie, podane na końcu książki w języku francuskim, umożliwi obcym zapoznanie się z naszymi wysiłkami, postępem i najnowszymi dążeniami w dziedzinie polityki morskiej. Wydając tą cenną książkę Instytut Bałtycki dobrze się przysłużył sprawie narodowej.

F. B a r c i ń s k i (Poznań).

Szeliga Franciszek Dr.: Przemysł Włocławski. Wydawnictwo Funduszu Naukowego Zrzeszenia Pracowników Banku Polskiego. Włocławek 1928. Str. 101.

Regionalizm gospodarczy jest u nas zupełnie nowem zagadnieniem, którego kierunek rozwojowy i pojmowanie nie ustaliły się jeszcze ostatecznie. Stosunkowo najmniej ukazuje się w tej dziedzinie opisów naturalnych okręgów gospodarczych, natomiast coraz częściej spotyka się opracowania

w formie monografii gospodarczej miast i wsi. Dotychczasowe jednak próby nie dały większych rezultatów, głównie wskutek stosowania niewłaściwej metody.

Książka Dr. Szeligi jest cennym nabytkiem dla naszej literatury regionalistycznej. Przedstawiając rozwój historyczny i obecny stan poszczególnych dziedzin przemysłu miasta Włocławka, autor stara się ustalić związek, jaki istnieje między temi dziedzinami przemysłu, a naturalnymi warunkami geograficznymi badanego terenu. Jego zdaniem o rozwoju przemysłu włocławskiego zadecydowały: urodzajność gleby kujawskiej i dogodne położenie komunikacyjne miasta. Nie kwestjonując słuszności tego wniosku, pragniemy zaznaczyć, iż należałoby uwzględnić jeszcze i takie czynniki jak: wpływy klimatu, charakter ludności, jej skład narodowościowy, tradycję, stosunki socjalne ect. Poza tem na podstawie opisu wielkości poszczególnych zakładów przemysłowych, rodzaju i rozmiarów produkcji nie można sobie wyrobić jasnego pojęcia o tem, jaką rolę odgrywa ten przemysł w życiu gospodarczem jakiegoś okręgu. Wprawdzie z braku odpowiedniego porównawczego materiału statystycznego trudno jest wyśrodkować liczby stosunkowe, jednakże droga ta wydaje się najodpowiedniejszą dla tego rodzaju prac regionalistycznych. Książka Dr. Szeligi nie jest wprawdzie najlepszym wzorem naukowym dla pracy regionalnej, jednak jako jedna z pierwszych w tej dziedzinie prób zasługuje na pełne uznanie.

F. Barciński (Poznań).

Umiastowski Roman: Morze jako źródło bogactwa narodu. Biblioteka Żołnierza Polskiego, tom IV. Str. 36 Warszawa 1928.

Z chwilą odzyskania dostępu do morza powstało w Polsce zagadnienie uświadomienia i zapoznania najszerszych warstw ludności ze znaczeniem oraz z rolą, jaką morza i handel morski odgrywają w życiu gospodarczem i politycznym różnych państw. Wtedy bowiem dopiero będzie możliwą należycie wyzyskać ten dostęp, kiedy całe społeczeństwo poprze zamierzenia jednostek i rządu. Jednym z terenów takiej celowej akcji propagandy morza jest armja, w szeregach której urządzi się na ten temat odczyty i pogadanki żołnierskie pod kierownictwem oficerów oświatowych. W tym samym celu drukuje się popularne broszurki. Jedną z nich jest wspomniana książeczka R. Umiastowskiego, w której w sposób bar-

dzo przystępny i popularny autor przedstawia dostęp do morza jako państwową konieczność. Następnie daje krótki opis wielkości i rodzajów obrotu naszego handlu zamorskiego oraz znaczenie rybactwa morskiego. Osobno omawia już dokonane i zamierzone prace nad rozbudową portów i floty narodowej. Wkońcu podkreśla wielkie znaczenie własnej komunikacji zamorskiej. Piękne ilustracje morza polskiego, naszych okrętów handlowych oraz portu w Gdyni uzupełniają całość książeczki, po której przeczytaniu pozostaje nadzwyczaj korzystne wrażenie.

F. B a r c i ń s k i (Poznań).

- Gumpłowicz Władysław: Rozwój gospodarstwa światowego. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 96 (Biblioteka Samokształcenia nr. 2).
- Pawłowski St[anisław], Bystron J[an] St., Peretiatkiewicz A[ntoni]: Polska współczesna. Geografia polityczna. Kultura duchowa. Wiadomości prawno-polityczne. Wyd. IV poprawione i uzupełnione. Lwów—Warszawa. Nakł. „Książnicy-Atlasu”, 1928, 8-ka, str. VII + 216.
- Rosja po dziesięciu latach. Sprawozdanie delegacji amerykańskiej Federacji Pracy o Związku Sowieckich Republik. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 95.
- Sawicki Ludomir (Prof. Uniw. Jag.): Obrazy z Dobrudży. Kraków. Nakł. Księgarni geograficznej „Orbis”, 1928, mała 8-ka, str. 27 (Krakowskie Odczyty Geograficzne nr. 11).
- Srokowski Stanisław: Indywidualność geograficzna Prus Wschodnich. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 26 (Odb. z t. VIII „Przeglądu Geograficznego”).
- Uzdowski Marjan: Afganistan na tle współzawodnictwa rosyjsko-angielskiego (Szkic informacyjny). W treści sześć ilustracji i mapka. Warszawa. Nakł. Instytutu Wschodniego, 1928, 8-ka, str. 52.
- Zaborski Bogdan: Uwagi metodyczne o mapach wyznaniowych z mapą części województwa łwowskiego. Warszawa, 1928, 8-ka, str. 25 (Odb. z t. VII „Przeglądu Geograficznego”).

Czasopisma: Antoniewicz J.: Najnowsze prądy w dziedzinie melioracji i uprawy torfu według danych, zebranych na stacjach doświadczalnych w Szwecji, Danji i Niemczech (Tygodnik Rolniczy Nr. 35—36. 1928). — Budziński J.: Uprawa kakao na Złotem wybrzeżu; główne źródło dochodu; historia uprawy produkcji kakao; produkcja owoców palmowych i oleju palmowego, kauczuku i orzechów kola (Kupiec Nr. 36. 1928). — Bzowiecki A. Dr.: Największy konsulat świata (Świat Kupiecki Nr. 37. 1928). — Chorąży Dr.: Z życia gospodarczego Jugosławji (Świat Kupiecki Nr. 35. 1928). — Cieśliński M.: Krótki zarys rozwoju gospodarczego miasta Torunia od czasów powstania miasta aż do dni dzisiejszych (Świat Kupiecki

Nr. 40—41. 1928). — Dziedzic F. Inż.: Monografie ekonomiczno-rolnicze (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Komorowski W.: Syberyjskie kopalnie złota (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Kossak Z. Inż.: Węgiel w Państwie Polskiem (Gazeta Bankowa Nr. 15, 16, 17 i 18. 1928). — Limanowski W. Inż.: Meljoracje w Czechosłowacji (Tygodnik Rolniczy Nr. 37—38. 1928). — Litwiński L. Dr.: Rozwój gospodarczy Konga Belgijskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Łychowski T. Dr.: Międzynarodowa współpraca gospodarcza (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Osieciński St.: Stan hodowli bydła w Wileńszczyźnie i akcja Związku Kótek i organizacji rolniczych (Tygodnik Rolniczy Nr. 33—34. 1928). — R. H.: Handel zagraniczny głównych państw świata w 1928 roku (Kupiec Nr. 38. 1928). — W. M.: Produkcja bawełny w Peru (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Handel zagraniczny ważniejszych państw świata (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1928). — Światowa produkcja ołowiu w 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1928). — Światowa produkcją cukru (Gazeta Bankowa Nr. 19. 1928). — Wzmoczenie pozycji gospodarczej Grudziądzka (Kupiec Nr. 42. 1928).

Desfenilles P.: Les colonies françaises. L'Indochine. Paris, Roger, 1927, 8-ka, str. 96 (Monographies économiques).

Lafond Georges: Le Brésil. Paris, Roger, 1927, str. 94 (Monographies économiques).

Lafond Georges: Le Mexique. Paris, Roger, 1928, 8-ka, str. 86 (Monographies économiques).

Lorbert A.: Le Canada. Paris, Roger, 1928, 8-ka, str. 96 (Monographies économiques).

Lorin H.: Bibliographie géographique de l'Egypte. T. I. Géographie physique et géographie humaine. London, Quaritch, 1928, 8-ka, str. 488.

Rosiński Wiktor: La Pologne et la Mer Baltique. Gdańsk (Dantzig) et Gdynia — Ports baltiques. Paris, Gebethner & Wolff, 1928, 8-ka, str. 253.

Souveine Paul B.: L'Argentine au seuil de l'industrie. Tournai—Paris. Casterman, 1927, 4-ka, str. XXX + 647 (Ecole des sciences politiques et sociales de Louvain).

Great Britain. Essays in regional geography by twenty - six authors. With an introduction by E. J. Russel. Edited by Alan G. Ogilvie. Published on the occasion of the Twelfth International Geographical Congress at Cambridge. Cambridge. At the University Press, 1928, 8-ka, str. XXX + 486.

Halász Albert. New Central Europe in economical maps. Budapest. R. Gergely, 1928, 4°, str. 150, mep. 119.

- Sorenson Harry: *Island. A brief economic survey*. Washington. Government Printing Office, 1928, 8-ka, str. 19 (Trade information bulletin 541).
- Wright John Kirtland: *The geographical basis of European history*. New York. Holt, 1928, 8-ka, str. 118 (Berkshire Studies in European History).
- Lage (Die finanzielle und wirtschaftliche) in Brasilien. Herausgegeben auf Veranlassung der Zentralstelle für die wirtschaftliche Ausland-Nachrichtendienst. Berlin, Industrie und Handelsztg. Verlagsges., 1928, 8-ka, str. 86 (Die Auslandwirtschaft 1).
- Maas Walther: *Wandlungen im Posener Landschaftsbild zu preussischer Zeit. Beiträge zur Siedlungsgeographie*. Stuttgart. Engelhorn, 1928, 8-ka, str. 96 z mapkami (Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde 26, 1).
- Pfohl Ernst und Ernst Friedrich: *Die deutsche Wirtschaft in Karten. 430 Karten und Diagramme*. Berlin, Hobbing, 1928.
- Röllig Gerhard. *Wirtschafts-Geographie Sachsens*. Leipzig. F. Hirt und Sohn 1928, 8-ka, str. 148.
- Szymonowicz I. *Hałyczyna: Ekonomiczno-statystyczna rozwidka [Charaków]*. Derż. Wyd. Ukrainy, 1928, 8-ka, str. 176 z mapą.
- Atlas: *Sojuza sowietskich socialisticzeskich republik. Primenitelno k rajonom ekonomiczeskago rajonirowanija Gosplana S. S. S. R. Sostawil A. F. Beławin pri uczasti prof. N. A. Aleksandrowa, S. I. Salkewicza i S. W. Ohodowskiewo*. Izd. 2 razszironnoje i pierierabotannoje. Moskwa—Leningrad. Grs. Isdat. 1928, map. 80 + str. 10.
- Wetłow I.: *Litwa*. Moskwa—Leningrad, Moskowskij raboczij, 1928, 8-ka, str. 53 (Naszi sosedi).
- Wolf B. M. i Metus: *Siatisticzeskij spravocznik po ekonomiczeskaj geografii S. S. S. R. i drugich gosudarstw*. Pod redakciej i s predisłowiem prof. W. E. Dena Gok izd. 4-j. Moskwa—Leningrad 1928, Gos. Izdat, str. 400.
- Obzor narodnago chozajstwa Polshi. Sostaw redakcionno-izdatelskoj komissii Pałaty: Predsedatel W. Weżejskij, czleny komissii: S. Litauer, I. G. Markison, W. Trzeciakowskij i M. I. Firsow. Redaktory: W. Faberkenicz i J. Poczentowskij. Warszawa. Wyd. Targowaja Pałata Polshi i S. S. S. R. (1928), str. 424.

DZIAŁ IX.

Polityka socjalna i samorządowa. Organizacja pracy.

Budownictwo społeczne rozwiązaniem kwestji mieszkaniowej, wyd. przez Towarzystwo Miłośników Wiedzy i Przyrody. Warszawa 1928 r.

Broszurka ta zajmuje się wyłącznie kwestją sfinansowa-

nia budownictwa. Propozycje anonimowego autora są jednak tak rozbijające utopijne, tak mało uwzględniają nasze powojenne warunki kredytowe, i tak dalece są wytworem fantazji, nie liczącej się z twardymi warunkami rzeczywistości, że podziwiać trzeba brak krytycyzmu Tow. Mił. Wiedzy i Przyrody, którego „Rada Naukowa na posiedzeniu dnia 2. marca 1928 r. zaaprobowała” powyższy elaborat.

Oto kilka przykładów:

„Na kapitał zakładowy „Społecznego Funduszu Budowlanego”... przeznaczają się na okres 10 lat dochód Monopolu Loterii Państwowej; (!) pod zastaw tego dochodu zaciągają się pożyczkę w kwocie 200 milionów złotych. Na domy, wybudowane za te pieniądze, hipoteczną na 8% i za te pieniądze łącznie z dochodami loterii oraz spłatami amortyzacyjnymi buduje się dalszą serię domów i t. d.

... Stopa procentowa pożyczek będzie się obniżać z każdym półroczem o 1/4% aż dojdzie do 4%” (!).

Pożyczki hipoteczne będą zabezpieczane od dewaluacji przez zastawianie „towarowej jednostki obliczeniowej podług koncepcji... prof. Irvinga Fischera” (prawdopodobnie Irvinga Fishera).

„Zaprojektowane budownictwo społeczne... może spowodować całkowite opustoszenie lokali” dawniejszych (!). Aby uchronić właścicieli domów przed takim kataklizmem, należy „zagwarantować lokatorom przejęcie zamieszkiwanych przez nich lokali na własność” za ustawowo określonym odszkodowaniem”.

„...mieszkania w miastach-ogrodach zaopatrzone będą w ogródki o większej przestrzeni (ćwierć do pół morga)... Takie rozwiązanie będzie miało tę dobrą stronę, iż odciągnie całe rzesze obywateli i obywateli od demoralizujących zajęć paskarstwa i spekulacji...” (!!)

Autor mądrze postąpił, że wydał broszurę anonimowo.

Jerzy Schimmel (Poznań).

Heydel Adam: Kapitalizm i socjalizm wobec etyki. Gebethner, Kraków, 1927, 28 str.

Punktem wyjścia dla Autora jest niepokój sumienia wobec faktów zbyt nierównomiernego udziału w dochodzie społecznym, czego najjaskrawszym wyrazem jest nędza, nieadektywność odpłaty za wysiłek i wytwórczość, nierówności materialnego położenia.

Zagadnienie walki z nędzą, oczywiście społeczną, a nie jednostkową, sprowadza się w pierwszym rzędzie do powiększenia produkcji, gdyż tylko wtedy będzie można pokryć wszystkie potrzeby (s. 7). To zadanie rozwinięcia życia gospodarczego dobrze spełnia kapitalizm, wskutek czego nigdy **tak** skutecznie nie walczono z nędzą, **jak** w tym ustroju, natomiast zadania tego nie spełnia socjalizm, gdyż prowadzi on do upadku produkcji i wskutek tego do ogólnego zubożenia.

Trudniejszą jest sprawa nierówności gospodarczej. Nie czynią zadość ani postulatowi równości, ani wymaganiom życia gospodarczego, ani sprawiedliwości socjalistyczne zasady rozdziału: każdemu według potrzeb, każdemu według pracy. „Odpłata w życiu gospodarczym winna się wyrażać w zwróceniu jednostce ekwiwalentu dostarczonych przez nią usług” (s. 20) w postaci pracy i oszczędności (s. 25). Ustrój współczesny (kapitalistyczny) zapewnia taką właśnie adekwatność odpłaty za wyniki pracy z jednym wyjątkiem, gdy chodzi o spadek, spadkobierca bowiem otrzymuje korzyści, nic za to nie dawszy, (korzyści, wynikające z konjunktury, są przypadkowe i często się niwelują stratami).

Spadek to największa antynomja między postulatami moralności a postulatami gospodarczymi. Usunięcie tej antynomji Autor widzi zgodnie z myślą p. Pognano w ograniczeniu spadku do części majątku, zaoszczędzonej lub zarobionej oraz w przejściu renty (t. i. głównego spadku, odziedziczonego po przodkach, przez państwo drogą odpowiedniego opodatkowania. Przyjąwszy tę zasadę, Autor rozważa jej dodatnie strony, zaznacza wątpliwości, mówi o różnych możliwościach jej urzeczywistnienia.

Autor wyraźnie podkreśla, że dla Polski całe to zagadnienie spadku ma charakter abstrakcyjny, „zbytkowy”. Dla Polski bowiem pierwszym zagadnieniem jest walka z nędzą, w której się nasz kraj znajduje. Potem przyjdzie czas na inne zagadnienia. Autor słusznie przytacza, że sekretarz, naczelny ideolog i działacz Labour Party, p. Dalton również żąda upaństwowienia czy unarodowienia spadków, z tą drobnostką, wartą zapamiętania, że spadki przeznaczone na unarodowienie, mają przekraczać milion funtów.

W wywodach Autora, spokojnych i poważnych, uderza błędne, moim zdaniem utożsamienie dwóch rzeczy różnych. Zamiarem Autora jest mówić o kapitalizmie i socjalizmie. Uznawszy, że system sprawiedliwym jest ten, który zachowuje adekwatność odpłaty za wyniki pracy, formułuje ten

wniosek w słowach: „Ustrój własności prywatnej rozdziela zapłatę za pracę stosownie do użyteczności tej pracy... Ustrój ten zapewnia jednostce możliwość korzystania z nagromadzonych przez nią w drodze oszczędności kapitałów" (s. 25). Jest tu słuszne przeciwstawienie prywatnej własności i socjalistycznej wspólnej własności, ale niema rozstrzygnięcia, czy kapitalizm realizuje adekwatność odpłaty. Nie wszystko bowiem zalety własności prywatnej są zaletami kapitalizmu, opartego na prywatnej własności. Właśnie w dziedzinie rozdziału w ustroju kapitalistycznym padali i padają ofiarą zarobnicy fizyczni i umysłowi, (często bez własnej winy s. 19) na skutek tego tylko, że są zarobnikami, rzemieślnicy, drobni przemysłowcy i t. d. O ile łatwo wygrywa sprawę własność prywatna wraz z wolnością gospodarczą, nierozzerwalnie z nią związaną, w porównaniu z własnością wspólną, o tyle jednakowo wielkie braki ma socjalizm i liberalny kapitalizm. Nie wydaje mi się słusznym określenie kapitalizmu jako układu stosunków, „jaki się ustala przy pełnym rozwinięciu konsekwencji, płynących z prawa własności prywatnej". (s. 5). Na podstawie bowiem własności prywatnej mogą się rozwinąć różne ustroje gospodarcze. Na powstanie kapitalizmu wielki wpływ wywarły czynniki psychiczne.

Druga uwaga, która mi się nasunęła, to ta, że pewnych zagadnień nie można rozstrzygać tylko z jednego stanowiska. Wnioski wtedy mogą być słuszne, logicznie wyprowadzone, ale nie będą całkowite, gdyż nie odpowiadają złożoności zjawiska. Sama tylko zasada adekwatności nie może rozstrzygać o rozdziale dochodu, lecz w połączeniu z innymi. Autor uznaje znaczenie momentów niegospodarczych w zagadnieniu oceny spadku, ale w swem rozumowaniu od nich abstrahuje. Jeśli się bierze pod uwagę całość zjawiska, jeśli się je rozważa z tych stanowisk, w których je rozważać należy, wtedy antynomja dziedziczenia i sprawiedliwości, maleje, zanika, pozostanie tylko zagadnienie należytych form dziedziczenia. X. prof. A. S z y m a ń s k i (Lublin).

Sprawozdanie Komisji Ankiетowej tom. I. Budownictwo mieszkaniowe. Prezydjum Rady Ministrów. Warszawa, 1928 r.

Mało kto zdaje sobie z tego sprawę, że kryzys mieszkaniowy w Polsce wciąż jeszcze się potęguje, ponieważ z jednej

strony ludność stale wzrasta a z drugiej strony przyrost netto domów (po potrąceniu rozbiórek) nie nadąża za tem przyrostem ludności. To też pograżamy się coraz więcej w bagno głodu mieszkaniowego. Punktu kulminacyjnego naszego kryzysu mieszkaniowego bynajmniej jeszcze nie osiągnęliśmy. Sytuacja na rynku mieszkaniowym pogarsza się z miesiąca na miesiąc. To też widocznie z takich wychodząc założeń, Komisja Ankietowa uznała sprawę tę za najpilniejszą, poświęcając jej pierwszy tom swych prac. —

Niestety analiza teoretyczna przyczyn tego zjawiska, przeprowadzona przez Kom. Ank. jest zupełnie niedostateczna. Poza stwierdzeniem zbiednienia powojennego społeczeństwa, istniejącego bez wątpienia, Komisja innych przyczyn nie podaje. Ale przecież to samo zbiednienie nie było przeszkodą dla odbudowy fabryk, budynków rolniczych, dla podjęcia produkcji towarowej aż do zupełnego nasycenia rynku. Jeżeli zaś produkcja mieszkań prawie że zupełnie zanikła, tedy należałoby wnioskować, że oprócz zbiednienia działa jeszcze inna przyczyna i należałoby dążyć do wykrycia tej przyczyny. Tego Kom. Ank. nie robi. Coprawda przyznaje się skromnie w jednym zdaniu, że kapitał prywatny usunął się z budownictwa „dla braku rentowności” (str. 39) ale przemilcza wstydliwie, że to ustawa o chronie lokatorów ten „brak rentowności spowodowała”. Coprawda Komisja uzasadnia konieczność istnienia tej ustawy „zmniejszeniem zdolności płatniczej klas pracujących”, ale nie nadmienia, że niższy, niż przedwojenny poziom płac jest częścią owo spowodowany przez ustawę o ochr. lok., bo w owym okresie, gdy u nas kształtowały się płace i pensje, mieszkano faktycznie za darmo (w okresie inflacji), a ponieważ przy dużej podaży rąk i głów do pracy a małym na nie popycie zarobki miały tendencję do ustalenia się na najniższym poziomie kosztów utrzymania danej klasy, do których do kosztów komorne, stanowiące przed wojną około $\frac{1}{4}$ wydatków, nie wchodziło wcale, przeto płace ustaliły się na poziomie niższym o wysokość tego komornego.

Płace ustaliły się na tak niskim poziomie jeszcze z jednego powodu, którego Komisja również nie dostrzega. Mianowicie na skutek związku, jaki zachodzi między zastojem budowlanym a ogólnem bezrobociem. Komisja bagatelizuje tę współzależność, twierdząc, że ilość robotników budowlanych w Polsce stanowiła od 4—9% ogólnej ilości robotników (str. 94) i że liczby te „dają obraz znaczenia przemysłu budowlanego w ogólnem życiu gospodarczem kraju”. Otóż powyższe

liczby dają obraz wypaczony do niepoznawalności. Komisja nie zdaje sobie z tego sprawy, że budownictwo jest przemysłem k l u c z o w e m, wzmagającym tętno we wszystkich gałęziach przemysłowych. Obrazowo ujęto w formułce, że dla jednego murarza na rusztowaniu pracuje 10 robotników niebudowlanych. Myśl ta jest wyraźnie sformułowana w broszurce Piotra Drzewieckiego, którą Komisja cytuje przy innej okazji oraz w „Sprawozdaniu” Kemmerera na którego c-prawda Komisja nigdzie się nie powołuje. Ten ostatni uważa, że przed wojną pracowało w Polskim budownictwie pośrednio lub bezpośrednio 50% ogółu robotników przemysłowych. W ten sposób całe nasze bezrobocie jest bezpośrednim skutkiem zastoju w budownictwie, a ponieważ on jest wywołany reglamentacją komornego, przeto pierwotną przyczyną naszego bezrobocia jest nasze ustawodawstwo o lokatorach. Tego związku zjawisk Komisja niestety nie podejrzewała.

Na jeden rażący błąd chciałbym jeszcze wskazać. Mianowicie Komisja twierdzi, że „robotnik w 1914 roku płacił za mieszkanie 2% swego dochodu” (str. 75). Nie jest to błąd drukarski, jak to wynika z dalszego tekstu. Komorne przed wojną wynosiło 15—30% dochodów robotnika, co stwierdzone jest tysiącami budżetów robotniczych i o czym, kto jak kto, ale Komisja Ankietowa powinna była wiedzieć. Brak teoretycznych podstaw, na który już wyżej wskazywałem, uwypukla się w tym wypadku w sposób jaskrawy.

Bardzo trafne i słuszne są uwagi i spostrzeżenia Komisji, dotyczące dzisiejszych metod budownictwa komunalnego i spółdzielczego. Zasługują one na podkreślenie oraz na popularyzację wśród społeczeństwa, to też przytoczę niektóre urywki.

„... Budowano bardzo wiele mieszkań, składających się z 4—8 izb, co w naszych warunkach głodu mieszkaniowego należy uważać za marnotrawstwo”.

„... budowle spółdzielcze są o wiele kosztowniej administrowane niż budowle przedwojennych domów czynszowych ... że działalność budowlana powstała z pomocą pieniędzy publicznych, przyczyniła się znacznie do podrożenia kosztów budowy... interwencja władz dała rezultaty inne, ponieważ przeciwnie, przyczyniając się w pewnej mierze do rozwinięcia na koszt publiczny zbytku mieszkaniowego i spotęgowanie drożyzny budownictwa” (str. 53).

Niestety przyczyny tych zjawisk ujemnych Komisja nie

wyświetliła, bo musiałyby potępić etatyzm w budownictwie, którego jest zwolenniczką.

Zdrowe są również zasady polityki podatkowej na cele budowlane oraz polityki kredytowej i mieszkaniowej, jakie proponuje Komisja:

„Pobór podatków nie może powodować uszczuplenia mie-
nia jednych dla stworzenia lub powiększenia majątku innych
(str. 40)”.

Niezbędne podniesienie kultury mieszkaniowej może się
odbywać powoli i stopniowo...”

„Kredyt powinien być udzielany tylko budującym maso-
wo i stosującym się do ustalonych na dany okres budowlany
typów i norm”.

Wszystkie te zasady — zwłaszcza ostatnie — są u nas
bardzo aktualne. - Jerzy Schimmel (Poznań).

Toeplitz Teodor: Znaczenie społecznego budownictwa
mieszkaniowego, Warszawa 1928 r., str. 29.

Znaczenie to polega zdaniem autora na podniesieniu kul-
tury mieszkaniowej, lecz „jednocześnie stało się ono twórcą
nowych form spóżywania ludzkiego”.

Kulturę mieszkań szerokich warstw ludności podniesie-
my przez instalację w mieszkaniach gazu i prądu elektrycz-
nego, „wody bieżącej zimnej ewtl. i gorącej, ogrzewania cen-
tralnego, oddzielnych ustępów w każdym mieszkaniu itp. Pra-
widłowe korzystanie z tych urządzeń będzie podlegało re-
gulaminom, instrukcjom, nakazom, kontroli i sankcjom kar-
nym a nawet pośredniemu przymusowi kąpielowemu. „Wiele
regulaminów zajmuje się także sprawami estetyki mieszkań”.
Wizytatorzy mieszkań wystawiają lokatorom stopnie, doty-
czące stanu.... mieszkań”. Lokator o kiepskim „stopniu”, powi-
nien być przeniesiony do ciasnych, nieprzewietrzanych nor,
które będą budowane z myślą o zysku”.

Ideałem autora jest budownictwo społeczne Wiednia,
gdzie gmina wybudowała za podatki, wyegzekwowane przez
egzekutorów na niewinnej ludności 30.000 mieszkań, lokato-
rzy których korzystają z nich darmo, a właściwie opłacają
tylko koszta administracji. Jest rzeczą oczywistą, że komor-
ne za nich musi opłacać ta pozostała ludność, czego zresztą,
autor nie zaznacza.

W tych „wielkich domach wiedeńskich z polecenia magi-
stratu każda klatka schodowa wybiera męża zaufania... a ci

Naczelnego Męża Zaufania. Oprócz tego lokatorzy tworzą komitety, które w połączeniu tworzą Radę Administracyjną o bardzo obszernym zakresie działania.

Panu Toeplitzowi życzymy, żeby zamieszkiwał kiedyś w domu społecznym, podlegającym regulaminowi estetycznemu. Wtedy przy wizytacji komisja uzna, że portret, dajmy na to Kościuszki jest nieestetyczny i poleci mu zawiesić podobiznę Marksa. A gdy będzie chciał wbić hak w innym miejscu ściany dla zawieszenia obrazu Matejki, wtedy będzie musiał się zwrócić do Męża Zaufania klatki schodowej, który wniesie tę sprawę na ogólne zebranie; po otrzymaniu odmownego załatwienia jego podania będzie mógł (w terminie prekluzyjnym) złożyć odwołanie do Rady Administracyjnej połączonych komitetów domowych.

Wtedy lokatorzy tego domu będą tworzyli Związek Przyjaźni, w którym, jak zaznacza pan Toeplitz cytując Edwarda Abramowskiego, „nie powinno być żadnego biurokratyzmu”.

Broszurka pana T. jest próbą spopularyzowania na gruncie polskim idei „austrobolszewizmu”.

Jerzy Schimmel (Poznań).

Douillet Z.: Moscou sans Voiles (Neuf ans de travail au pays des Soviets). Spes Paris 1928, 25.

P. Douillet był członkiem misji Nansena, komisarzem Ligi Narodów na Południe Rosji, jednym z dyrektorów Misji Papińskiej w Rostowie nad Donem, pełnomocnikiem European Student Relief i innych instytucji międzynarodowych. Był także więziony. Zna język rosyjski. Miał więc dostęp do życia sowieckiego, które nie mogło mieć przed nim tajemnic. Nadto był konsulem belgijskim w Rosji carskiej, miał więc możliwość porównania stanu dawniejszego i teraźniejszego.

Z tych wszystkich względów sprawozdanie p. Douillet o stanie republiki sowieckiej jest pierwszorzędnej doniosłości. Autor nie kryje się ze swemi poglądami na wartość sowiezizmu, przede wszystkim przytacza fakty i fakty. Niezawodnie z tego względu autor nie zastanawiał się nad pytaniem, dlaczego system sowiecki trwa, chociaż tu i owdzie szuka odpowiedniej uwagi. Najważniejszą wagę mają jednak fakty, np. igraszki z delegacjami robotniczymi, zwłaszcza angielską, statystyki gospodarczej, moralności i szkolnictwa itd.

Dr. A. S. (Lublin).

- Budownictwo społeczne rozwiązaniem kwestji mieszkaniowej. Warszawa. Tow. Miłośników Wiedzy i Przyrody (1928). 8-ka, str. 48.
- Budżet gminy miasta Chełmna, pow. Chełmno, województwo pomorskie na rok 1928/29. Chełmno (1928), 4-ka, str. 37.
- Grabski Władysław: Celowy związek inwestycyjny samorządów powiatowych. Warszawa. Nakł. własny, 1928, 8-ka, str. 24 (Zjednoczenie polskiej polityki ekonomicznej nr. 2).
- Klonowicz S.: Dziesięć lat gospodarki robotniczej 1917—1927 r. Warszawa. Nakł. Spółdzielni Księg. „Książka”, 1928, 8-ka, str. 166.
- Konderski Waclaw: Istota i granice gospodarze ubezpieczeń społecznych. Kraków. Nakł. Tow. Ekonomicznego, 1928, 8-ka, str. 48 (Wydawnictwo Tow. Ekonomicznego t. XXIX).
- Pietkiewicz Zenon: Gospodarka miast polskich. Czynniki zasadnicze ich rozwoju i dobrobytu. Warszawa, Nakł. Polskiego Banku Komunalnego, 1928, 8-ka, str. 197.
- Rozwój samorządu m. Włocławka w Polsce odrodzonej. Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Krzewskiego... Włocławek 1926 (wyd. 1928 r.), 4-ka, str. XVI + 130 + XLVI z tabl.
- Sprawozdanie magistratu miasta Sosnowca za rok 1926 i I kwartał 1927 roku. Sosnowiec, 1928, 4-ka, str. XVII + 210 + 115 + 28.
- Telakowski Edmund: Podstawowe przyczyny naszego stanu gospodarczego i głodu mieszkaniowego. Warszawa (1928), 8-ka, str. 19.
- Toeplitz Teodor: Znaczenie społecznego budownictwa mieszkaniowego. Warszawa. Komitet Polski Międzynarodowej Konferencji Służby Społecznej, 1928, 8-ka, str. 29.
- Wnioski na VI sesję Poznańskiego Sejmiku Wojewódzkiego. Poznań, Nakł. Starostwa Krajowego, 1928, 4-ka, str. 230.

Czasopisma: B. S.: Zagadnienie tanich mieszkań i ich budowa we Francji i w innych krajach (Przegląd Techniczny Nr. 42. 1928). — Biegeleisen Wł.: Reforma administracji komunalnej (Samorząd Miejski, zeszyt 10. 1928). — Chodecki W.: Jak zwalczać alkoholizm w kraju (Gazeta Rolnicza Nr. 41. 1928). — Dziurzyński P.: Rozwój ubezpieczenia na wypadek braku pracy w Polsce (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 7. 1928). — Tenże: Wychowanie pracowników a usprawnienie instytucji ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 10. 1928). — E. R.: Powolny proces (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Gawroński-Rawita Z. Dr.: Bez podniesienia płac zarobkowych niema rozwoju gospodarczego (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1928). — Hauswald E. Prof.: II Polski Zjazd Naukowej Organizacji w roku 1928 (Przegląd Techniczny Nr. 37. 1928). — J. B.: Samorząd dla rolnictwa (Samorząd Nr. 40. 1928). — Tenże: Zagadnienie płac robotniczych w Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy Nr. 16. 1928). — Jaśkowiak St.: Szerzenie idei ubezpie-

czeń społecznych (Ochrona Społeczna Nr. 9. 1928). — Jastrzębowski M.: Gospodarcze znaczenie Międzynarodowej Organizacji Pracy (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Krieger A.: Płace i świadczenia socjalne w Polsce (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1928). — Kunicki R. Dr.: O organizacji lecznictwa Związku Kas Chorych w Krakowie oraz Kas związkowych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1928). — Kubiak J.: Sprawozdanie inspektorów pracy (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 8. 1928). — Tenże: Współpraca Kas Chorych z inspekcją pracy (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 7. 1928). — M-ski B.: Racjonalizacja a bezrobocie (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Pasternak I.: Lecznictwo w ubezpieczeniu pracowników umysłowych a Kasy chorych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1928). — Punicki St.: O sprawności administracji państwowej (Kupiec Nr. 34. 1928). — Tenże: Racjonalna korespondencja bankowa (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1928). — Tenże: Doniosłość gospodarcza naukowej organizacji (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Rudolf Inż.: Międzynarodowy zjazd w sprawach mieszkaniowych i planowania miast w Paryżu w roku 1928 (Przegląd Techniczny Nr. 41. 1928). — Rutkowski B.: Samorząd gospodarczy w Polsce (Przegląd Gospodarczy Nr. 16, 17, 18 i 19. 1928). — S. B.: Rozwój naukowej organizacji w rolnictwie polskim (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1928). — Sand Dr.: Katowicka wystawa „Wnętrze Domu” (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1928). — Skrzywan S.: Z międzynarodowych zagadnień budowlanych (Przegląd Gospodarczy Nr. 17. 1928). — Stęplewski S.: Wydatki i dochody samorządów ziemskich w 1926 r. (Samorząd Nr. 42. 1928). — Sz. W.: Ruch strajkowy w 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Szafran N.: Dom Pracy na Międzynarodowej Wystawie Prasy w Kolonii (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 9. 1928). — Tenże: Walka o młodzież robotniczą a związki zawodowe (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 8. 1928). — Szubert J.: Pod jakimi warunkami dopuszczalny jest zwrot kaucyj składanych w związku z umową o pracę (Kupiec Nr. 36. 1928). — Wachholz S. Dr.: Problem samorządu w nowej organizacji ogólnej Rzeczypospolitej Polskiej (Samorząd Miejski, zeszyt 9, wrzesień, 1928). — Wielgus P. Dr.: Nowe rozporządzenia administracyjne a samorząd miejski (Samorząd Miejski, zeszyt 9. 1928). — Windakiewicz K.: Sprawa organizacji pracy w organach ustrojowych i urzędach komunalnych (Samorząd Miejski, zeszyt 10. 1928). — Tenże: Stanowisko Państwowej Rady Samorządowej w sprawie związków rewizyjno-wyrównawczych (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 9. 1928). — Wojtyna J.: Polityka płac a rynek wewnętrzny (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1928). — Z. K.: Polskie ustawodawstwo socjalne wobec konwencji międzynarodowych (Przegląd Gospodarczy Nr. 19. 1928). — Bojkot jako nowy oręż walki klasy robotniczej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 8. 1928). — Rozwój przedsiębiorstw komunalnych oraz urzędów miejskich (Przemysł i Handel, zeszyt 40.

1928). — Rynek pracy w sierpniu 1928 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1928). — Zagadnienia komunalne na zjeździe miast małopolskich (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1928). — Z działalności ubezpieczeń społecznych w Austrii (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 7. 1928). — Ingerencja rządu w gospodarstwie społecznym (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1928). —

Janvier J. M.: Organisation professionnelle et repos hebdomadaire. Loi du 29 décembre 1923. Paris, Presses univ. de France, 1928, 8-ka, str. 160.

Le Chatelier Henry: Le taylorisme. Paris, Duard, 1928, 8-ka, str. XVI + 153.

Salaires (Les) et la durée du travail dans les mines de charbon. Genève Bureau Int. du Travail, 1928, 8-ka, str. XVI + 299 (Etudes et documents Sér. D. 18).

Gehlhoff Wilhelm: Die allgemeine Preisbewegung 1890—1913. München. Duncker & Humblot, 1928, str. XVI + 450 (Schriften des Vereins für Sozialpolitik 149, I).

DZIAŁ X.

Spółdzielczość.

Dąbrowski Saturnin: Regulaminy i instrukcje dla spółdzielni spóżywców. Trzecie wydanie uzupełnione i poprawione. Warszawa 1928 str. 219.

Pożyteczność powyższego podręcznika dostatecznie stwierdza ilość wydań. Najnowsze wydanie, będące 5-tym tomem praktycznej biblioteki „Społem”, jest znacznie rozszerzone i uwzględnia istotnie najważniejsze dla spółdzielni postulaty organizacyjne. W pierwszej części autor wskazuje na warunki, niezbędne dla powstania spółdzielni, mówiąc o zadaniach spółdzielni potrzebach członków i t. d. Druga część poświęcona jest władzom spółdzielni. Szczególnie ciekawe są uwagi autora o walnych zgromadzeniach, o sposobie ich urządzenia i prowadzenia obrad. Działalność rady nadzorczej i zarządu jest naogół przedstawiona w tej formie, w jakiej utrzymała się praktycznie w spółdzielniach spóżywców. Następne rozdziały szczegółowo przedstawiają regulaminy pracy jak i instrukcje dla kierowników sklepów. W końcu znajdujemy szereg uwag dla umów służbowych jak i wypiski z ustawy o umowie o pracę pracowników umysłowych oraz robotników.

Dr. A. C a ł k o s i ń s k i (Poznań).

Unja Związków Spółdzielczych w Polsce.

Poznań, 1928 str. 15.

Jest to mała broszurka, szkicuująca zwięźle i jasno historię, organizację i stan gospodarczy najpoważniejszego odłamu spółdzielczości w Polsce. Wydana w celach propagandowych, broszurka ta nie ma za zadanie szerszych badań ruchu spółdzielczego; ma ona przeciętnego czytelnika zorjentować i dać mu najważniejsze wiadomości o Unji Związków Spółdzielczych. Mimo swych niewielkich rozmiarów zawiera ona szereg historycznych uwag o przedwojennej spółdzielczości, w szczególności o tej, która w byłej dzielnicy pr. rozwinęła swoisty polski typ spółdzielni. Trafnie przedstawiono również organizację wewnętrzną U. Z. S., a więc stosunek związków i central do naczelnej organizacji. Dla cyfrowego zobrazowania organizacji autor posługiwał się cyframi z lat 1924—1926. Są one dzisiaj już nieco przestarzałe, jednakże uwzględnić tu trzeba wielką ilość i różnorodność organizacji, składających ze swej działalności sprawozdanie roczne, czem się głównie tłumaczy tak spóźnione uzyskanie zbiorowych cyfr. Rozwojowi spółdzielni U. Z. S. w województwach północno-wschodnich poświęcono specjalny rozdział ze względu na specyficzne warunki gospodarcze tych okolic, dla których należyty rozwój silnej spółdzielczości jest podstawowym warunkiem poważniejszej poprawy ogólnego poziomu gospodarczego.

C.

Abramowski Edward: Ideje społeczne kooperatyizmu. Warszawa, Wyd. Związku Spółdzielni Spożywców R. P., 1928, 8-ka, str. 54.

Co rolnikowi daje spółdzielnia mleczarska i jak ją założyć. Warszawa. Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych, 1928, 8-ka, str. 38.

Dąbrowski Saturnin: Gospodarką finansowa spółdzielni spożywców. Warszawa. Wyd. Związku Spółdzielni Spożywców R. P., 1928, 8-ka, str. 127 (Praktyczna Biblioteka „Społem”, t. 4).

Świdorski Franciszek: Szkic projektu organizacji spółdzielczej producentów lnu na ziemiach wschodnich. Wilno, 1927, 8-ka, str. 30 (Odb. z „Naszego Kraju”).

Wiadomości statystyczne związkowych spółdzielni kredytowych na dzień 31 grudnia 1927 r. Warszawa. Nakł. Związku Żydowskich Tow. Spółdzielczych w Polsce (1928), fol., str. 28 nl.

Czasopisma: Piotrowski M.: Spółdzielczość a organizacje społeczno-rolnicze (Gazeta Rolnicza Nr. 41. 1928). — Pióro S.: Rozwój młynów i piekarni spółdzielczych na wsi. (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1928). — Popowski T.: VIII Światowy Kongres Mleczarski (Rolnik Spółdzielca Nr. 17, 18 i 19. 1928). — Peczelewicz W.: Spółdzielnie kredytowe Związku Spółdzielni Polskich w roku 1927 (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1928). — S.: Spółdzielczość polska na Śląsku (Poradnik Spółdzielni Nr. 18. 1928). — W. B.: Spółdzielczość rolnicza w Rosji sowieckiej (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1928).

Faucherre Henry: Umriss einer genossenschaftlichen Ideengeschichte. II Die Schweiz, 2 erg. Aufl. Basel, Buchh. des Verbandes schweizer. Konsumvereine, 1928, 8-ka, str. 224 (Genossenschaftliche Volksbibliothek 24).

C. Dział socjologiczny

I. Wydawnictwa zbiorowe. Podręczniki i systemy.

Historia socjologii i krytyka.

Znanięcki Florjan: Socjologia wychowania. Tom I. Wychowujące społeczeństwo. Komisja pedagogiczna Ministerstwa WR i OP, oddział pedagogiki ogólnej, Nr. 11. Warszawa 1928, str. 312.

Każda książka Znanięckiego jest ważnym zdarzeniem w naszej, niestety tak bardzo ubogiej, literaturze socjologicznej. Autor o wyraźnym zarysowanym teoretycznym obliczu, mający łatwość ogólnych konstrukcyj i syntetycznych poglądów dostarcza nam zawsze ciekawej lektury, zwłaszcza, że jest jeszcze żywym i zajmującym stylistą. Nowa książka interesuje nas jeszcze z tego względu, że po raz pierwszy mamy tu próbę zastosowania teoretycznych poglądów autora do pewnej specjalnej dziedziny zjawisk, co oczywiście **być** może sprawdzianem użyteczności, a więc i wartości teorii.

Ocena książki nie jest łatwa, zarówno ze względu na jej ścisłą łączność z całością teorii Znanięckiego (której w ramach krótkiego sprawozdania nie chcemy omawiać), jak również i na to, że tworzy ona pierwszy tom większej całości; dopiero po ukończeniu całego dzieła będzie je można sprawiedliwie ocenić.

Punktem wyjścia jest definicja wychowania; jest to wedle Znanięckiego „działalność społeczna, której przedmiotem jest osobnik, będący kandydatem na członka grupy społecznej,

i której zadaniem, warunkującym faktyczne jej zamiary i metody, jest przygotowanie tego osobnika do stanowiska pełnego członka" (str. 25). W związku z tem łączy się dwie grupy zagadnień: jedna, to „wychowujące społeczeństwo”, a więc zbadanie grup, do których właśnie wychowanie przygotowuje poszczególne jednostki, środków, jakimi się te grupy posługują, tudzież potrzeb i dążeń zbiorowych, które warunkują stawiane nowym członkom wymagania. Druga grupa, to „wychowywany osobnik”, a więc analiza warunków, w których społeczeństwo urabia wychowywaną przez się jednostkę. Całość tych problematów obejmuje Znaniecki nazwą „społecznego przebiegu wychowania”; tom pierwszy poświęcony jest wychowującemu społeczeństwu, drugi ma objąć teorię wychowywanego osobnika.

Pojęcie wychowania jest u Znanieckiego bardzo szerokie i odbiega od utartego zwyczaju słownego, gdyż nie ogranicza się do określonych klas wieku, ani też do instytucji nauczyciela i szkoły. Tak pojęte wychowanie spotykamy wśród ogromnej ilości grup, u wszystkich chyba, które się uzupełniają przyrostem naturalnym czy sztucznym; nie jest ono działalnością o własnej treści (jak np. artystyczna, wojskowa), lecz czynnością par excellence społeczną, tak jak życie towarzyskie, współzawodnictwo i współdziałanie, praca organizacyjna, polityka; przedmiotem tej czynności nie jest przyroda, ani wytwory ręki ludzkiej, ani świat wierzeń, ani wreszcie wiedza czy sztuka, lecz człowiek, jako członek grupy. Wychowanie nie jest więc osobnym działem twórczości, lecz działalnością społeczną, stąd też teoria wychowania musi być częścią socjologii. Autor podkreśla wyraźnie, że nie może być innej teorii wychowania prócz socjologicznej, tak, że termin „socjologia wychowania” jest swego rodzaju pleonazmem, jak np. „fizyka elektryczności” (str. 19).

Poszczególne rozdziały książki poświęcone są typologii grup społecznych, potem omawianiu środowiska, (środowisko wychowawcze, rodzice, otoczenie sąsiedzkie, grupy rówieśników, nauczyciel, szkoła, instytucje pośredniego wychowania), wreszcie analizie obowiązków, które grupa nakłada wychowywanym (obowiązek uczestnictwa w skupieniu społecznym grupy, stosowania się do wzorów obyczajowych, zabezpieczenia materialnych warunków bytu grupy, przechowywania kultury duchowej, lojalności względem ustroju społecznego, udziału w dążeniach rozwojowych grupy). Każdy rozdział podaje literaturę przedmiotu, przyczem widać, że au-

tor jest bardzo czytany w literaturze teoretycznej, mało natomiast zwraca uwagi na opracowanie historyczne i konkretne zbiory materiału.

Rzecz prosta, że „Socjologia wychowania” jest oparta na ogólnej teorii Znanieckiego, że wraz z nią stoi i upada. Rozpatrywanie społecznego przebiegu wychowania oparte jest na pojęciu „czynności społecznej”, tak podstawowym dla systemu Znanieckiego; podział całej pracy na dwa tomy odpowiada teorii o podmiocie i przedmiocie czynności (w tym wypadku o społeczeństwie, które wychowuje, i osobniku, którego się wychowuje). Można zbudować teorię socjologii bez pojęcia czynności społecznych i wówczas cała „socjologia wychowania” będzie musiała ulec zasadniczej przebudowie.

Nie będziemy tu dyskutowali tych zagadnień, twierdzimy tylko, że pojęcie to doprowadza Znanieckiego do mieszania zagadnień ściśle socjologicznych z zagadnieniami psychologicznymi i ideologicznymi. Tak np. nauka o środowisku jest po części systematyką pojęć, panujących w danej grupie, po części analizą psychologii jednostek, ale także musi zająć się wykryciem tych stosunków i norm, które w grupie zachodzą — ale każde z tych zagadnień jest odrębne i nie możemy ich razem łączyć, chyba jedynie w opisie. W socjologii pragnęlibyśmy jednak móc wyjść poza opis! Zaznaczyć można, że niektóre rozdziały książki czynią wrażenie opisu: autor wskazuje na znane powszechnie zjawiska i kreśli ogólne linje rozwojowe, nie podejmując analizy. Być może, że możnaby uniknąć tego stanu, badając ów kompleks zjawisk, jako stosunki, ich układy i procesy (zagadnienia ściśle socjologiczne), osobno zaś analizując czynniki psychiczne i ideologiczne w wychowaniu.

Mam wrażenie, że możnaby jeszcze osiągnąć bardzo istotne rezultaty, gdyby zamiast wychowania jako czynności społecznej, wziąć jako przedmiot studjum szkołę i na konkretnym materiale historycznym i współczesnym próbować wyróżnić stosunki, grupy i procesy, dalej czynniki psychologiczne i ideologiczne, a wreszcie biologiczne i geograficzne (dystokacji), o których również zapomnieć nie można. Mielibyśmy wówczas „socjologię szkoły”, któraby nam pozwoliła poznać wszechstronnie mechanikę stawania się tego charakterystycznego kompleksu zjawisk, który nazywamy szkołą. Ale w ten sposób przesuwamy już zagadnienie i stajemy na innej platformie teoretycznej.

Prof. Jan St. B y s t r o ń (Kraków).

- Below Georg v.: Die Entstehung d. Soziologie. Aus d. Nachlasse. Hrsg. v. Othmar Spann. Jena, G. Fischer, 1928, str. VIII + 42 (3 mk.).
- Branford V.: Sociology: its past present a. future. Sociological review Vol. XX. Nr. 4. London, 1928, str. 322—339.
- Groves Ernest Ruth: An introduction to sociology. New-York, Longmans, 1928, str. 576.
- Gumpłowicz Ludwig : Ausgewählte Werke. Hrsg. v. Gottfried Salomon. Bd. III. Der Rassenkampf. Mit e. Vorwort v. G. Salomon. Innsbruck, Universitäts-Verlag, 1928, str. XXXI + 432 (9 mk.).
- Ith Arnow: Die menschliche Gesellschaft als sozialer Organismus. Skizze zu einer neu orientierten Soziologie. Individualität. Bd. II (1927), H. 5/6, str. 1—21.
- Legend Georges: Le grands courants de la sociologie catholique à l'heure présente. Introd. I. de Tourville. Paris, Edit. „Spes”, 1927, str. 182 (9 fr.).
- Lenoir Raymond: La sociologie moderne. Revue de théologie. Vol. XVI. Nr. 67. Lausanne, 1928, str. 125—152.
- Namias Amerigo: Principes de sociologie et de politique. Trad. de l'édit. italienne par G. Bouthoul. Paris, Giard, 1928, str. VI + 436 (60 fr.).
- Nat. Soc. for the study of educat. sociology. Bibliographies a. educat. sociology. Comp. by A. O. Bowden. New York, Univers. Press, 1928, str. 154.
- Payne Enoch George: Principles of educational sociology. An outline. Rev. ed. New York, Univ. Press Bk. Store, 1928, str. 180.
- Pirou Gaetan: Georges Sorel. Paris, Libr. des sciences polit. et social., 1928, str. 67.
- Wiese Leopold v.: Allgemeine Soziologie. II Bd. (Schlussband). Die Lehre von d. Beziehungsgebilden. München-Leipzig, Duncker & Humblot, 1928 (12 mk.).

II. Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Bastide R.: Mysticisme et sociologie. Revue intern. de sociologie. Vol. 36. Nr. S/6. Paris, 1928, str. 297—306.
- Feld Friedrich: Grundfragen d. Berufsschul- u. Wirtschaftspädagogik. Versuch einer Systematik d. berufspädagog. Theorie. Langensalza, Beltz, 1928, str. X + 172 (5 mk.).
- Gałęzowska Irena: Na rozdrożu socjologizmu. Łódź—Katowice, L. Fiszler, 1928, str. 109 + 3 nlb.
- Honigsheim Paul: Soziologische Fragestellungen in d. gegenwärtigen prähistorischen u. ethnologischen Literatur. Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 331—343.

- Joël Karl: Wandlungen d. Weltanschauung. Eine Philosophiegeschichte als Geschichtsphilosophie. Lfg. I. Tübingen, Mohr, 1928, str. 160 in 4° (7 mk.).
- Kanellopoulos Panajotis: Soziologisches Denken u. soziologische Wissenschaft. Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 277—289.
- Kozłowski W. M.: The logic of sociology. American journal of sociology. Vol. 39. Nr. 6. Chicago, 1928, str. 912—921.
- Kroner Richard: Die Selbstverwirklichung d. Geistes. Prolegomena z. Kulturphilosophie. Tübingen, Mohr, 1928, str. VIII + 225 (14,50 mk.).
- Leisegang Hans: Denkformen. Berlin, W. de Gruyter, 1928, str. VI + 457 (20 mk.).
- Maritain Jacques: Le thomisme et la civilisation. Revue de philosophie. Vol. 28. Nr. 2. Paris, 1928, str. 109—140.
- Meister Ernst: Ueber die Möglichkeit historischer Gesetze. Eine geschichtslog. Untersuchung. Leipzig, Teubner, 1928, str. VII + 88 (4,50 mk.).
- Rignano Eugenio: Die Soziologie, ihre Methoden u. Gesetze. Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 257—276.
- Schaidnagl Bonaventura: Diltheys Verhältnis z. Geschichte. Ein psycholog. Versuch. Berlin, Fährmann Verlag, 1928, str. 77.
- Sauer Wilhelm: Philosophie d. Zukunft. Eine Grundlegung d. Kultur. 2. Aufl. Stuttgart, F. Enke, 1926, str. XVI + 428 (8 mk., opr. 10 mk.).
- Scheler Max: Die Stellung d. Menschen im Kosmos. Darmstadt, Reichl, 1928, str. 115 (6 mk.).
- Spann Othmar: Gesellschaftsphilosophie. München, Oldenbourg, 1928, in 4° (4,20 mk.).
- Werner Kurt: Oppenheimers System d. liberalen Sozialismus. Krit. Untersuchung. Jena, G. Fischer, 1928, str. V + 116 (6 mk.).
- Wheeler Wiliam Morton: The social insects. Their origin a. evolution. New York, Harcourt, 1928, str. 396.
- Wiese Leopold: Die abstrakten Kollektiva. (Fiktion ihres Werdens). Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 290—300.
- Znamierowski Czesław: Elita i demokracja. Przegląd Współczesny Kalisz, Druk. „Ziemi Kaliskiej”, 1928, str. 25.
- Znamierowski Czesław: Elita i demokracja. Przegląd Współczesny R. 1928 (wrzesień—październik).

III. Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Allport Floyd H.: Social psychology a. human values. Internat. journal of ethics. Vol. 38. Nr. 4. Chicago, 1928, str. 369—388.

- Bagby E.: The psychology of personality; an analysis of common emotional disorders. New York, Holt, 1928, str. 244.
- Baumgarten Franciska: Die Berufseignungsprüfungen. München, Oldenbourg, 1928, str. IX + 742 (23,50 mk.).
- Bogardus Emory Stephen : Immigration a. race attitudes. Forew. by J. Dawis. New York, Heath, 1928, str. 279.
- Bühler Charlotte: Kindheit u. Jugend. Genese d. Bewusstseins. Psycholog. Monographien. Bd. III. Leipzig, Hirzel, 1928, str. XX + 307 (10 mk.).
- Cock W. Hendy: Religious psychology of the child. The drift from organised religion. London, 1928, str. 124.
- East Edward M.: Heredity a. human affairs. New York, Charles Scribner's Sons. 1927, str. VII + 325.
- Ellis Robert Sidney: The psychology of individual differences. New York, Appleton, 1928, str. 556.
- Faris Ellsworth: Attitudes a. behavior. The american journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, Univers. of Chicago Press. 1928, str. 271—281.
- Freund Hans: Psychotechnik. Berlin, Stilke, 1928, str. 80 (3 mk.).
- Hillieret Georges: Le problème de la population en France et la vote familial. Paris, Giard, 1928, str. 59 (2 fr.).
- Hodann Max: Sexualelend u. Sexualberatung. Briefe aus d. Praxis. Rudolstadt (Thür.), Greifenverlag, 1928, str. 302 (14 mk.).
- Korherr Richard: Geburtenrückgang. Mit einer Einführung v. Oswald Spengler. 2. verb. Auflg. München, Süddeutsche M. H., 1928, str. 40.
- Maier H. W.: La cocaine. Histoique. Pathologique. Clinique. Therapeutique. Défense sociale. Trad. de S. Jankelevitsch. Paris, Payot, 1928, str. 495 (30 fr.).
- Mannheim Karl: Das Problem d. Generationen. Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. Leipzig—München, Duncker & Humblot, 1928, str. 309—330.
- Markey John: The symbolic process, a its integration in children. A study in social psychology. London, Paul, 1928, str. 204.
- Ode11 Charles W.: Traditional examinations a. new type tests. New York, Century, 1928, str. 486.
- Peyerl-Peyersfeld Edgar G. v.: Gesellschaft u. Rasse. Eine soziologische Untersuchung. Graz, Leuschner & Lubensky, 1928, str. 44 (2 mk.).
- Schjelderup Harald K.: Psychologie. Uebers. v. M. Leixner v. Grünberg. Berlin, W. de Gruyter, 1928, str. XI + 330 (10 mk.).
- Stransky Erwin: Subordination, Autorität, Psychotherapie. Eine Studie v. Standpunkt d. klin. Empirikers. Abhandig. aus d. Gesamtgebiet d. Medizin. Wien, J. Springer, 1928, str. IV + 69 (4,80 mk.).
- Verhandlungen d. I. Internation. Kongresses f. Sexualforschung. Berlin v. 10. bis 16. Oktober 1926. Redig v. Max Marcuse. Bd. IV. Demographie u. Statistik, Sozial- u. Rassenhygiene, str.

- III + 230 in 4° (20 mk.). Bd. V. Straf- u. Zivilrecht, Strafprozess- u. Strafvollzug, Soziologie, Ethnologie u. Folklore, str. III + 183 in 4° (20 mk.). Berlin, Marcus & Weber, 1928.
- Weil Blanche C.: The behavior of young children in the same family. Harvard Studies in Education. Nr. 10. Cambridge, Harvard Univers. Press. 1928, str. X + 220.
- Whelpton P. K.: Population of the United Staates 1925 to 1975. Amer. journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, Univers, of Chicago Press, 1928, str. 253—270.
- Witty Paul A. a. Lehmann Harvey C.: An interpretation of the heredity background of two groups of mental deviates. American journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, 1928, Univers. of Chicago Press, str. 316—329.

IV. Życie społeczne.

Żółtowska Zofja: O etyce życia narodowego. Szkic. Skład główny: Księgarnia M. Arcta. Poznań 1927, str. 79.

Broszura p. Ż. Żółtowskiej jest usiłowaniem oparcia życia narodowego o etykę chrześcijańską. I jeżeli autorka swój system uważa za nacjonalizm, to trzeba powiedzieć, że nie jest to nacjonalizm skrajny, czerpiący soki z założeń filozofii pozytywistycznej. Nacjonalizm p. Ż. jest ochrzczony i wierzący. Dość przytoczyć, że według autorki naród, jako zbiorowisko, nie może być amoralny, że pomyślność narodu jest czemś więcej, niż samymi materialnemi, doraźnemi korzyściami (str. 39), że „najgłębsza wartość moralna narodu pochodzi właśnie stąd, że przez twórczość staje się on świadomym wyrazicielem Boskiej myśli w powszechnem życiu” (str. 60). Takie zdania nie wyszłyby z pod pióra nacjonalisty pur sang. Podobnie integralny wyznawca „świętego egoizmu” narodowego nie przyjąłby bez zastrzeżeń takich powiedzeń, jak następujące: „Etyka narodowa zabrania jednemu narodowi zamachów na żywotne potrzeby innego narodu” (str. 53). Takim jednak zdaniom przykłaśnie wierzący i konsekwentny chrześcijanin. Trzeba jednak zaraz zauważyć, że te i tym podobne zasady trudno logicznie powiązać z zasadą, którą autorka postawiła na czele swej pracy, że „naród jest najwyższym dobrem” człowieka. Ta formuła, to pogłos u autorki innego, niechrześcijańskiego śpiewu. Długo powtarzana w naszym obozie nacjonalistycznym, jest ona obecnie pomijana w urzędowych enuncjacjach tego obozu. A i sama autorka ją przekreśla na wielu stronicach swej pracy, jak n. p. na str. 14, gdzie za „najwyższą wartość,

źródło i cel życia" uważa „osobę duchową”, lub na str. 19, gdzie znaczenie tej formuły zamyka „w zakresie społecznym”, który tylko niezupełnie ściśle określa jako „specyficznie etyczny”. Ze stanowiska chrześcijańskiego, na jakim autorka usiłuje utrzymać się, jedynym najwyższym dobrem człowieka jest Bóg i Jego święte prawo, któremu podporządkować się mają tak całe narody, jak jednostki.

Zrąb dowodzeń autorki dałby się ująć krótko w tezach następujących:

Najwyższą organizacją społeczną jest naród. W wyższe organizacje autorka nie wierzy, „ludzkość” uważa za pojęcie, któremu nie odpowiada rzeczywistość. Naród jest najwyższą organizacją twórczości dobra materialnego (produkcja) i duchowego. Tylko więc w nim i przezeń jednostka, klasa, stan dochodzi do osiągnięcia swych przeznaczeń; jemu też mają się one podporządkować. Naród jednak tylko wtedy w pełni realizuje swe zadania, kiedy jest zorganizowany w niezawisłe państwo, państwo winno być narodem. Innego, jak narodowe, państwa autorka nie uznaje. Pierwszym obowiązkiem narodu-państwa jest utrzymanie swego niezależnego bytu, drugim urzeczywistnienie wszelkiego ludzkiego dobra. Tym sposobem narody przysługują się także ludzkości. Mogą narody spełniać niekiedy także jakieś opatrnościowe misje, ale na przypisywanie sobie misyj stałych autorka patrzy podejrzliwie, bywają one bowiem przeważnie płaszczykiem do pokrycia imperjalistycznych dążeń. Tezy powyższe mogą być przyjęte z tem zastrzeżeniem, że teza o konieczności dla narodu własnej państwowości jest zbyt silnie akcentowana, i że obok państw narodowych istnieją przecież narodowościowe, chociażby Szwajcarja.

Bez zastrzeżeń można się zgodzić na to, co autorka pisze o obowiązkach rządzących w narodzie, o znaczeniu klas i stanów, o formie ustrojów politycznych, o praworządności, o stosunkach między państwami, o wojnie. Natomiast pewne wątpliwości nasuwają myśli i niedopowiedzenia, dotyczące stosunku narodów państwowych do narodów, nie mających własnej państwowości, lecz wplecionych do obcych organizmów państwowych. Czy i takie narody za pierwszy swój obowiązek mają uważać zdobycie własnej państwowości (bo „naród posiada pełną wartość tylko jako państwo”)? Ale jak się ma w takim razie kształtować ich stosunek do państw, do których należą, i naodwrot czy narodom panującym przysługuje moralne prawo przeszkadzania im w ich prawie dą-

zenia do niezawisłości? Ta kolizja nie jest rozstrzygnięta. Wprawdzie autorka traktuje swój przedmiot in abstracto, mimowoli wszakże nasuwają się czytelnikowi pewne konkretne sytuacje polityczne. A takie powiedzenia, jak to, że „naród nie może czynić poświęceń ze swych żywotnych potrzeb dla jakiegobądź oderwanej idei”, albo że „nie może ulegać fantazjom, choćby bardzo szlachetnym” (str. 48), albo że „nie ma obowiązku hodowania innych narodowości metodą cieplarnianą” (str. 53), niewiele rozjaśniają. Autorka obok narodów, których nietykalność ma być niejako przez inne narody szanowana, uznaje istnienie „mgławic plemiennych”, z konieczności niejako biologicznej stających się pokarmem organizmów już skryształizowanych, i co do ekspansji narodowej kosztem takich mgławic nie robi żadnych skrupułów. Lecz czy można rozstrzygnąć, czy dana grupa plemienna należy jeszcze do liczby „mgławic”, czy też już jest narodem, słusznie dążącym ku własnej państwowości i kto w jej sporze z narodem państwowym będzie sędzią? Przydałoby się pogłębienie tych właśnie zagadnień, bo „etyka życia narodowego”, jeżeli w której, to przede wszystkim w tej dziedzinie chadza raczej za instynktami, niż za wyrozumowaną zasadą.

Autorka włożyła w swą pracę dużo przemyślenia, choć nie doprowadziła wniosków do końca. W niektórych miejscach jednak jest trochę za ciemną, jak w określeniu narodu („zbiorowy duch”), lub za mało logiczną, jak w dzieleniu etyki na przedmiotową, podmiotową i etykę twórczości (ta ostatnia nie jest równoległą do dwóch pierwszych, ale nadrzędną). Trafiają się w tej broszurze o etyce i takie etycznie niedopuszczalne zdania, jak to, że człowiek jest dobry lub zły zależnie od tego, czy „intencje i wyniki jego działania są dodatnie czy nie” (str. 32), lub zdanie, uznające „konieczność używania nieraz złych środków” do celów dobrych. Przy większej precyzji myśli dałoby się takich potknięć uniknąć.

Ks. Jan Urban (Kraków).

- Abramowski Edward: Pisma. T. IV. Pisma popularne i publicystyczne. Warszawa, Związek Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej, 1928, str. 4 nlb. + 300.
- Basch Victor: L'individualisme anarchiste. Max Stirner. Nouv. ed. Paris, Alcan, 1928, str. XIV + 294 (35 fr.).

- Bernays Edward L.: Manipulating public opinion. The why a the how. Amer. journal of sociology. Vol. 33. Nr. 6. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. 958—971.
- Berth Edouard: La fin d'une culture. Paris, Libr. de science polit. et soc. (Etudes sur le devenir soc. 21). 1928, str. 224.
- Björkman Walther: Beiträge z. Geschichte d. Staatskanzlei im islamischen Aegypten. [Hamb. Univers. Abh. aus d. Gebiete d. Auslandskunde. 28]. Hamburg, Friederichsen & W. de Gruyter, 1928, str. VII + 217 in 4⁰ (14 mk.).
- Breul Karl: Student's life a. work in the University of Cambridge. 3. ed. rev. London, Bowes, 1928, str. 76.
- Bysov L. A.: Gerüchte. Aus d. russ. übers. v. Nata v. Wiese. Kölner Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 2. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 301—308.
- Connelley William Elsay: History of Kansas, state a. people. Vol. 1—5. Chicago, 1928, Amer. Histor. Soc.
- Coty François: Contre le communisme. Paris, Graset, 1928, str. 365 (12 fr.).
- Descamps Paul: La signification sociale des gynecocraties. Rev. intern. de sociologie. Vol. 36. Nr. 5/6. Paris, 1928, str. 249—258.
- Duthie Alexander: Readings in Roman social history. London, Harrap, 1928, str. 112.
- Eliot W. Y.: The pragmatic revolt in politics. Syndicalism, fascism a. the constitutional state. New York, Macmillan, 1928, str. 557.
- Faucherre Henry: Umrisse einer genossenschaftlichen Ideengeschichte. 2. Aufl. Basel, Buchh. d. Verbandes Schweiz. Konsumvereine, 1928, str. 224 (4,80 mk.).
- Ferrière Ad.: La liberté de l'enfant à l'école active. Recueil de monographies. Bruxelles, Lamartin, 1928, str. 243.
- Garrison Winifred Ernest: Catholicism a. the American mind. Chicago, Willet, Clark & Colby, 1928, str. 267.
- Gillin John, Dittmer Clarence G. a. Colbert R. J.: Social problems. New York, Century Co, 1928, str. 544.
- Gissing George: Demos. A story of english socialism. New ed. London, Nash & G., 1928, str. 488.
- Gloag John a. Walker Thompson C.: Home life in history. Social life a. manners in Britain. New York, Coward Mc Cann, 1928, str. 302.
- Grant Madison a. Dawson Charles St.: The founders of the Republic on immigration, nationalization a. aliers. New York, Scribner, 1928, str. 104.
- Guilaine Louis: L'Amérique latine et l'impérialisme américain. Paris, Colin, 1928, str. 274 (14 fr.).
- Hellauer Joseph, Jaederholm Gustaw Axel u. Zeitler Julius: Nachrichtendienst, Schriftverkehr u. Reklame. Leipzig, Gloeckner, 1928, str. VIII + 538 (28 mk.).

- Hertzler Joyce O.: Social progress. A theoretical survey a. analysis. New York, Century Co., 1928, str. 589.
- Jahrbuch d. österreichischen Arbeiterbewegung. Hrsg. v. Parteivertretung d. Sozialdemokrat. Arbeiterpartei Deutschösterreichs (1927). Wien, Wiener Volksbuchh., 1928, str. 288 (5 mk.).
- Kaulla Rudolf: Der Liberalismus u. die deutschen Juden. Das Judentum als konservatives Element. München, Duncker & Humblot, 1928, str. VII + 100 (4,80 mk.).
- Köttgen Arnold: Das deutsche Berufsbeamtentum u. die parlamentarische Demokratie. Berlin, W. de Gruyter, 1928, str. VI + 275 (9 mk.).
- Mac Kenzie Roderick D.: Oriental exclusion. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. 200.
- Lindsay E. E.: Problems in school administration, with emphasis on fiscal a. personal phases. New York, Macmillan, 1928, str. 568.
- Loewenstein Kurt: Die Gestaltung d. Fürsorge f. entlassene Strafgefangene. Breslau, Schletter, 1928, str. XII + 109 (3 mk.).
- Louis Paul: Histoire de la classe ouvrière en France, de la revolution à nous jours. Paris, Libr. de sciences polit. et soc., 1927, str. 413 (30 fr.).
- Manni Ercole: Il problema della nazionalità. Modena, Soc. tip. Modenese, 1927, str. 153 (12 fr.).
- Marshall Leon C.: The story of human progress. Rev. edit. New York, Macmillan, 1928, str. 454.
- Mauchassat Gaston: Sur les limites de l'interprétation sociologique de la morale. Revue de metaphisique et de morale. Paris, 1928, Vol. 35. Nr. 3, str. 347—379.
- Maurer Heinrich: The Lutheran community a american society; a study in religion as a condition of social accomodation. American journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. 282—295.
- Mehlis George: Die Idee Mussolinis u. der Sinn d. Faschismus. Leipzig, Haberland, 1928, str. 156 (4,50 mk.).
- Neufville Agnès de: Le mouvement social protestant en France depuis 1880. Paris, Presses univ. de France, 1927, str. 231.
- Odgers J. H. a. Schutz E. G.: The technique of public worship. New York, Methodist Bk. 1928, str. 300.
- Pappenheim Fritz: Neue Schriften von Ferdinand Tönnies. Köln. Vierteljahrsh. f. Soziologie. Jhrg. VII. H. 3. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 344—358.
- Picard Roger: Le mouvement syndical durant la guerre. London, Oxford Univ. Press, 1928.
- Raven Alice: A contribution towards; a psychological conception of insanity a. its relation to crime. Sociological review. Vol. XX. Nr. 4. London, 1928, str. 274—292.

- Raynes J. R.: Coal a. its conflicts. A brief record of the disputes between capital a. labour in the coal-mining industry of Great-Britania. London, Benn, 1928, str. 342.
- Renard Georges: L'organisation politique de la démocratie. Paris, Radot, 1928, str. 91.
- Scott George Ryley: The truth about birth control. For medical, legal a. sociological students. London, Laurie, 1928, str. 192.
- Shriver William Payne: What next in home missions. New York, Council of Women for Home Missions a. Missionary Educ. Movement, 1928, str. 240.
- Sommerville Bolling: Social progress a. the good man. Internat. journal of ethics. Vol. 38. Nr. 4. Chicago, 1928, str. 416—426.
- Steiner Jesse Frederick: The american community in action. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928.
- Stock Erich: Wirtschafts- u. sozialpolitische Bestrebungen d. deutschkonservativen Partei unter Bismarck 1876—1890. Breslau, Marcus, 1928, str. III.
- Umbreit Paul u. Lorenz Charlotte: Der Krieg u. die Arbeitsverhältnisse im Kriege. New Haven, Conn, Yale, 1928, str. 437.
- Vleugels Wilhelm: Richtungen u. Systeme im modernen deutschen Genossenschaftswesen. Gedrängte Zusammenfassung d. Leitgedanken von Vorträgen. Halberstadt, H. Meyer, 1928, str. 30 (1,80 mk.).
- Weyl Walter E.: The new democracy. New York, Macmillan & Co., 1927, str. 357.
- Wittmayer Leo: Demokratie u. Parlamentarismus. (Jedermanns Bücherei), Breslau, Hirt, 1928, str. 128 (3,50 mk.).
- Zdziechowski Marjan: Okrucieństwo. Kraków, 1928, Krak. Spółka Wydawn. (Odbitka z „Przegl. Współdz.” R. 1928).

V. Grupy i typy.

Mirek Franciszek ks.: Elementy społeczne parafji rzymskokatolickiej, wstęp do socjologii parafji. Fiszer i Majewski. Poznań 1928, str. 312.

Z ciekawością bierzemy do rąk książkę pod tym tytułem ; zmęczeni dyskusją o uzasadnienia socjologii, jej zakres, jej podział i metody, witamy z radością studjum, poświęcone konkretnemu zagadnieniu monograficznemu. Grupa religijna, jaką jest parafja, tworzy bardzo wdzięczny temat do opracowania socjologicznego, które, o ile wiem, ks. Mirek podejmuje po raz pierwszy; niezależnie od znaczenia studjum dla poznania charakterystycznych zjawisk społecznych, zachodzących w obrębie parafji, mamy tu jeszcze ciekawy przykład zastosowania

teoretycznych założeń socjologii prof. Znanickiego do określonego wycinka życia społecznego.

Książkę czyta się gładko; autor operuje wcale znacznym materiałem historycznym i kanonistycznym, ponadto wykazuje szerokie odczytanie w teoretycznej literaturze socjologicznej. Mam wrażenie, że to odczytanie teoretyczne zaważyło na książce, w której zagadnienia ogólnosocjologiczne występują na pierwszy plan, a stosunkowo bardzo słabo zarysowało się opracowanie konkretnego materiału. Było to zresztą celowym zamierzeniem autora, który nawet w tytule zaznacza, że nie daje nam socjologii parafji, lecz tylko „wstęp” do niej, oczywiście teoretyczny. Naukę o parafji dzieli autor na dwie zasadnicze części: parojkologję ogólną, traktującą o parafji jako o grupie społecznej wedle zasad i metod socjologii teoretycznej, a następnie parojkologję systematyczną, która miałaby traktować o poszczególnych rodzajach parafji, jak wielkowiejskiej i miejskiej, robotniczej, wiejskiej, szpitalnej, wojskowej, szkolnej, misyjnej itd., z uwzględnieniem poszczególnych sytuacji społecznych, właściwych każdemu z tych rodzajów (str. 286). W tej parojkologji systematycznej, którą autor zamierza w przyszłości opracować, mieściłyby się takie zagadnienia, jak prasa parafjalna, parafjalne domy ludowe, biblioteki, czytelnie, kino i teatry, dalej różne sposoby indywidualizacji styczości z poszczególnymi stanami i zawodami, a więc znaczenie wizyt parafjalnych, rekolekcyj zamkniętych, stanowych, doboru odpowiedniego typu organizacyjnego dla poszczególnych rodzajów członków grupy parafjalnej; dalej sposoby uniwersalizacji styczości, jak misje, pielgrzymki, procesje parafjalne i międzyparafjalne, metoda adaptacji uroczystości grup państwowych czy zawodowych dla propagandy katolicyzmu, zagadnienie języka narodowego jako narzędzia styczości, wreszcie zagadnienie doboru środków styczości przy grupie parafjalnej liczbowo wielkiej, jak instytucje kaplic pomocniczych i kościołów filialnych, doboru środków styczości w grupie parafjalnej ekonomicznie zamożnej lub ubogiej, dobór ich przy grupie parafjalnej, mającej przeważną część ludności stałej lub gminnej, dla kościoła wrogiej lub przyjaźnej (str. 183). Opracowanie tych zagadnień jest bardzo pożądane i przyniesie niewątpliwie dużo ciekawych wyników; musimy się jednak przyznać, że sądząc po tytule książki, oczekiwaliśmy ich już w obecnym tomie; stąd też i zawód, że zamiast konkretnej analizy socjologicznej mamy znów do czynienia z teoretyzowaniem, które nie zbliża nas do istoty

rzeczy tak, jakby to uczynić mogła systematycznie opracowana typologia.

Tom obecny poświęcony jest parojkologii ogólnej. Jest to, wedle określenia autora: „socjologia teoretyczna, ale o zakresie ograniczonym przede wszystkim do parafji, jako lokalnej i empirycznej strony Kościoła katolickiego, a następnie do innych zagadnień społecznych, związanych z Kościołem, jako przyrodzoną grupą społeczną” (str. 286). Mamy cały szereg zastrzeżeń co do tej definicji. Przede wszystkim, nie można nauki teoretycznej ograniczać do pewnej sfery zjawisk, lecz jedynie można wziąć za przedmiot badania określony zakres zjawisk, lub też w wykładzie teorii posługiwać się przykładami, zaczerpniętymi z jednego tylko zakresu; następnie nie można ograniczać się przede wszystkim do parafji, aby następnie uwzględniać inne zagadnienia; parafja jako lokalna i empiryczna strona Kościoła nie ma wartości pojęciowej i pojęcie Kościoła jako przyrodzonej grupy społecznej prowadzi do nieporozumień. Książka jest w układzie jaśniejsza, niż definicja: autor wykazuje, że grupa parafjalna jest grupą społeczną i że można ją rozpatrywać tak, jak każdą inną grupę, z punktu widzenia teorii socjologii.

Na pracy zaciążył silny wpływ teorii prof. Znanickiego, co zresztą autor bardzo wyraźnie zaznacza. Odnosimy wrażenie, że wpływ ten niezawsze był korzystny, zwłaszcza tam, gdzie autor pomieszał zagadnienia filozoficzne z socjologicznemu. Typowym przykładem może być określenie zadania niniejszej książki jako „wykrycie elementów koniecznych do zaistnienia parafji w świadomości obserwatora z zewnątrz i w świadomości członków parafji” (str. 12); niema tu zagadnienia socjologicznego, tak samo jak w pytaniu „w jaki sposób jakieś indywiduum społeczne, np. Jan, dochodzi do świadomości, że jest kapłanem — proboszczem” (str. 121). Pomieszanie zagadnień ściśle socjologicznych z psychologicznymi i ideologicznymi byłoby, jak się zdaje, konsekwencją teorii Znanickiego.

Niezależnie od podstaw teoretycznych, które warunkują rozwój myślowy książki, mamy do czynienia z nieściśłym oznaczeniem granic tematu: autor częstokroć z zagadnienia życia społecznego w parafji przechodzi do innych zagadnień socjologicznych, łączących się z życiem Kościoła. Otóż niewątpliwie celibat jest bardzo ciekawym zjawiskiem, które możemy rozpatrywać socjologicznie, ale nie ma on związku z socjologią parafji i bezżeństwo obowiązuje coprawda proboszczów, ale nie jako zwierzchników parafji, lecz z ty-

tułu otrzymanych święceń; możnaby jedynie badać z naszego punktu widzenia odmienne ukształtowanie się stosunków księży celibariuszy i żonatych (np. unickich) w obrębie parafji.

Książka ks. Mirka ma niewątpliwą zasługę zwrócenia uwagi na zagadnienia socjologiczno-religijne. Podejście teoretyczne do problemu wydaje nam się niewłaściwe i mało płodne; być może, że stosując poglądy Wiesego, traktując parafję jako układ stosunków, badając procesy społeczne, dokonujące się w jej łonie, doszedłby autor do lepszego ujęcia całości, zwłaszcza, że wówczas zagadnienia ideologiczne i psychologiczne możnaby łatwo wyodrębnić i traktować osobno. Tymczasem z ciekawością oczekiwaliśmy wykładu parojkologii systematycznej, która przyniesie nam niewątpliwie materiały i wyniki daleko ciekawsze i przedewszystkiem konkretniejsze od rozważań teoretycznych.

Prof. Jan St. B y s t r o ń (Kraków).

- A n d e r s o n N e l s : The Hobo. The sociology of the homeless man. Univ. of Chicago Press. Chicago, 1928.
- B e r n a r d J e s s i e : Political leadership among North American Indians. The amer. journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. 296—315.
- B e r n a r d L. L. : The family in modern life. Internat. journal of ethics. Vol. 38. Nr. 4. Chicago, 1928, str. 427—442.
- B e r u f s w ü n s c h e u. Zukunftspläne der Jugend an höheren Schulen. Hrsg. v. Theodor Friedrich u. Wold. Voigt. Breslau, Hirt, 1928, str. 406 (15 mk.).
- B u t t e r w o r t h J. E. : The parent-teacher association a its work. London, Macmillan, 1928.
- C l a u s s M a x : Das politische Frankreich vor d. Kriege. (Probleme d. Staats- u. Kultursoziologie H. 4). Karlsruhe, G. Braun, 1928, str. X + 162.
- C r o f t s M. J. : Women under english law. London, Butterworth, 1928.
- D e s d e v i s e s d u D é s e r t G. : Le citoyen représentant du peuple. Coutances, 1928. Belleè, str. 144.
- F e d o t o f f G. P. : The Russian church since the revolution. London, S. P. C. K., 1928, str. 96.
- G e i s m a r E d u a r d : Sören Kierkegaard. Tl. 3. Lebensphilosophie. Göttingen, Vandenhæck & Ruprecht, 1928, str. 251—346 (3,50 mk).
- H a u f f L i l l y : Der Lette-Verein in d. Geschichte d. Frauenbewegung. Eine Chronik. Unter Mitarb. v. E. Lindner. Berlin, Jastrow, 1928, str. 447 (10,50 mk).
- H i p p e l E r n s t v. : Der französische Staat d. Gegenwart. Breslau, Hirt, 1928, str. 160 (3,50 mk).

- Johnson Claudius O.: Carter Henry Harrison, political leader. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1928, str. 319.
- Keller Adolf: Die Kirche u. die soziale Arbeit (Bericht d. Generalsekretärs d. Sozialwissenschaftl. Inst.). Zürich, 1927, str. IV + 75.
- Kessler Harry Graf.: Walther Rathenau. Sein Leben u. sein Werk. Berlin — Grunewald, Klemm, 1928, str. 379 (8 mk).
- Kleinpaul Johannes: Die vornehmsten Korrespondenten d. deutschen Fürsten im 15. u. 16. Jahrhundert. Leipzig, Klein, 1928, str. 41 in 4° (5, - mk).
- Kneip Rudolf: Vom Wandervogel zum Jugendbund. Mittweida, Selbstverlag, 1928, str. 64.
- Kupky Oskar: The religious development of adolescents based upon their literary production. New-York, Macmillan, 1928, str. 145.
- Landis Benson Y.: Handbook of rural social resources. Univers. of Chicago Press, Chicago, 1928.
- Levonian L.: Moslem mentality. A discussion of the presentation of Christianity to Moslems. London, Allen & Unwin, 1928, str. 246.
- Loontjens C.: Le symbolisme des sociétés secrètes. 3. éd. Ostende, 1927, stron 72.
- Maguire Edward R.: The group-study plan. Introd. by Harry Lloyd Miller. New-York, Scribner, 1928, str. 221.
- Malone C.: Das neue China u. seine sozialen Kämpfe. Uebersetzung u. historisch-polit. Einleitung v. Fr. J. Furtwängler. Berlin, Verlagsgesellschaft d. Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes, 1928, stron 160 (5,— mk).
- Marx Karl als Denker, Mensch u. Revolutionär. Ein Sammelbericht, hrsgb. v. David Borissowitsch Rjazanow. Wien, Verlag f. Literatur u. Politik, 1928, str. 163 (3,50 mk).
- Mennevé R.: L'organisation antimaçonnique en France de 1900 à 1928. Paris, Dubois & Bauer, 1928, str. 108 in 4° (10 fr).
- Miller A.: Der Staatsbürger. 4. Auflg. Durchges. u. ergänzt v. Oehler. Trier, Lintz, 1928, str. VIII + 223 (3,50 mk).
- Ogburn William F. a. Groves Ernest R.: American marriage a. family relationship. Univers. of Chicago. Press. Chicago, 1928.
- Rank Otto: Gestaltung u. Ausdruck d. Persönlichkeit (Grundzüge e. genetischen Psychologie. 2). Wien, F. Deuticke, 1928, str. V + 104, 5,— mk).
- Read C. Stanford: The struggles of male adolescence. New-York, Dodd & Mead, 1928, str. 147.
- Riege Paul: Die Polizei aller Länder in Wort u. Bild. Dresden, Metro-Verlag, 1928, str. 415 in 4° (25 mk).
- Rocha. L.: Nouveaux riches et nouveaux pauvres. Paris, „La pensée française“, 1926, str. 72 (4 fr).

- Rombach Joseph: Das soziale Verhalten d. Siebenjährigen. Zeitschrift f. angewandte Psychologie. Bd. 30. H. 5/6. 1928, str. 369—429.
- Schmidt Otfried: Die ostfriesischen Fehngesellschaften. Eine Untersuchung ihres Wesens u. ihrer Organisation. Aurich: Dunkmann, 1928, str. VIII + 158 (3,60 mk).
- Schwahn Fritz: Von Ebert bis Hindenburg. 10 Jahre Deutscher Republik. Leipzig, Koch, 1928, str. VI + 361 (4,50 mk).
- Schurhammer George: St. Francis Xavier, the apostle of India a Japan. Transl. by Frank J. Elbe. St. Louis, Herder, 1928, str. 329.
- Spinka Matthew: The church a. the russian revolution. New-York, Macmillan & Co., 1928, str. 342.
- Tymieniecki Kazimierz: Społeczeństwo Słowian lechickich. (Ród i plemie). Lwowska Biblioteka Slawistyczna. Tom VI. Lwów, K. S. Jakubowski, 1928, str. XII + 260.
- Wallach Richard: Das abendländische Gemeinschaftsbewusstsein im Mittelalter. Leipzig, Teubner, 1928, str. IV + 58 (2,40 mk).
- Whipple T. K.: Spokesmen. Modern writers a. american life. London, Appleton, 1928, str. 286.
- White E. M.: The girl voter. The sociological review. Vol. XX. Nr. 4. London, 1928, str. 265—273.
- Witte Johannes: Mê Ti. Der Philosoph der allgemeinen Menschenliebe u. sozialer Gleichheit in China. Leipzig, Hinrichs, 1928, str. 56 (2,40 mk.).
- Whitney Edson L.: The American Peace Society. A centennial history. Washington, Amer. Peace Soc, 1928, str. 360.

VI. Wytwory społeczne.

- Allen Eric W.: Printing for the journalism. A handbook for reportes, editors a. studens of journalism. New-York, Knopf, 1928, str. 207.
- Baumert D. Paul: Die Entstehung des deutschen Journalismus. Eine sozialgeschichtliche Studie. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, str. 100 (2,80 mk).
- Bennrubi Isaac: Philosophische Strömungen d. Gegenwart in Frankreich. Leipzig, Meiner, 1928, str. VIII + 530 (28 mk).
- Berger Arthur: Die Jagd aller Völker im Wandel d. Zeit. Lfg. $\frac{1}{2}$, str. 192 in 4°. Berlin, Parey, 1928.
- Le Bon Gustavo: Las primeras civilizaciones. Trad. par Miguel López Atocha. Madrid: Aguilar, 1928, str. 653.
- De Cicco Antonio: America ed Italia. Libro di coltura fascista. L'italiano di Mussolini. Lanciano, Carosello & Valerio, 1927, str. 86.
- Diamond Herbert Maynard: Religion a. the commonweal. New-York, Harper, 1928, str. 328.

- Grispigni Filippo: Introduzione alla sociologia criminale. Oggetto e natura della sociologia criminale. Il metodo. Il concetto sociologico della criminalità. Torino, Unione tip. ed. torinese, 1928, str. 192 (Ir).
- Hay Alexander R.: The Indians of South America a. the Gospel. New-York, Revell, 1928, str. 167.
- Hya mson Albert M.: Palestine old a. new. London, Methuer, 1928, str. 300.
- Iorga N.: Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité. Vol. III. Epoque moderne. Paris, Gamber, 1928, str. 528.
- Jahrbuch d. Tagespresse. Jhrg. I. Berlin, Duncker, 1928, str. XV + 354 + 46. (12 mk).
- Meynen Otto Dr. u. Reuter Franz Dr.: Die deutsche Zeitung. Wesen u. Werden. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1928, (5 mk, opr. 6,50 mk).
- Minnaert Paul: Les institutions et le droit de l'empire des Incas. Conférences faites en 1927 à la société Américanistes de Belgique. Ostende, La Flandre bibliophile, 1928, str. 64, in 4°.
- Rosenthal Jacques: Zeitungen u. Relationen d. 15. bis 18. Jahrhunderts. Mit einer Einleitung v. Karl d'Ester. München, Rosenthal, 1928, stron VIII + 146 in 4° (3 mk).
- Sauerwein Jules: Das Wesen des Journalismus. „Nord u. Süd“. Bd. 51. H. 7. 1928, str. 591—606.
- Schirmunski Viktor: Die deutschen Kolonien in d. Ukraine. Geschichte, Volkskunde. Moskau, 1928, str. 161.
- Stegmann v. Pritzwald Kurt: Sprache u. Persönlichkeit. Der Sinn komparativer Personalbezeichnungen. Jena, Fromman, 1927, str. 23.
- Stuart Graham Henny: Latin America a. the United States. (Century political science ser). New-York, Century Co., 1928, str. 473.
- Thomas Alfred: The new paganism, a. other present day perils a. problems. London, Scott, 1928, str. 142.
- Thompson James W.: Feudal Germany. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. XXIII + 710.
- Wilhelm Richard: Geschichte d. chinesischen Kultur. München, Bruckmann, 1928, str. VIII + 300 (9 mk).
- Winthuis J.: Zweigeschlechterwesen. Forschungen z. Völkerpsychologie, hrsg. v. R. Thurnwald. Bd. V. Leipzig, C. L. Hirschfeld, 1928, str. XII + 297.
- Work Monroe Nathan: A bibliography of the Negro in Africa a. America. New-York, Wilson, 1928, str. 719.
- Zimmermann Walter: Die englische Presse z. Ausbruch d. Weltkrieges. Charlottenburg, Hochschule u. Ausland, 1928, str. 269 (15 mk).
- Zucker Friedrich: Syneidesis-Conscientia. Ein Versuch z. Geschichte d. sittl. Bewusstseins im griech. u. im griech.-röm. Altertum. (Rede Univers. Jena). Jena, G. Fischer, 1928, str. 42.

VII. Varia.

- Adler Alfred u. Furtmüller Carl: Heilen u. Bilden. Ein Buch d. Erziehungskunst f. Aerzte u. Pädagogen, 3. neub. Aufl. redig. v. E. Wexberg. München, Bergmann, 1928, str. VIII + 355 (14 mk).
- Bartlett Harriet M.: The social survey a. the charity organization movement. American journal of sociology. Vol. 34. Nr. 2. Chicago, Univers. of Chicago Press, 1928, str. 330—346.
- Benoist Charles: Le lois de la politique française. Paris: Fayard, 1928, str. 319 (5 fr).
- Chittenden Russel Henry: History of the Sheffield Scientific School of Yale-University, 1846—1922. Vol. 1, 2, New-Haven; Conn, Yale, 1928, stron 628.
- Churchill Stella: Health services a. the public. London. Douglas, 1928, stron 276.
- Dolch Joseph: Das Elternrecht. (Philosoph. u. pädagog. Arbeiten. Bd. IV. H. 7). Langensalza: Beyer, 1928, str. X + 194.
- Gesell Silvio: Der abgebaute Staat. Leben u. Treiben in einem gesetz- u. sittenlosen hochstrebenden Kulturvolk. Berlin—Friedenau, Burmeister, 1927, str. 96.
- O'Grady John: An introduction to social work. (Century Catholic College texts). New-York, Century Co., 1928, str. 408.
- Heyde Ludwig: Abriss der Sozialpolitik. 5. verb. u. erg. Aufl. Leipzig, Quelle & Meyer, 1928, str. 159.
- International Handbook of child care a. protection. State a. voluntary effort for the welfare of the child throughout the world. Comp. by Edw. Fuller. London—New-York, Longmans, 1928, str. 660.
- Kelso Robert, Wilson: The science of public welfare. New-York, Holt, 1928, str. 440.
- Kiniorski Władysław: W służbie ziemi. Refleksje rolnika na posterunkach publicznych. Warszawa, Gebethner & Wolff, 1929.
- Lombardo Radice G.: La reforma escolar italiana. Trad. y prolego de M. V. Jiménez. Madrid, Ed. de la Lectura, 1927, str. XII + 281.
- Richard Gaston: Statistique électorale et statistique morale. Revue internat. de sociologie. Vol. 36, Nr. 5/6. Paris, 1928, str. 293—296.
- Routzahn Mary S. a. Routzahn Evart G.: Publicity for social work. New York, Russel Sage Foundation, 1928, str. XVIII + 392.
- Schlund Erhard: Die katholische Aktion. Materialien u. Akten. München, Kösel & Pustet; 1928, str. 142 (4,50 mk).
- Trotsky Leon: The real situation in Russia. Transl. by Max Eastman. New York, Harcourt, 1928, str. 389.
- Villars Louis: Erreur sociale et peril nationale. Eugénique et néomalthusianisme. Porrentruy, „Ed. Jursiennes”, 1928, str. 82.